પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથમાં નઝીર કવિની અમુલ્ય વાણી છે. ભાષા ઉર્દુ હોવાથી માત્ર સહજ સર્વને તેનો સરળ અર્થ સમજાય તેવી ગુજરાતી ભાષામાં ટીકા કરી છે. આ નઝીર એક પ્રથમ દરજ્જાના ફકીર અને કવિશિરોમણી હતા; અને આગરા કે જેને અકબરાબાદ કહે છે ત્યાં નિવાસ કરતા હતા. તેમની બનાવેલી એવી એવી ઉત્તમ કવિતાઓ છે કે હિંદુ વા મુસલમાન કોઇ પણ માણસ તેને ફકત એકવાર વાંચે તો તરત તેને અસર કર્યા વિના રહે નહિ. તે કવિતાઓ વાંચ્યા પછી માણસને પોતાનું વર્તન સુધારવા તરફ, પોતાનું શી રીતે કલ્યાણ થાય તેમ છે તેના સાધનો મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવા તરફ, અને આ દુનિયાના ઝઘડા બખેડાથી મુકત થઇ, એક પરમાત્મા તરફ સત્વર લક્ષ લગાડવાની વૃત્તિ થાય છે. અને પ્રાણી તેમ કરે છે તો તે તેના હૃદયમાં શાંતીનો અનુભવ કરે છે કેટલાક લેખકો અને કવિઓએ આ મહાત્મા કવિ નઝીરની કેટલીક કવિતાઓ દૃષ્ટાંત તરીકે પોતાના ગ્રંથમાં લઇ પ્રકટ કરી છે પણ તે કવિતાઓ સંપુર્ણ આપેલી જણાતી નથી. મને જેટલી જેટલી આ કવિની ઉત્તમ કવિતાઓ સંપુર્ણ અને પુરી હાથ લાગી છે તેટલી તેટલી લખી લઇ સંગ્રહ કરી રાખેલી તેને આ ગ્રંથમાં આપી તેનો સરલ અર્થ સમજાય તેવી ટીકા કરી, સર્વ જનસમાજને સરખો લાભ મળે તેવા ઉદ્દેશથી પ્રકટ કરી છે. આ ગ્રંથમાં પ્રકટ કરેલી કેટલીક કવિતાઓ કેટલાક સાધુ-ફકિરો ટેલ નાંખતાં બોલે છે અને તેથી તેઓ પોતાનું રૂડી રીતે પોષણ કરે છે;

કારણ કે આ કવિની કવિતાઓ ચાબકા રૂપ, અતિ ઉત્તમ, રસિક, ઝડ-
ઝમક અને અર્થગાંભિર્યવાળી તેમજ ચિત્તાકર્ષક છે, જેથી તેના શ્રવણ
પઠનની સાથે લોકોને પ્રિય અને માન્ય એવીતો થઈ પડે છે કે તરત
તે સાધુ-ફકિરોને માગ્યો અન ધન વસ્ત્ર ઇત્યાદિ આપવામાં જરા
પણ વાર કરતા નથી આ પ્રમાણે જન સમાજમા અતિ લોકપ્રિય
અને કેવળ પ્રામાણિક દેવવાણી જેવી આ કવિની વાણીની તુલના
થવાથી તેને મથના રૂપમાં ટીકા સાથે પ્રકટ કરવામાં આવેથી તેનો
ઓહોળો ફેલાવો થવાનો સંભવ સમજી આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામા
આવ્યો છે; માટે આશા છે કે ભૂલચુકની ક્ષમા પૂર્વક સર્વ કોઇ તેનો
સ્વિકાર કરશે.

લિ. સંશોધક અને ટીકાકાર

કવિ ભીમરાવ માધવલાલ, અમદાવાદ.

॥ ॐ श्री तत्सत् ।

નઝીર

(સરળ ગુજરાતી ભાવાર્થ સાથે.)

खुशामद.

(ગજલ, લાવણી, કવાલી, બેત, શેર, આખ્યાત સર્વમાં ગવાશે.)

દિલ ખુશામદસે હરએક શખ્સકા કયા રાઝી હય
આદમી જીન પરી ઔર ભૂત બલા રાઝી હય
ભાઈ ફરઝંદ ભી ખુશ બાપ ચચા રાઝી હય
શાહ મસરૂર ગની શાદ ગદા રાઝી હય
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસસે સદા રાઝી હય
સચ્ તો યહ હય કે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૧

શુશ્રુતા—ખુશામત. ૧

૧. દરેક માણુસનું દીલ ખુશામતથી અત્યંત ખુશી થાય છે. પછી તે મનુષ્ય હોય, જીન હોય, પરિ હોય, ભુત હોય કે બલા હોય, ભાઇ હોય બાપ હોય કાકો હોય કે પુત્ર હોય, રાજા હોય રૈયત હોય ગુણી હોય કે મૂર્ખ હોય, પણ જે ખુશામત કરે, તેનાથી આખું જગત રાજી રહે છે. તાત્પર્ય એટલુંજ કે ખુશામતથી પરમેશ્વર પણ રાજી થાય છે.

, ...નો મતલબકી ખુશામદ કીજે
ઔર નહિ કામનો ઉસ ઢબકી ખુશામદ કીજે
ઓલિયા અમ્બિયા ઔર રબકી ખુશામદ કીજે
અપને મકદુર ગરઝ સબકી ખુશામદ કીજે
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યે હય કે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય.

ચાર દીન જીસ્કો ખુશામદસે કિયા ઝુકકે સલામ
વહ ભી ખુશ હો ગયા અપનાભી હુવા કામસે કામ
બડે આકિલ બડે દાનાને નીકાલા હય યહ દામ
ખુબ દેખાતો ખુશામદકી કીં આમદ હય તમામ
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય...

---

૨. જો અ.પણો મતલબ સધાતો હોયતો તે મતલબની ખુ મત કરવી જરૂરની છે. જેવો અર્થ સધાતો હોય. જેવી ઢબનું હોય તેવા અર્થની અને તેવા કામની ખુશામત કરવી. ઓલીયા પુરુષોની અને સાક્ષાત પરમાત્માની પણ મતલબ સધાતો હોયતો ખુશામત કરવી જરૂરની છે.

નઝીરના કાવ્યોમાંથી ચુંટી કાઢેલા કાવ્યો આ ગ્રંથમાં આપી તેની સરળ અને સમજાય તેવી ગુજરાતીમાં ટીકા આપવામાં આવી છે. જોકે તે કવિતાઓનાં શબ્દે શબ્દનો અર્થ નથી કર્યો તોપણ સરળ અને ટુંકાણમાં તેની લીટીઓના અર્થની યથાસ્થિત મતલબ આપવામાં આવી છે જે વાંચવાથી સ્પષ્ટ થશે.

સ્રચતો યે હય કે ખુશામદસે' રાઝી હય. ૩
પ્યારસે જોડ દીયે જીસકી તરફ હાથ જો આહ
વહી ખુશ હો ગયા કરતેકી વહ હાથોપેં નીગાહ
ગૌરસે હમને હય ઇસ બાતકો દેખા વલ્લાહ
કી ખુશામદસે મિલો લોગોકી હય ઇઝઝ બજાહ
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યે હય કે ખુશામદસે' ખુદા રાઝી હય. ૪
અફ્સોશ કરતે હય વહી જીનકા ખુશામદકા મિજાઝ
જો નહિં કરતે હય વહ રહતે હય હમેશાં મોહતાજ

---

૩. જો એક ચાર દીવસ કોઇને ખુશામનની સાથે જરા નીચા નમીને સલામ કરીયે તો તે સત્વર ખુશ થઇ આપણું કામ કરી આપશે. ખુશામન એ એક લક્ષ્મી કરતાં પણુ અધીક છે એમ બુદ્ધિમાન અને દાના પુરૂષોનું કહેવું છે. માટે જ્યાં જોઇયે ત્યાં ખુશામન એ એક આમદ રૂપ છે માટે જેણે ખુશામન કરી તેનાથી આખુ જગત ખુશ રહે છે અને ખરી રીતે જોઇએતો ખુશામનથી એક વખતે સાક્ષાત ઇશ્વર પણ આધીન રહે છે.

૪. પ્રેમપૂર્વક જેની સમક્ષ ખુશામનથી તમે બે હાથ જોડયા તો જાણુજો કે તે હાથ ઉપર તેની દૃષ્ટિ પડતાંની વારમાં તે ખુશ થઇ જશે. સુરશદ નઝીર કહેછે કે મેં વિચાર કરીને જોયુંનો નક્કી જણાયું કે ખુશામનથી પૈસો, ખુશામનથી આબરૂ, અને ખુશામનથી માન વધે છે. માટે ખુશામન કરવાથી આખુ જગનતો શું પણુ બલ્કે પરમેશ્વર પણુ રાજી રહે છે.

હાથ આતા હય ખુશામદસે મકાં મુલ્ક ઔાં તાઝ,
ક્યાહી તાસીરકી ઇસ નુસ્ખેને પાઇ હય રવાઝ
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હય કી ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૫

ખુબ દેખા તો ખુશામદકી બડી ખેતી હય
ગૈર ક્યા અપનેહી ઘરબીચ યહ સુખ દેતી હય
મા ખુશામદકી સબબ છાતી લગા લેતી હય
નાની દાદી ભી ખુશામદસે દુઆ દેતી હય
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હયકે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૬

બીબી કહતી હય મિંયા તેરે મયે સદકે જાઉં
સાસ બોલે કહીં મત જા તેરે સદકે જાઉં

---

૫. જેને ખુશામત કરતાં આવડે છે તેઓ મઝા કરે છે અને જેને ખુશામત કરતા નથી આવડતી તેઓ બીચારા મોથાજ અર્થાત એશીયાળી જીંદગી ભોગવે છે. ઘરબાર વાડી વજીફો મુલ્ક અને મુકુટપણ ખુશામતથી પમાય છે. એ પ્રમારની ખુશામતમાં કરામત છે. માટે જે ખુશામત કરે છે તેનાથી આખુ જગતતો શું બલ્કે ઇશ્વર પણ રાજી રહે છે.

૬. જ્યા જોઇએ ત્યાં ખુશામતની ખેતી થાય છે પરાયે સ્થળે એટલુંજ નહિં પણ પોતના ઘરમાં પણ તે અત્યંત સુખ આપે છે. દીકરામાં ખુશામત હોય તો માપણ તેને વહાલ કરી છાતી સરસો ચાંપે છે. દાદી વડીઆઈ વીગેરે પણ ખુશામતથી આશીસ આપે છે.

ખુશ્રા કહતી હય કુછ ખા તેરે સદકે જાઉં
સાલી કહતી હય કી ભેયા તેરે સદકે જાઉં
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચનો યહ હયકે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૭

આપડા હય જો ખુશામદને મરોકાર ઉસે
ઢુંઢતે ફિરતે હય ઉલ્ફતકે ખરીદાર ઉસે
આશના મિલતે હય ઔર ચાહે હય સબ યાર ઉસે
અપને બેગાને ગરઝ કરતે હય સબ પ્યાર ઉસે
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચનો યહ હયકે ખુશામદમેં ખુદા રાઝી હય. ૮

રૂખી ઔ રોગની આબીકી ખુશામદ કીજે
નાનબાઇ ઔર કબાબીકી ખુશામદ કીજે
સાકી ઔ જામ શરાબીકી ખુશામદ કીજે
પારસા રિન્દ ખરાબીકી ખુશામદ કીજે

---

૭ ઘરના ઓ પણ ખુશામત કરતાં આવડે તો પતિના ઓ-
વારણાં લે છે. ઓ સાસુ પણ જમાઈ ઉપર ખુશામતથી પ્રાણ વારી
નાંખે છે. માસી પણ ખુશામતથી આગ્રહ પૂર્વક જમાડે છે ઓ
સાળી પણ ભાઈ ભાઈ કરી ખુશામતથી રાજી રાજી રહે છે.

૮. જેને ખુશામત પુરેપુરી આવડે છે તો આદમી આ જ-
ગતમાં ઘણા મળી આવે છે. રાણેની ઓને પણ જો ખુશામત આવડે
છે તો તેનાપર તેનો ધણી ખુશી રહે છે.

જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હય કે ખુશામદ ખુદા રાઝી હય ૯
મર્દોઝન તિફ્લો જેવાં બુદ્દે લાં પીરો ફકીર
જીતને આલમમેં હય મુફતાજો ગદાશાહો વઝીર
સબકે દીલ હોતે હય ફન્દેમેં ખુશામદ કે અસીર
તૂ બડી બાત યહ કહતા હયગા વલ્લાહ નઝીર
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસસે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હય કે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૧૦

मुफ्लिसि. २

જબ આદમીકે હાલ પે આતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી
પ્યાસા તમામ રોઝ બિઠાતી હય મુફ્લિસી

---

૯. નીરોગી કે રોગીની, વ્યસની અને નિર્વ્યસનીની, સારા અને નરસાની તમામની ખુશામત કરવી; કારણ કે ખુશામતથી આખું જગત ખુશી રહે છે અને પરમેશ્વર પણ ખુશી રહે છે.

૧૦. આખી દુનીયામાં જેટલા પીર, ફકીર, કળાવાન, દીવાન વીગેરે તમામના મનમાં ખુશામતની કારગી અસર થાય છે, કે જેને માટે નઝીર મહાત્મા સત્ય કહે છે કે ખુશામત કરે છે તેનાથી આખુ જગત અને બલ્કે પરમેશ્વર પણ રાજી થાય છે.

ભુખા તમામ રાત સુલાતી હય મુફિલસી
યહ દુખ વહ જાને જીસ્પે કિ આતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહમે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧

કહીયે તો અબ હકીમકો સબસે બડો હય શાન
તાઝીમ જીસકી કરતે હય નૌબાબ ઔર ખાન
મુફિલસ હુએ તો હઝરતે લુકમાન કયા હય યાન્
ઈસા ભી હો તો કોઇ નહી પૂછના મિયાં
હિકમત હકીમકી ભી ડુબાની હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨

જો અહલે ફઝલ આલિમો ફાઝીલ કહાતે હય
મુફિલસ હુએતો કલ્મઃતલક ભુલ જાતે હય
પુછે કોઈ અલીફતો ઉસ્સે બે બતાતે હય

નિર્ધનાવસ્થા—ગરીબી—૨

૧. જ્યારે આદમીનામાં નિર્ધનતા આવી જાય છે ત્યારે તે નિર્ધનતા તેને કેવી રીતે સતાવે છે તે કહી શકાતું નથી, નિર્ધનતા ભૂખ્યો તરસ્યો તેને બેસાડી મુકે છે માટે જેને વીતે છે તેજ જાણે છે કે ગરીબાથી કેવા પ્રકારે આદમી પીડાય છે.

૨. જે વૈદ્યને લોકો કહે છે કે ઘણો હુશીયાર છે અને જેથી નવાબો વીગેરે તેને સલામો ભરે છે પણ જ્યાં નિર્ધનતા પ્રાપ્ત થઈ કે પછી તેને કોઇ પુછતું નથી અને તેની સઘળી વૈદકની હીકમત ધુળમાં મળી જાય છે.

વહુએ ગરીબ ગુરબે કે લડકે પઢાતે હય
ઉનકી તો ઉમ્રભર નહીં જાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૩

મુફિલસ કહે જો આનકે મજલિસકે બીચ હાલ
સબજાને રોટીયોંકા યહ ડાલા હે ઇસને જાલ
ગર ગિર પડે તો કોઇ ન લેવે ઉસ્સે સંભાલ
મુફિલસ મેં હોવે લાખ અગર ઇલ્મ ઔર કમાલ
સબ ખાક બિચ આકે મિલાતી હય મુફિલસી
કીસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૪

જબ રોટીયોંકે બટનેકા, આકર પડે શુમાર,
મુફિલસકો દેવે એક, તવંગરકો ચાર ચાર
ગર ઔર માંગે વહતો ઝીડકતેં હય બાર બાર
ઇસ મુફિલસીકા આહ બયાં કયા કરૂં મેં યાર
મુફિલસકી ઉસ જગહભી ચપાતી હય મુફિલસી

---

૩. મોટા મોટા કવિઓ પંડીતો કહેવાય છે તે પણ નિર્ધન બનનાં પોતાની સઘળી વિદ્વતા ભુલી જાય છે કોઈ (અનેક) એક પુછે છે તો (એ) બીજું બતાવે છે; ગરીબોના છોકરાં ભણાવે છે અને આખી ઉમરભર તેમની નિર્ધનતા જતી નથી.

૪. સભાના વચમાં નિર્ધન માણસ જાય તો તેને કોઈ માન આપતું નથી. માટે નિર્ધન માણસમાં કદીને લાખો હુનર હોય તોપણ તે સઘળાં રદ સમજવાં.

કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૫
મુફિલસકી કુછનઝર નહિં રહતી હૈ આનપર
દેતા હૈ અપની જાન વહ એક એક નાનપર
હર આન ટુટ પડના હૈ રોટીકે ખ્વાનપર
જીસ તરેહ કુત્તે લડતે હૈ ઇક ઉસ્ત ખ્વાનપર
વૈસાહી મુફિલસોં કો લડાતી હે મુફિલસી
કિસકિસ તરેહસે ઉસકો સતાતી હે મુફિલસી ૬

---

૫. નઝીર મુરશદ કહે છે કે જ્યારે પોતાને ઘેર રોટી અર્થાત રોટલા વેહેંચવાનો વખત આવે છે ત્યારે બીચારા નિર્ધન કંગાલ અને મુફલીસને એક રોટલો મળે છે અને પોસાતા મનુષ્યને ચાર ચાર મળે છે. પેલો પોસાતો મનુષ્ય બીજીવાર બીજો વેશ ધારણ કરી ઠગી બીજા રોટલા લઇ જાય તો તેને મળે છે અને ગરીમનો કોઇ ભાવ પણ પુછતું નથી પેલો બીચારો ગરીબ-મુફલીમ-કંગાલ-ફરિ માગવા જાય છે તો રોટલાનો આપનાર તેની ધુળ કાઢી નાંખે છે. એવી આ મુફિલસી-નિર્ધનાવસ્થા છે કે જેનું વર્ણન થઇ શકે એમ નથી. છેવટે તે નિર્ધનની રોટલા માગવાની જગો પણ જતી રહે છે એ પ્રમાણે મુફિલસને અર્થાત નિર્ધનને નિર્ધનાવસ્થા ત્રાસ આપનારી છે.

૬. નિર્ધનોની કોઈ ચીજપર નજર રેહતી નથી. નિર્ધનો એક રોટલાને માટે પોતાનો પ્રાણ અર્પે છે. નિર્ધનો ખાવાને માટે ટુટી પડે છે અને તે એવા કે જાણે રોટલાને માટે કુતરાં લડનાં હોય તેમ લડી મરે છે. આ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા નિર્ધન લોકોને લડાવે છે એવી નિર્ધનાવસ્થા સતાવનારી છે.

કરતા નહિ હયાસે જો કોઇ વહ કામ આહ
મુફલસ કરે હૈ ઉસકે તઈ ઈન્સરામ આહ
સમજે ન કુછ હલાલ ન જાને હરામ આહ
કહતે હૈ જીસકો શર્મો હયા નંગોનામ આહ
યહ સબ હયા વ શર્મ ઉડાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસે' ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૭

યહ મુફિલસી વહ શૈ હૈ કિ જીસ ઘરમેં ભરગઇ
સબ ચીઝ કે યહ મીલને કો મુહતાજ કરગઈ
બન બચ્ચે રોતે હૈં ગોયા નાની ગુઝર ગઇ
હમસાયા પૂછતે હૈ કિ કયા દાદી મરગઈ
બિન મુરદે ઘરમેં શોર મચાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસે' ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૮

---

૭. કોઈ વીવેક પૂર્વક કામ કરી શકતું નથી. નિર્ધનાવસ્થાથી માણસ હલાલનું કે હરામનું કંઇ સમજતો નથી. શરમ આબરૂ વિવેક વીગેરે સઘળુ નિર્ધન અવસ્થાથી જતું રહે છે એવી નિર્ધનાવસ્થા લાજ આબરૂ પણ મુકાવનારી અને દરેક રીતે મનુષ્યને ત્રાસ આપનારી છે.

૮. જેના ઘરમાં નિર્ધનાવસ્થા ભરાઈ ગઇ તેને કોઇ ચીજ મળી શકતી મહા દુર્લભ છે બચ્ચા બાલાં ઘરમાં રોતાં હોય છે. અને કોઇ પુછે છે કે ભાઈ કોણ તમારી દાદી ગુજરીગયાં જો કે કોઇ મરી ગયું હોતું નથી પણ નિર્ધન અવસ્થા ઘરમાં મુડદુ પડયું હોય અને જેવો શોરબકોર મચી રહે છે તેવો શોરબકોર મચાવી મુકે છે એવી તે ખરાબ છે.

ન્નાઝિમ હૈ ગર ગમીમેં કોઈ શોરોગુલ મચાય
મુફિલસ બગૈર ગમ કેહી કરતા હૈ હાય હાય
મરજાયગર કોઈ તો કહાંસે ઉસે ઉઠાય
ઇસ મુફિલસીકી ખ્વારીયાં કયા કયા કહું મૈં હાય
મુર્દેકો બિન કફન કે ઘિરાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૯
કયા કયા મૈં મુફિલસીકી કહું ખ્વારી ફકડિયાં
ઝાડુ બગૈર ઘરમેં બિખરતી હૈ ઝકડીયાં
કોનેમેં જાલે લેતે હૈ છપ્પરમેં મકડીયાં
પૈદા ન હોવે જીનકે જલાનેકો લકડીયાં -
દરિયામેં ઉનકે મુરદે બહાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૧૦

---

૯. કોઇ મરી ગયુ હોય અને તેથી શોકને લીધે કોઇ રડારોળ કરી મુકે તેવી રીતે નિર્ધનાવસ્થાવાળા પુરૂષના ઘરમાં શોક પ્રસરી રહે છે. જો ઘરમાં કોઈ મરી જાય તો કહે છે કે પૈસા વગર શી રીતે તેને ઉઠાવી દફનાવા લઇજને આ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા માણસની કેટલી ખુવારી કરી મુકે છે તેનું મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે હું શું વર્ણન કરૂં ? ટુંકામાં એટલું કે નિર્ધનાવસ્થા માણસને હરેક પ્રકારે સતાવનારી છે.

૧૦. નિર્ધનાવસ્થાથી કેવી કેવી ખુવારો થય છે તે હું શું કહું કારણકે તેના વર્ણનનો પારજ નથી. ઘરમાં સાવરણી સરખી પણ હોતી નથી ઘરમાં પુંજો એમને એમ પડયો રહે છે. ખૂણામાં બા-

બીબીકી નથ ન લડકોં કે હાથોં, કડે રહે
કપડે મિંયા કે બનિયેં કે ઘરમેં અડે રહે
જબ કડીયાં બિક થઇ તો ખંડરમેં પડે રહે
ઝંઝીર ન કેવાડ ન ચક્કર કડે રહે
આખિરકો ઇંટ ઇંટ ખુદાતી હૈ મુફ્લિસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફ્લિસી ૧૧

નક્કાશ પરભી ઝોર જબ આ મુફ્લિસી ગિરે
સબરંગ દમમેં કરદે મુસૌઅર કે ફિર ફિરે.
સૂરતભી ઉસકી દેખકે મુંહ ખીંચના પરે
તસ્વીર ઔાર નકશોમેં કયાં રંગ વહ ભરે
ઉસકે તો મુંહકા રંગ ઉડાતી હૈ મુફ્લિસી

ઉઆં, જાળાં બાઝેલાં રહે છે અને છાપરામાં ચાંમાચીડીયા નિવાસ કરી રહે છે. મુડદા માટે લાકડા પણ મળતા નથી આખરે નિર્ધનના ઘરના મુડદા દરિયામાં વહેવરાવવાં પડે છે. એવી નિર્ધનાવસ્થા ત્રાસ આપનારી છે.

૧૧. ઘરમાં સ્ત્રીને નાકે નથની કે છોકરાને હાથે કડાં પણ હોતાં નથી; અને ભાઈના કપડાં વાણીયાને ઘેર ઘરેણે મુકેલાં હોય છે. ઘરની ઝુંપડી વેચાઇ જાય છે તો ખંડેરમાં જઇને તે નિર્ધન મનુષ્ય પડયાં રહે છે કારણ કે કમાડ સાંકળ કે કશું તેનુ રેહેતું નથી બધુ વેચાઇ જાય છે છેવટે નિર્ધનાવસ્થા ઘરની એકે એક ઇંટ ખોદાવી નાંખે છે

ક્રેસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૧૨
જબ ખૂબરૂ પે આનકે પડતા હે દિન સિયાહ
ફિરતા હય દરબદર વ હરેઈકકે પ્રવ મખ્ખવાહ
હર્ગિઝ કિસીકે દીલકો નહી હોતી ઉસ્ક ચાહ
અગર હુસ્ન હો હઝાર રૂપીકા તો ઉસ્કી આહ
કયા કૌડીયોંકે મોલ બીકાતી હય મુફિલસી
કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૧૩

---

૧૨. ગમેતેવા તેજસ્વી અને પવિત્ર પુરૂષ ઉપર જ્યારે નિર્ધનતાનું દુખ આવી પડે છે ત્યારે બધુ તેજ, બધી પવિત્રાઇ, કોણ જાણે કયાં જતી રહે છે, અને નાકમાં દમ લાવી મુકે છે. એની સુરત અર્થાત મુખની કાન્તી પણ એવી થઈ જાય છે કે તેના મ્હોં સાંમું પણ કોઇને જોવું ગમતું નથી. મ્હો ઉપરથી રંગ ઉડી જઈ તેની છબી ફીકી થઈ જાય છે એ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા માણસના મુખપરનો ઉજાશ ઉડાડી મુકે છે એવી તે ત્રાસ આપનારો છે.

૧૩. જ્યારે અપવાસ ફાકો કે લાંઘણ થવાથી મ્હો વીલુ થઈ જાય છે છતાં પણ જે માણસ ટ્હીર થઇને ઘેર ઘેર દરરોજ ફરે છે યદ્યપિ તેના તરફ કોઇની ચાહનાજ થતી નથી. પછી ભલે તેનામાં અનેક પ્રકારે ગૌરવ હોય તોપણ તેને માટે વાહવાહ કોઇ બોલતું નથી; કારણકે નિર્ધનાવસ્થાથી તેની કે તેના ગૌરવનો એક કોડીની પણ કીમત નથી એટલે તે ટકે ટકે બલ્કે તેથી પણ ઓછી કીમતે વેચાય છે. તે કેવળ પાણીના મુલે વેચાય છે. માટે મુફલીસી શી રીતે આદમીને સતાવે છે તેનું વર્ણન થઇ શકતુંજ નથી.

ઉસ ખુબરૂકો કૌન દે અબ દામ આ દીરમ,
હોવે જો કૌડી કૌડી પે રાઝી વહ દમબદમ
કોઇભી ઉસપે કરતા નહિ હય ઝરા રહમ
કયોં કર ન છુટે ઉસ ચમને હુસ્નકો હો ગમ
જીસકી બહાર મુફત લુટાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧૪
આશકકે હાલ પરભી જબ આ મુફિલસી પરે
માશુક ઉસકે દુખકો ન દિલમેં ઝરા ધરે
આવે જો ઉસકે પાસતો વહ દેખી જર મરે
ઇસ ડરસે યાની મુજસે ન યહ કુછ તલબ કરે
તુહમત યહ આશકોંકો લગાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૧૫

---

૧૪. જે માણસનો શ્વાસ પ્રશ્વાસ કોડી ઉપર રાચ્છે છે એવો નિર્ધન કદાચ ઘણો ખુબસુરત અને તેજસ્વી હોય છતાં પણ કોઇ તેનાપર અમિદ્દષ્ટિથી જોતું નથી; એટલે તેને પોતાના ગૌરવપર કોઇ નઝર કરતું નથી એથી દીલગીરી થાય છે; પણ એમ તેને ગમ પડતી નથી કે એ નિર્ધનાવસ્થાનું કારણ છે અને તે મારું સર્વ હુસ્ન અર્થાત સર્વ સૌંદર્ય મફતમાં લુંટાવી દેછે. માટે નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીને દરેક રીતે સતાવનારી છે.

૧૫. સાચો પ્રેમી પણ જ્યારે નિર્ધન બની જાય છે ત્યારે તેની પ્રેમ કરનાર વસ્તુ પણ તેના દુઃખ તરફ દયા લાવતી નથી. કદાચ તે પ્રેમી તે પોતાની પ્રેમી વસ્તુ પાસે જાય છે તો તરત તેની પ્રેમી

કૈસેહી ધુમધામકી રંડી હો ખુશ જમાલ
જબ મુફ્લિસીકા આન પડે સિરપર ઉસકે જાલ
દેતે હેં ઉસકે નાચકો ઠેકે બિચ ડાલ
નાચે હય વહતો ફર્શકે ઉપર કદમ સંભાલ
ઔર ઉસકો ઉંગલિયોપેં નચાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી. ૧૬

ઉસકાતો દિલ ઠિકાને નહિં ભાવ કયા બતાય
જબ હો ફટા દુપટ્ટા તો કાહેસે મું છિપાય
લે શામસે વહ સુબહ તલક ગોકિ નાચે ગાય
ઔરોંકો આઠ સાતતો વહ દો ટકેહી પાય
ઇસ લાજસે ઉસેભી લજાની હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી ૧૭

વસ્તુના અંતરમાં એમ ખ્યાલ આવે છે કે વખતે નિર્ધન છે તો મારી પાસે કંઇ માગણી કરશે. આ પ્રકારે મુફલીસી અર્થાત નિર્ધના વસ્થા સાચા પ્રેમીઓને પણ બિન ગુન્હે ગુન્હેગાર બનાવી મુકે છે.

૧૬. ગમેતેવી વારાંગના-અપ્સરા કે નૃત્ય કરનારી સર્વોપરી નાયિકા હોય પણ તેનાપર જ્યારે મુફિલસી-નિર્ધનાવસ્થા આવી પડે છે ત્યારે તેનું નૃત્ય એક મશ્કરીમા ગણાય છે જોકે તે સર્વોપરી ૪૨ સબંધી ઉપર નૃત્ય કરે છે તોપણ જાણે નિર્ધનાવસ્થા તેને આંગળી-ચોપરે નચાવતી હોય તેમ લાગે છે. એ પ્રકારે નિર્ધનાવસ્થા મનુષ્યને કેટલી સતાવે છે તેનો અવધિજ નથી.

૧૭. નિર્ધનાવસ્થાના દુ:ખથી જેનુમન ઠેકાણે નથી તેને ભાવ

જીસ કસબી રંડીકા હો, હલાકતસે દીલહુઝી
રખતા હય ઉસકો જબ કોઇ આકર તમાશ બીં
ઇક પૈન પૈસે તકબી વહ કરતી નહિં નહિં
યહ દુખ ઉસીસે પુછીયે અબ આહ જીસ તહીં
લાલચમેં સારી રાત જગાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી ૧૮

વહતો યે સમજે દિલમે કિ ડલા જો પાઉંગી
દમડી કે પાન દમડીકી મિસ્સિ મંગાઉંગી
બાકી રહે છદામ સો પાની ભરાઉંગી
ફિર દિલમેં સોંચતી હય કિ કયા ખાક ખાઉંગી
આખિર ચના ઉસિકા ભુનાતી હય મુફ્લિસી

શું પુછવો કે તે બતાવી શકવાનો હતો? મ્હોં ઢાંકવા સારૂ પોતાની પાસેનોજ દુપટો-અંગવસ્ત્ર ફાટેલું છે તો શી રીતે તે મ્હોં છુપાવી શકે એની મિસકીન અર્થાત ગરીબ અવસ્થા જેથી બીજાને આઠ દશટકા મળે તો તેને બે ટકા મળે કારણ તેના દુર્ભાગ્યે પ્રાપ્ત થએલી નિર્ધનાવસ્થા એજ મુખ્ય હેતુ છે.

૧૮. જે નાયકા મુફલીસ છે તેને તમા શગીર જેવા કે સરકસ નાટક ઇત્યાદિ ધંધાના કરનારાઓ નોકર રાખે છે અને આખી રાત લાલચમાં નચાવે છે અને જગાડે છે. તોએ નિર્ધનાવસ્થાને લીધે પેટપુર ખાવાનું મળતું નથી એવી કારમી નિર્ધનાવસ્થા છે, જે આદમીને હરેક પ્રકારે સતાવનારી છે.

કિસ કિસ તરહસે. ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧૯
જબ મુફિલસીસેં હોવે કલાવતકા દિલ ઉદાસ
ફિરતા હય લે તંબુરે કો હર ઘરકે આસપાસ
ઈક પાવશેર આટેકી દિલમેં લગાકે આસ
ગૌરીકા વખ્ત હોવેતો ગાતા હય વહ બિભાસ
હ્યાંતક હવાસ ઉસકી ઉડાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૦
મુફિલસ જો બ્યાહ બેટીકા કરતા હય બોલ બોલ
પૈસા કહાં જો જાકે વહ લાવે જહેઝ મોલ
જોરૂકા વહ ગલાહય કિ ફૂટા હો જૈસે ઢોલ
ઘરકી હલાલખોરી તલક કરતી હય ઠઠોલ
હૈબત તમામ ઉસકી ઉઠાતી હય મુફિલસી

---

૧૯. તે મુફિલસ કહેતાં નિર્ધન નાયકા એમ સમજે છે કે આ ડલ્લો મળશે તેમાંથી દમડીના પાન અને દમડીની મશી મંગાવીશ અને અમુક કરીશ પણ આખરે તે નિર્ધનનું નિર્ધન પ્રારબ્ધ તેને ચણા ચાવવા સીવાય અન્ય ઉત્તમ ખોરાક આપનુંજ નથી એવી તે નિર્ધનાવસ્થા છે.

૨૦. જ્યારે કોઇ કળા કૌશલ્યથી ભરપુર હોય એવો મનુષ્ય નિર્ધનાવસ્થાથી કંટાળી જઇને ઘેરઘેર તંબુરાથી ગૌઇને એક પાશેર આટાની આશાએ માગી ખાય છે, પણ ગૌરી રાગ ગાવાનો હોય ત્યાં બિભાસ ગાય છે એવી અનિયમીત સ્થિતિમાં તેને લાવી મુકનારી નિર્ધનાવસ્થા છે.

ફિસ કિસ તરહસે' ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૧

દરવાઝે પર ઝનાને બજાતે હય તાલીયાં
ઔર ઘરમે' બૈઠી ડોસની દેતી હય ગાલીયાં
માલિન ગલેકો હાર હો દૌડે લે ડાલીયાં
સિક્કા ખડા સુનાતા હૈ બાને રઝાલિયાં
યહ ખ્વારી યહ ખરાબી દિખાતી હૈ મુફિલસી
ફિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૨

કોઇ શૂમ બેહયા કોઇ બોલા નિખટ્ટુ હૈ
બેટીને જાના બાપ તો મેરા નિખટ્ટુ હૈ
બેટે પુકારતે' હય કિ બાબા નિખટ્ટુ હૈ

---

૨૧. કદીને બિચારા નિર્ધનને દીકરીનો વીવાહ કરવો હોય અને તે બાબત જે તે બોલ બોલે તે પણ થકતા નથી; કારણ કે બધી વસ્તુઓ જે પોતે કબુલ કરી હોય તે પૈસા વીના ક્યાંથી આવે અને ઘરમાં બાયડીને કહેવા જતા જાણે ફુટેલુ ઢોલ વાગે તે પ્રમાણે બડબડાટ કરી મુકે છે. નિર્ધન અવસ્થાવાન દરિદ્રીને આ પ્રકારની સર્વ મુઝવણ સહન કરવી પડે છે એવી તે નિર્ધનાવસ્થા છે.

૨૨. નિર્ધનને ઘરતી સ્ત્રી ઘરમાં આવતો જોઇને તાળીયો વગાડે છે. અને ઘરમાં ડોશી ડગરૂં હોય તે તો ગાળો દેવાજ મચી પડે છે. માળી પણ પૈસાથી ફુલની ડાળી લેઇ દોડયો દોડયો ગળાનો હાર લઇ આવે છે. આમ શિક્કો-પસો રહ્યો રહ્યો તે નિર્ધનને રઝળતી વાતો સંભળાવે છે આ પ્રમાણે નિર્ધનની ધનવગર ખુવારી થાય છે એવી નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીને સતાવનારી છે.

બિબી યે દિલમેં કહતી હય ભડુઆ નિખટુ હૈ
આખિર નિખટ્ટ નામ ધરાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફ્લિસી. ૨૩

ચુલા તવા ન પાની કી મટુકી મેં આબી હૈ
પીનેકો કુછ ન ખાનેકો ઔર ન રીકાબી હૈ
મુફ્લિસકે સાથ સબકે તંઇ બેહીજાબી હૈ
મુફ્લિસકી જોરૂ સચ હૈ કી હાં સબકી ભાભી હૈ
ઇઝઝત સબ ઉસકે દીલકો ગવાંતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી ૨૪

કૈસાહી આદમી હો પર અફ્લાસકી તુફૈલ
કોઇ ગદહા કહે ઉસે કોઇ કહતા હૈ પુરા બૈલ

---

૨૩. નિર્ધનને બધા લોકો સુમ અર્થાત કંજુસ, બેહયા અર્થાત બેશરમ અને નિખટુ અર્થાત નામરદ બાયલા જેવો ગણી કાઢે છે પૂત્ર પુત્રીપણ કહે છે કે મારો બાપ બાયલો છે અને માલ વગરનો છે. ઘરની સ્ત્રી પણ કહે છે મારો ધણી નમાલો છે એમ નિર્ધના વસ્થાથી આખુ જગત નિખટ્ટુ અર્થાત બાયલો એવું નામ આપે છે એવી નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીને શીરે મોટી આફત રૂપ છે.

૨૪. નિર્ધનના ઘરમાં ચુલો, તવી, પાણીનુંમાટલુ કે પાણી પીવાનું પવાલુ પણ ક્યાંથી લાવે? તેથી બધાના તેને ઓશીયાળા રેહેવું પડે છે. તેની સ્ત્રીને આખું જગત ભાભી કહે તોપણ સાંખી રહેવું પડે છે અને એ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીની આબરૂ ઉપર છીની ફેરવનારી દુખદાયક છે.

કપડે ફટે તમામ બઢે બાલ ફૈલ ફૈલ
મું ખુશ્ક દાંત જર્દ બદનપર જમાયે મૈલ
સબ શકલ કૈદિયોંકી બનાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૨૫

હર આન દોસ્તોંકી મુહબ્બત ઘટાતી હય
જો આશના હૈ ઉન્કી તો ઉલ્ફત ઘટાતી હય
અપને વ ગૈરકી ભી યહ ચાહત ઘટાતી હય
શર્મો હયા વ ઇઝઝતો હુર્મત ઘટાતી હય
નાખુન ઓ બાલ સબ યહ બઢાતી હૈ મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી. ૨૬

---

૨૫ ગમે તેવો આદમી હુશીઆર કામેલ અને ચતુર હોય પણ જો નિર્ધન હોય તો કશાજ કામનો નથી કારણ કે તેને, જોને તે ગધેડા જેવો કહી કહીને દબાવે છે. કપડાં તમામ જેના ફાટી ગયાં છે અને જેના માથાપરના વાળ વધી જઇ આમ તેમ ચ્હેરાપર નાખરાયલા છે, જેનું મે હુ સુકાઇ ગયેલું દાંત પીળા અને શરીરપર મેલ ચઢ્યો છે એવા નિર્ધનોની શીકલો અર્થાત મુખ મુદ્રાઓ કેદીઓની મુખાકૃતિ જેવી થઇ જાય છે એવી અત્યંત ખરાબ નિર્ધનાવસ્થા છે.

૨૬. નિર્ધનાવસ્થા એવી છે કે મિત્રમાંથી પ્રિતિ ઘટાડનારી છે. પોતાની પ્રિયાની પ્રીતી ઉતારનારી, અન્ય લોકોની જોડેના સ્નેહને તોડી નાંખનારી, શરમ, માન, આબરૂ, પ્રતિષ્ઠાને હાની પોચાડનારી; અને નખ અને વાળની વૃદ્ધિપૂર્વક દરિદ્રતાનુ દાન કરનારી એવી નિર્ધનાવસ્થા અતિ કષ્ટ આપનારી છે.

જબ મુફ્લિસી હુઇ તો શરાફત કહાં રહી
વહ કદ્ર જાતકી વહ નીજાઅત કહાં રહી
કપડે ફટે તો લોકોમેં ઇઝઝત કહાં રહી
તાઝીમ ઐા તવાઝહકી હુરમત કહાં રહી
મુફલીસકો જુતિયાં પૈ બિઠાતી હૈ મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસ્સે સતાતી હૈ મુફ્લિસી ૨૭

રખતી નહિં કિસીકે યહ ગૈરતકે આનકો
સબ ખાકમેં મિલાતી હૈ હુરમતકે શાનકો
સૌ મહેનતોંમેં ઉસકે ખપાતી હય જાનકો
ચોરી પે આકે ડાલે હય મુફ્લિસકે ધ્યાનકો
આખિર નિદાન ભીખ મંગાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસ્સે સતાતી હય મુફ્લિસી ૨૮

---

૨૭. નિર્ધન થયા પછી વિવેક બુદ્ધિ ક્યાં રહે. નિર્ધનની કોઇ કદર પણ શું કરે અને તેની સાથે સંબંધ પણ કોણ રાખે? ફાટેલા કપડાં પહેર્યાં હોય પછી ઇજ્જત શી રીતે રહે અને તેને સલામ પણ કોણ કરે? કોઇજ નહિ. એ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા મનુષ્યને જોડાની જગેએ બેસાડનારી છે એમાં સંશય નથી.

૨૮. નિર્ધન થયા પછી શરમ પણ શેની રહે? બધી આબરૂ પ્રતિષ્ઠા ધુળમાં મળ્યા વગર કેમ રહે? ચોરીનું આળ આવ્યા વગર પણ કેમ રહે અને છેવટે નિર્ધનાવસ્થા ભીખ પણ મંગાવ્યા વિના કેમ રહે? નહિંજ.

નિયામેં લેકે શાહસેં અયે થારો તો ફકીર .
ખાલીક ન મુફિલસીમેં કીસિકો કરે અસાર
અશરાફકો બનાતી હય ઇક આનમેં ફકીર
કયા કયા મેં મુફિલસીકી ખરાબી કહું નઝીર
વહજાને જીસકે દીલકો જલાતી હે મુફિલસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસ્સે સતાતી હે મુફિલસી ૨૯

नेकी व बदी—२.

હય દુનિયાં જીસકા નામ મિ ાા,યહ ઓર તરહકી બસ્તિ હે
જો મહંગોંકો યહ મંહગી હે ઓ સસ્તોંકો યહ સસ્તીહે
યહાં હરદમ ઝઘડે ઉઠતેં હે હરઆન અદાલત બસ્તીહે
ગર મસ્ત કરે તો મસ્તી હે ઓ પસ્ત કરે તો પસ્તી હે
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇનસાફ ઓ અદલ પરસ્તીહે

---

૨૯ રાજાથી માંડીને રંક કે ફકીર સુધી પણ ઇશ્વર કોઇને નિર્ધનાવસ્થાનુ દુઃખ ન આપે કારણકે શાંત સજ્જન પુરૂષને પણ એક વખતે તે ઘરબાર તજાવી ફકીરી લેવરાવે છે. મુરશદ નઝીર કહે છે કે નિર્ધનાવસ્થાથી થતી ખરાબીનું હુ શું શું વર્ણન કરૂં અને ના કરૂં. પણ જેને નિર્ધનાવસ્થા પિડે છે તેઓને ખબર છે કે તેમના રદય નિર્ધનતાથી કેવાં બળે છે. માટે નિર્ધનતા અતિ ત્રાસ આપનારી છે.

ઇસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તીહૈ ૧
જો ઔર કિસિકા માન રખેતો ઉસકો ભી અરમાન મિલે
જો પાન ખિલાવે પાન મિલે જો રોટી દેતો નાન મિલે
નુકસાન કરે નુકસાન મિલે યહસાન કરે યહસાન મિલે
જો જૈસા ઉસકે સાથ કરે ફિર વૈસા ઉસકો આન મિલે
કુછ દેરનહિં અંધેરનહિં ઈન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તી હય
ઈસ હાથકરો ઇસ હાથમિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તીહય ૨
ઔર કિસિકી જાં બખ્શે તો ઉસકી ભી હક જાનરખે
જો ઔર કિસિકીઆન રખે તો ઉસકી ભી હકઆન રખે
જો યહાંકા રહેનેવાલા હૈ યહ દીલમેં અપને જાન રખે

ભલાઇ અને ભુંડાઇ—૩

૧. આ દુનિયા જેનું નામ છે તે કોઇ જુદાજ પ્રકારની વસ્તી છે કે જે મોંઘાને મોંઘી અને સોંઘાને બીલકુલ સોંઘી છે. એમાં હમેશ અનેક પ્રકારની ઝપટા લડે છે. જે જેવા પ્રકારની કરણી કરે છે તેને તેવું ફળ મળે છે એવી દુનિયા અજબ બનિયારી છે. આ હાથે કરવું, આ હાથે લેવું એવો સોદો આદુનિયામાં સહુ કરે છે જેમાં વાર પણ નથી કાંઇ અંધેર પણ નથી માત્ર અદલ ઇન્સાફ રહેલો છે.

૨. જો તું બીજાનું માન રાખીશ તો તને માન મળશે. બીજાને પાન ખવરાવીશ તો પાન મળશે. નુકશાન કરીશ તો નુકશાન મળશે. ઉપકાર કરીશ તો ઉપકાર મળશે. જેવું બીજાને કરીશ તેવું તું પામીશ કાંઇવાર નથી, અંધેર નથી, આ હાથે લેવું અને આ હાથે કરવું એવી અદલઇન્સાફ રૂપ આ દુનિયા છે.

યહ તુર્ત ફૂર્તકા નકશા હૈ ઇશ નકશે કો પેહચાન રખે
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તીહૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસહાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૩

જો પાર ઉતારે ઔરોંકો ઉસકી ભી નાવ ઉતરતી હૈ
જો ગર્ક કરે ફિર ઉસકી ભી યહાં ડુબકોં ડુબકોં કરતી હૈ
શમશીર તબર બંદુક સનાં ઔ નશ્તર તીર નહરની હૈ
યહાં જૈસી જૈસી કરની હય ફિર વૈસી પાર ઉતરની હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તી હૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસહાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૪

જો ઉપર ઉંચા બોલ કરેતો ઉસકા બોલ ભી બાલા હૈ
ઔ દે પટકે તો ઉસકો ભી કોઇ ઔર પટકને વાલા હૈ
બે ઝુલ્મો ખતા જીસ ઝાલીમને મઝલુમ ઝબે કરડાલા હૈ

---

૩. જો કોઇને તું તારો પ્રાણ અર્પણ કરીશ તો પરમેશ્વર તારો પણ પ્રાણ બચાવશે. કોઇની એબ રાખીશ તો તારી પણ ઇશ્વર એબ રાખશે જે અહીંના અર્થાત આ મૃત્યુલોકના રહેનારા છે તેઓએ તો આ નકશાને ઓળખી રાખવો કારણ કે આ દુનિયામાં કંઇવાર નથી કમ અંધેર પણ નથી અદલ ઇન્સાફ છે કે આ હાથે કરવું અને આ હાથે ભરવું. હાથો હાથનો સોદો છે.

૪ જે અન્યને પાર ઉતારે છે. તેની નૌકા પણ પાર ઉતરી જાય છે. જે કોઇની નૌકા ડુબાડે છે તેનું નાવડું ડુબ ડુબ થઈ રહે છે. તલવાર બંદુક નશ્તર, નરેણી અર્થાત જેવી જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી એ જગત પ્રસિદ્ધ છે માટે હાથોહાથનો સોદો છે.

ઉસ ઝાલિમ કે ફિર લોહુકા ફિર બહના નદી નાલા હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઓ અદલ પરસ્તી હૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૫

જો ઔર કિસીકો નાહકમેં કોઇ જુઠી બાત લગાતા હૈ
ઓ કોઇ ગરિબ બિચારા હૈ હકનાહકમેં લુટ જાતા હૈ
વહ આપભી લુટા જાતા હૈ ઓ લાઠી પાઠી ખાતા હૈ
ઓ જેસા જૈસા કરતા હૈ ફિર વેસા વૈસા પાતા હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઓ અદલ પરસ્તી હૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસિ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૬

હેય ખટકા ઊસકે સાથ લગા જો ઔર કિસિકો દે ખટકા
ઓ ગૈબસેં ઝટકા ખાતા હૈ જો ઔર કિસિકો દે ઝટકા

---

૫. કોઇને માટે સારૂ કરવા બે બોલ બોલે તો તે બોલનાર પણ બોલ બાલા સમજવા; અને કોઇને પટકી દે તો તેને પણ ઇશ્વર પટકનારો તૈયારજ બેઠેલો છે વગર વાંકે જુલ્મ ગુજારી વિણ અપરાધીની જે હત્યા કરે છે, તે જુલ્મીનાં લોહીની આખરે નદી વહેવાની સમજવી કારણ કે અહીં અંધેર નથી કે વાર નથી હાથોહાથનો સોદો છે અદલ ન્યાય છે.

૬. જે કોઈના ઉપર જુઠું તોહોમત મુકી તેની નિંદા કરે છે અને નાહક કોઇ ગરિબને લુટીવે છે તે પોતે લુંટાય છે. જે લાકડીનો માર મારે છે તે લાકડીયોનો માર ખાય છે જેવું જે કરે છે તેવું પામે છે કારણ કે આ દુનિયામાં તો હાથો હાથનો સોદો છે. અદલ ન્યાય છે અંધેર નથી કે કાંઇ વાર નથી.

ચીરે બીચમેં ચીરા હય ઔર પટકે બિચ જો હૈ પટકા
ક્યા કહિયે આગે ઔર નઝીર હૈ ઝોર તમાશા ઝટપટકા
કુછ દેર નહિ અંધેર નહિ ઈન્સાફ ઔર અદલ પરસ્તી હૈ
ઈસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ. ૭

वनजारा–४.

ટુક હિર્સો હવાકો છોડ મિંયા મત દેસ વિદેસ ફિરે મારા
કઝ્ઝાક અજલકા લુટે હૈ દિન રાત બજાકર નક્કારા
ક્યા બધિયા ભૈસા બેલ શુતર ક્યા ગોને પલ્લા ભર ભારા
ક્યા ગેંહુ ચાવલ મોઠ મટર ક્યા આગ ધુંવા ઓ અંગારા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબલાદ ચલેગા બનજારા
કઝ્ઝાક અજલકા લુટે હૈ દિનરાત બજાકર નક્કારા ૧

---

૭. જે બીજાના રદયને ખટકો કરે છે તેથી પોતાના રદયનેજ ખટકો પેદા કરે છે અને જે બીજાને ઝટકો દે છે તેને ઇશ્વરના ઘેર-થી ઝટકો પડે છે અન્યનું પાડવાથી પોતાનું પાટે છે. અને બીજાને પડવા જતાં પોતે પડે છે માટે મુરશદ નઝીર કહે છે કે આ દુનિયામાં ઝટપટનો તમાશો છે. આ હાથે કરવું અને આ હાથે ભરવું. અંધેર નથી કે તેને વાર નથી. તુર્તફુર્તનો સોદો છે અદલ ઈન્સાફ છે.

વણજારો—૪

૧. ક્ષણીક સુખોપભોગો ભોગવવાની લાલસાએ દેશ વિદેશ શું કામ ફરે છે. મ્હોત રાત દીવસ નગારૂ વગાડી કહ્યા કરે છે કે હે પ્રાણી તું

ગર તુ હૈ લખ્ખી બનજારા ઔર ખેપભી તેરી ભારી હૈ
અયે ગાફિલ તુજસેભી ચઢાઇક ૨ર બડા પ્યૌ હૈ
કયા શક્કર મિસરિ કંદ ગરિ કયા સાંબર મીઠા ખારીહૈ
કયાં દ્રાખ મુનક્કા સોંઠ મિરચ કયા કેસર લૌગ સુપારીહૈ
સબ ઠાઠ પઠા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કજાક અજલકા લુટે હૈ દિનરાત બજાકર નક્કારા ૨

તુ બધિયા લાદે બૈલ ભરે જો પુરવ પશ્ચિમ જાવેગા
યા સૂદ બઢાકર લાવેગા યા ઘાટા ટુટા પાવેગા
બટ મીર અજલકા રસ્તેમેં જબ ભાલા માર ગીરાવેગા
તબ ધન ઓ દૌલત નાતી પોતા એકભી કામ ન આવેગા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કજાક અજલકા લુટે હય દિનરાત બજાકર નક્કારા ૩

મારા પંજામાંથી છુટવાનો નથી. બળદ, ભેંશો, બકરી, ગાયો ઉપર ઘઉં ચોખા, મગ, વટાણા વગેરેની પોઠો ભરી લાવે છે પણ જ્યાં આ ફાની દુનિયા છોડી તુ જઈશ એટલે બધો તારો ઠાઠ પડયો રહેવાનો.

૨. અગર તું લાખોનો વેપાર કરનાર વણઝારો છે અને તારી ખેપો પણ ઘણી જો કે ભારે છે તોપણ તને ખબર છે કે તને લાદીને લઇ જનાર વેપારી તારાથી પણ જબરો છે. સાકર ખાંડ સુંઠ મરિ લવંગ સોપારી વીગેરેના વેહેપારનો સઘળો ઠાઠ તારો અહીં પડયો રહેશે અને તારે મ્હોતને શરણુ થવું પડશે.

૩ તું બળદ ઉપર પોઠો લાદી લાદીને ભરે છે અને પૂર્વ પશ્ચિમ ફર્યા કરે છે અને પોઠો ભરી ભરી ને પૈસો કમાઇ લાવે છે

હર મંઝીલમેં અબ સાથ તેરે યહ જીતના ડેરા ડંડા હૈ
ઝર દામ દીરમકા ભાંડા હૈ બંદુક સિપર ઔ ખાંડા હૈ
જબ નાયક તનકા નિકલ ગયા જો મુલ્કો મુલ્કો હાંડાહૈ
ફિર હાંડા હૈ ન ફાંડા હૈ ન હલુવા હૈ ન માંડા હૈ
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝાક અજલકા લુટે હય દીનરાત બજાકર નક્કારા ૪

જબ ચલતે ચલતે રસ્તેમેં યહ ગોન તેરી ઢલ જાવેગી
ઇક બધિયા તેરી મિટ્ટીપર ફિર ઘાસ ન ચરને આવેગી
યહ ખેપ જો તુને લાદી હે સબ હિસ્સોમેં બટ જાવેગી
ધી પુત જંવાઇ બેટા કયા બનજારિ ન પાસ ન આવેગી
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝ્ઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૫

પણ જો રસ્તામાં કાળનો ભાલો તને વાગશે તો બધો તારો પૈસો અને પોઠો રસ્તામાંજ રેહેશે. પછી તે પૈસો કે દોલત કે તારૂં સગું સહોદર કોઈ પણ કામ આવશે નહિ.

૪. હરેક મુસાફરીમાં જેટલો તારો દમામ અને ખટરાગ હશે અને જેટલો તારી પાસે પૈસો ને જેટલા હથીયાર હશે તે જ્યાં તારી દેહનો નાયક તારો જે પ્રાણ તે નીકળી ગયો એટલે એ બધી તારી સાહ્યબી સાહ્યબીને ઠેકાણે થઇ જશે. વાસણ કુસણ મેવા મિઠાઇ હલવો કે કોઇ પણ તારી પ્રિય વસ્તુ તારી સંગી થનાર નથી.

૫. જો રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં ગુણ પોઠ રૂપી તારો દેહ જ્યાં ઢળી અર્થાત પડી ગયો પછી તારી માટી ઉપર એક પોઠ પણ ચરવા

યેહ ખેપ ભરે જો જાતા હૈ યહ ખેપ મીંયા મત ગીન અપની
અબ કોઇ ઘડી પલ સાઇનમેં યહ ખેપ બદનકી હે કફની
કયા થાલ કટોરે ચાંદીકે કયા પીતલકે ઢપના ઢપની
કયા બરતન સોને રૂપેકે કયા મીટ્ટિકી હંડીયા ચપની
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૬
યહ ધુમ ધડક્કા સાથ લિયે કયોં ફિરતા હૈ જંગલ જંગલ
ઇસ તનકા સાથ ન જાવેગા મૌકુફ હુવા જબ અન ઔં જલ
ઘરબાર અટારી ચોપારા કયા ખામા તનસુખ ઔ મલમલ
કયા ચિલવન પર્દે ફર્શનયે કયા કમરે ઔ કયા રંગમહેલ
સબ ઠાઠ પડા રહજાવેગાં જબ લદ ચલેગા બનજારા

આવશે નહિ. જે ખેપ તેં ભરી હશે તે પછી ભાગી પડી વેહેંચાઇ જશે અને તને ઉચકીને સ્મશાનમાં ભસ્મિભુત કરવા લઇ જશે દીકરો દીકરી જમાઇ કે ખુદ તારી વણઝારી ઘરવાળી તારા શબ પાસે આવશે નહીં. એ બધું અહીંને અહીં પડયું રહેશે અને તારે મ્હોતને શરણ થવું પડશે.

૬. જે આ ખેપ ભરીને તું જાય છે તે, હે વણઝારા! તું નક્કી સમજ કે તારી નથી એ ખેપનુ તારી ગણીશ નહિં. તારી તે ખેપ જેમ તારી શરીરરૂપી કફની અ.જ છે ને કાલે નથી તેવી સમજજે. ચાંદી સોનાની થાળી વાટકા પીતળના ઢાંકણા ઢાંકણી કિંવા માટીની હાંડી અને તેપર ઢાંકવાની ચપણી એ સૌ ઠાઠ તારો પડયો રહેવાનો– જ્યારે મ્હોતને શર્ણ થવાનો તે વખતે એ કોઇ સાથે આવનાર નથી.

કજઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૭
કુછ કામ ન આવેગા તેરે યહ લાલ ઝમુર્રદ સીમો ઝર
જબ પુંજી બાટમેં બિખરેગી હર આન બનેગી જાન ઉપર
નુબત નગારે બાન નિશાં દૌલત હશમત ફોજે લશકર
કયા મસનદ તકીયા મુલ્ક મકાં કયા ચૌકી કુર્સિ તખ્ત છતર
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૮
કયા જીપર બોજ ઉઠાતા હે ઇન ગોનેં ભારી ભારીકે
જબ મૌત લુટેરા આનપડા તબ કોઈ નહીં ગુન તારી કે

૭. આ બધી ધામધુમ શેઇ હે વણઝારા તું જંગલે જંગલ શીદ ભટકે છે જ્યારે અનજળ આવી રહે છે ત્યારે એ કશું એ તારી સાથે આવતું નથી. ઘરબાર ધન ધામ ધરા મેહલ ઝરૂખાં માળીયાં સુખપાલ, બાગ, ઘોડા, લક્ષ્મી, કશું પણ સાથે આવતું નથી. એ બધું અહીયાજ રેહે છે.

૮. તારો ભેગો કરેલો પૈસો કંઈપિણ કામ આવનારો નથી. પછી તો તારી પુંજી રસ્તામાં વીખરાઇ જઇ વહેંચાઇ જશે. નૌબત નગારા નીશાનો દૌલત દમામ ફૌજ લશ્કર મસીદ. તકીયો. મુલક કે મકાન, 'ચોકી, ખુરશી કે તારાશીરપરનું છત્ર એ સર્વે તારા જાન ઉપર જ્યારે કાતપાશ આવી પડશે ત્યારે અહીંયા રહેશે ને તું ચાલ્યો જઇશ માટે કાળ તને નગારૂ વગાડી પોકાર કરી કહે છે કે એ સઘળો તારો ઠાઠ પડયો રહેશે ને તારે કાલને વશ થયા વિના છુટકો નથી.

કયા સાઝ જડાઉ ઝર ઝેવેર કયા ગોટે થાન કીનારી કે
કયા ઘોડે ઝીન સુન્હરે કે કયા હાથી લાલ અમારી કે
સબ ઠાઠ પડા રહજાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૯
મગરૂર ન હો તલવારોં પર મત ભુલ ભરોસે ઢાલો કે
સબ પટ્ટા તોડકે ભાગેંગે મું હ દેખ અજલકે ભાલોં કે
કયા ડબ્બે મોતી હીરોંકે કયા ઢેર ખજાને માલોંકે
કયા બગુચે તાશ મુશઝઝરકે કયા તખ્તે શાલ દુશાલોકે
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૧૦

---

૯. હે વણઝારા, આ ગુણો લાદી લાદીને તારા જીવપર આ- ટલો બધો બોજો શું કામ મુકી ભાર ઉઠાવે છે ? એ બોજો ઉઠા- વનાર પછી કોઇ નહીં મળે; જો કદી મ્હોતને વશ અધવચ થઈ ગયો તો તારા બધાં જવાહીર અને ઝરીયાન વીગેરે સહુ સાજો, ગોટાના કે થાન કિનારીના હશે, અને તારા ઘોડાપર જીન સોનેરી ઝીકના ભરેલાં હશે વા હાથી લાલ અંબાડીથી શણગારેલા ઘેર ઝુલના હશે, તોપણ એ સહુ મ્હોતને વશ થતાં અહીંના અહીંજ પડયા રહેશે.

૧૦. તારી તલવારોને ભરોસે ઝઝુમીશ નહિં કે તારી ઢાલોપર મગરૂર થઇશ નહિં એ બધા અવસાન વખતે ભાગીજશે અને મ્હોતનો પંજો જોઇ તેઓ તરત પાછા પડશે, તારા મોતી અને મણીમાણેકના ખજાના, શાલ દુશાલા પડયા રહેશે. માટે મ્હોતને શરણ થતાં તારો આ સઘળો ઠાઠ પડયો રહેશે.

કયા સખ્ત મકાં બનવાતા હૈ ખમ તેરે તનકા હૈ પોલા
તું ઉંચી કોટ ઉઠાતા હૈ વહાં ગોર ગઢેને મ્હું ખોલી
કયા ઝેની બન્દક રન્દ બડી કયા બુર્જ કગુરા અનમોલા
ગઢ કોટ રહકલા તોપ કિલ્લા કયા શીશેહાર વ કયા ગોલા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૧૧

હરઆન નફે ઔ ટુટીમેં કયો મરતા ફિરતા હૈ બનબન
ટુક ગાફિલ દિલમેં સોચ ઝરા હય સાથ લગા તેરે દુશ્મન
કયા લોંડી બાંદી દાઈ દુઆ કયા બન્દા ચેલા નેક ચલન
કયા મંદિર મસજીદ તાલ કુવે કયા ઘાટ સરા કયા બાગચમન
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૧૨

---

૧૧. હે ભવ મુસાફર વણઝારા, તું તારૂં મકાન બહુ મજબુત બનાવે છે પણ તને એ ખબર નથી કે તારા શરીરનું ખમીર તો બધું પોલું છે. મોટા ઉંચા કોટ ચણે છે પણ એમ નથી જાણતો કે ઘોર અર્થાત મ્હોતે તેનું જડબું તારો ભક્ષ કરવાને પોહોળું કર્યું છે, ગઢ, બુર્જ અને તેના ઉપર અમુલ્ય હીરા જડીત કાંગરા મુકયા હશે ,અને ગઢ ઉપર તોપ અને ગોળા ગોઠવી મુકયા હશે, પણ એ સઘળો તારો ઠાઠ મ્હોત આવતાં અહીજ પડયો રેહેવાનો છે એ નિશ્ચે જાણજે.

૧૨. નફાને માટે તું જંગલે જંગલ આથડે છે પણ જરા વિચાર કરીજો? મ્હોતરૂપી શત્રુ તારી પાછળ લાગેલો છે. તારી સાથબી ચાકર

જબ મર્ગ ફિરાકર ચાબુકકો યહ બૈલ બદનકા હાંકેગા
કોઈ નાઝ સમીટેગા તેરા કોઈ ગોન સિયે ઔર ટાંકેગા
હો ઢેર અકેલા જંગલમેં તુ ખાક લહદકી ફાંકેગા
ઉસ જંગલમેં ફિર આહ નઝીર ઇકતિનકા આન ન ઝાંકેગા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હય દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૧૩

सव फना.-५

પઢ ઇલ્મ ગયે ઇસ દુનિયામેં ગર કામિલ દી ઇદરાક હુયે
ઔ લાદ કિતાબે ઉંટો પર હર માની કે દર્રાક હુયે
માકુલ પઢે મંકુલ પઢે હર મન્તિકમેં ચાલાક હુયે
યા જીતને ઇલ્મ કે દરિયા હૈ ઉન દરિયા કે પૈરાક હુયે

હુંડીઓ વીગેરે અને તારૂ મકાન મરજીદ વીગેરે સહુ મ્હોત આવતાં અત્રે પડયુ રહેશે અને તું મ્હોતને શરણુ થઇશ

૧૩. જ્યારે તારા શરીરરૂપી બળદને યમરાજ તેની ચાબુકથી હાંકીને લેઇ જશે ત્યારે તારૂં સઘળું ગમે તે કોઇ સમેટી લેશે અને તને સ્મશાનમાં મુકી આવશે ત્યાં તું રહ્યો રહ્યો લાદ-ધુળ ફાકયા કરીશ. પછી તે જંગલમાં આવીને તારા તરફ કોઇ ઝાંખશે પણ નહિ માટે એ નકી સમજજે કે મ્હોત આવતાં બધો તારો ઠાઠ પડયો રહેશે ને તારે જવું પડશે.

સબ જીતે જીકે ઝઘડે હે સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મોતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૧
મશહુર હકીમ ઔ વૈદ હુયે યા પઢકર ઇલ્મ તબાબતકા
હાલાન્ કિતાબોસેં રોકા ઔ નુસ્ખોંસેં સંદુક ભરા
જબ મોત મરઝને આન લિયા સબ ભુલે નબ્ઝ ઔ કારૂરા
ગો નુસ્ખે લાખ મુઝરંબ થે પર કામ ન આયા ઇક નુસ્ખા
સબ જીતે જીકે ઝગડે હે સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મોતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૨
યા કોઠી કરકે સેઠ હુવા યા ખોદ જમીકો ખેતી કી
લિખ ડાલી બહિયાં લાખોંકી ઓ ડાલી ધરતી ભુરી ભલી

સર્વ નાશવંત. ૫

૧. આ દુનિયામાં આવીને મોટામાં મોટા ઇલમો શીખ્યો બધી વાતમાં કાબેલ થયો. ઉંરા ભરી ભરીને પુસ્તકો વાંચ્યા, જંત્ર મંત્ર તંત્ર સર્વ વિદ્યામાં નિપુણ થયો, અને વિદ્યાનો ભંડાર કહેવાયો; પણ તે સર્વ જીવતાં સુધીનું સમજવું. જ્યાં મરણ આવ્યું એટલે એમ સમજજે કે એ બધા તારા કિસ્સા અને કજીયા વિલાઇ જશે.

૨. તું નામાંકિત મોટો વૈદ થયો વા ચિકિત્સક થયો અને તેના પુસ્તકો ભણી ભણીને મોટા મોટા કબાટો ભર્યા; તેમજ અકસીર જંત્રોના પુસ્તકોથી હાંડીયાં ભરી રાખ્યા, પણ જ્યારે મરણ આવશે ત્યારે નાડી પરિક્ષા વીગેરે બધુંએ ભુલી જઇશ. જે જંત્રોથી લાખોને વશ કરતો હતો તેમાંનું એક પણ જંત્ર કામ આવનાર નથી; માટે એ જીવતાનું બધું સમજવું જ્યાં મરણ આવ્યું એટલે તારા બધા કિસ્સા અને કજીયા જતા રહેશે.

જબ હુંડી આઇ માલિકકી ઔ આકર જમકી લેજ લગી
યહાં કોઠી કોઠી બૈઠ ગઇ વહાં ખેતી બારી ખેત રહી
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસેં આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે ૩
યા મસ્ત શરાબી રિન્દ હુયે યા ઝાહીદ યા મકદૂર હુયે
યા પીપી કર દીલશાદ હુયે યા ચિલવન મેં મસરૂર હુયે
જબ ઉમ્રકે પ્યાલે દોનો કે આ સાઈત પર મામૂર હુયે
હાં ભરે તશબી દુર હુયે વહાં સાગર શીશે ચૂર હુયે
સબ જીતે જીકે ઝઘડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસેં આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાકહુયે ૪

---

૩. તું મોટી કોઠીઓ અને પેઢીઓ બનાવી મોટો શેઠ થયો અને જમીનને ખેડીને ખેતી કરી, વળી મોટી મોટી લાખોની વહીઓ લખી નાંખી, અને સારી નરસી જમીન જોયા વગર વાવી દીધી, પણ જ્યારે માલીક અર્થાત પરમેશ્વરના ઘરની હુંડી આવી અને યમરાજે આવી ડંકો દીધો ત્યાં તારી કોઠી કોઠીને ઠેકાણે રહી અને ખેતીવાડી તે તેને ઠેકાણે રહી. માટે હે ભાઈ! આ બધી જીવતાની માયાના ઝઘડા અને મારામારી છે. જ્યારે દેહોત્સર્ગ થાય છે એટલે એ બધા કિસ્સા ને કજીયા વીલાઇ જાય છે.

૪. શ્રીહરીની ભક્તિરૂપી મદ્ય પીને મસ્ત બન્યા, અને રાત દીવસ માળા-નશમી ફેરવી આત્માનંદની મોજ મજા માણી લીન રહ્યો, અને માળા ફેરવી, પણ જ્યાં આયુના અવધિના આંક રૂપી મદ્યનો પ્યાલો ઉભો રહ્યો કે માળા બાળા ઠેકાણે થઇ જશે. એ બધાજીવતાના ઝઘડા છે. દેહોત્સર્ગ થતાં સર્વ કિસ્સા કજીયા વીલાઈ જાય છે

ઇસ દુનિયાં કે ધન દૌલતમેં ગર શાહ સુલેમાં જાહ ચલે
યા ઠહરે મીર વઝીર આઝમ યા રાજા બનકર આહ ચલે
મુંહ દેખ અજલકે લશ્કરકા યા સબ લેકર ઘરકી રાહ ચલે
નહિં હાથી ઘોડે સંગ ગયે નહિં તખ્ત છતર હમરાહ ચલે
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૫

યા હાકીમ યા મહદુમ હુયે યા આકિલ યા માકૂલ હુયે
યા ખાદીમ યા મખદુમ હુયે યા કાહિલ યા મજહૂલ હુયે
ઝરદાર હુયે સરદાર હુયે મરદુદ હુયે મકબૂલ હુયે
કુછ ઔર ન દેખા આખીરકો સબ અંત ઇસિમેં ધૂલ હુયે
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામપડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૬

---

૫ આ દુનિયાની માયા ધન અને દોલતથી મોટા મોટા અમીર ઉમરાવો અને બાદશાહો બનીને બેઠા, પણ જ્યાં મર્ણની વેળા આવી એટલે બધાઓનો અભાવ થઈ ગયો, પછી મરણની સાથે નાતો હાથી ઘોડાએ સંગ કર્યો, કે નાતો તેમના તખ્ત અને છત્રો સાથે થયાં એ બધી ધમાલ જીવનાં સુધી; મરી ગયા પછી બધાએ કિસ્સા અને કજીયા પાક થઈ ગયા અર્થાત વિલાઇ જઇ ચૈતન્યરૂપ થઈ ગયાં.

૬. મોટા હાકીમ અર્થાત અમલદાર થયા, મોટા માતબર થયા કે બુધીમાન થયા મોટા ઉપદેશક થયા કે મોટા બાદશાહ થયા, પણ મ્હોત આગળ બધાએ ધુળમાં મળી ગયા. પૈસાવાળા થયા કે મોટા સરદાર થયા પણ એ બધા જીવનાના ઝઘડા છે. છેવટે મરણ આ-

કર ઐર ખખિલિ ઝહર હુયે યા બખ્શીસમેં તિરયાક હુયે
યા નખ્લ હુયે પુર મેવા કે યા ખાલી પાતાં હાક હુયે
યા ઉમ્ર ગુઝારી અશરતમેં યા સૌ ગમસેં ગમનાક હુયે
ફૂલફુલ ભી ખાયે ગુલશનકે યા ગલીયોં કે ખાશાક હુયે
સબ જીતે જીકે ઝઘડે હે સચ પુછા તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામપડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાકહુયે. ૭

दुनिया.--६

યહ પીઠ અજબ હે દુનિયાંકિ ઓ કયા કયા જીન્સ એકઠ્ઠી હે
યહાં માલ કિસિકા મીઠા હે ઓ ચીઝ કિસિકી ખટ્ટી હે
કુછ પકતા હે કુછ ભુન્તા હે પકવાન મિઠાઇ પટ્ટી હે
જબ દેખા.ખુબતો આખીરકો ન ચુલા ભાડન ભટ્ટી હે

વનાં બધાએ રાખવત થઈ ગયા અને બધાએ કિસ્સા અને કજીયા પાક થઇ ગયા.

૭. વૈર અને કૃપણુના વાપરી બધાઓની જોડે ઝેર કર્યું કે બ-ક્ષીસ આપવામાં ઘણા ચાલાક કહેવાયા; મેવા મિઠાઇઓથી ભરપુર રહ્યા કે પઝ ખાલી રહ્યા. જીંદગી બધી મોજમજા અને આગમમાં ગુજારી, કીંવા દુખી અને શોકમય ગુજારી; અનેક ઉપવનોના ફુલ ફૂલનો આહાર કર્યો, વા ગલીએ ગલી ટુકડા માગીને ખાધો, પણ એ બધી મારામારી જીવતાં સુધી છે. જ્યાં મર્ણ પ્રાપ્ત થયુ એટલે બધા કીસ્સા અને કજીઆનો અંત આવ્યો.

ગુલશોર બણુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાં કો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હૈ..૧
કોઇ નાઝ ખરીદે હંસહસકર કોઈ તખ્ત બડા બનવાતા હૈ
કોઈ કપડે રંગી પહેને હૈ કોઇ ગુદડી ઓઢે જાતા હૈ
કોઇ ભાઇ બાપ ચચા નાના કોઈ નાની પૂત કહાતા હૈ
જબ દેખા ખુબતો આખીરકો ન રિશ્તા હૈ ન નાતા હૈ
ગુલશોર બણુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમ દેખ ચૂકે ઈસ દુનિયાકો યહ ધોખે કીસી ટટ્ટી હૈ. ૨
કોઈ ફુલકે બયઠે મસનદપર કોઇ રોવે અપની દોલતકો

જગત—દોરંગી દુનિયા. ૬

૧. આ દુનિયા એક અજબ બજાર છે જેમાં અનેક ચીજો એકઠી થએલી છે તેમાં કોઇનો માલ મીઠો છે અને કોઇનો ખારો છે. કોઇ પકાવે છે. કોઇ શેકે છે. અને કોઈ પકવાન મીઠાઇ બનાવે છે. પણ આખરે જોયું તો ચુથો કે બટ્ટી કશુંજ નથી. જેમ આગ લાગવાની બુમ પડે અને આગ બુઝાતાં માટી અને કાદવ રહે છે તેવી રીતે આ દુનિયા એક ધોખાની ટટ્ટી અર્થાત ભુલવણીનો એક પડદો છે.

૨. કોઇ ખુશીની સાથે ગુનામગીરી સ્વિકારે છે અને કોઇ તો મોટું તખ્ત બનાવે છે. કોઈ રંગીન કપડા પેહેરીને ફરે છે અને કોઇ ગોદડી ઓઢીને જાય છે. ભાઇ બાપ કાકો દાદો વીગેરે કાઇ તો સંબંધી કહેરાવે છે પણ આખરે જોયું તો કોઈ સંબંધ કે સગાઇ કશુંજ રહેતું નથી. એવી આ દોરંગી દુનિયા એક મનુષ્યને ભુલાવામાં નાખનાર ભૂલવણી રૂપી અંતરપટ છે.

કોઈ બોલે અપના મુજસે વો ઔર મેરા હોસો મુજકો દો
કોઈ લડતા હે કોઈ મરતા હે કોઇ ઝઘડે હકપર નાહકકો
જબ દેખા ખુબતો આખિરકો કુછ લેના એક ન દેના દો
ગુલશોર બબુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હે
હમદેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હે. ૩
કોઇ ટોપી ટોપ બનાતા હે કોઇ બાંધફિરે ઇમ્મામા હે
કોઇ સાફ બરહના ફિરતા હે ન કપડા ન પૈજામા હે
કીનખાબ ગઝી ઔ ગાઢેકા નિત કિસ્મા હે હંગામા હે
જબ દેખા ખુબતો આખિરકો ન પગડી હે ન જામા હે
ગુલશોર બબુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હે
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હે. ૪.

---

૩. કોઇ તો ફુલીને ફાળકો થઇ પોતાની ગાદીએ બેસે છે, અને કોઇ તો રોઇ રહ્યા છે કે મારી પુંજી મને આપો; કોઈ એમ કહી રહ્યા છે કે મારૂં હોય તે મને આપો અને તમારૂં હોય તે તમે લ્યો એમ કોઈ લડે છે. કોઇ મર્યને શરણ થાય છે અને કોઇ ઠાલા ઝઘડા કરે છે. પણ આખરે જોયું તો લેવું ને આપવું કશુંજ નથી એવી આ દુનિયા ધોખાની ટટ્ટી અર્થાત ભુલાવો નાંખનાર એક અંતરપટ રૂપ છે.

૪. કોઇ તો મોટા ફકીર બની ટોપી અને મોટા ટોપો બનાવે છે અને કોઇ તો ઈમામ હુસેનનો કાળો રેટો કમર પર બાંધી ફરે છે. કોઇ ખુલ્લા અંગે સફેત વસ્ત્ર ધારણ કરી ફરે છે, અને કોઇ તો સુરવાળ કે કપડું પણ રાખતા નથી. કોઈ કીનખાબ ગજીયાણી વીગેરે વીગેરે અમુલ્ય વસ્ત્રો ધારણ કરે છે પણ આખરે જોયું તો ન પાઘડી કે જામો કશુંજ રહેતું નથી એવી આ દુનિયા ભ્રમરૂપ છે.

અબ કિસકા રંગ બુરા કહીયે ઔ કિસકા રંગ ભલા કહીયે
ઇક દમકી પીફ લગી હે યહ અમ્બોહ મઝા ચર્ચા કહીયે.
યહ શૈર તમારો દેખ નઝીર અબ જો કહીયે બેજા કહીયે
કુછ બાત નહિં બન આતી હે ચુપચાપ પહેલી કયા કહીયે
ગુલશોર બબુલા આગ હુઆ ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હે
હમ દેખચુકે ઈસ દુનિયાકો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હે. ૫

कनायत-७.

જો ફકમેં પુરે હય વહ હર હાલમેં ખુશ હય
હરકામમેં હરદામમેં હરજાલમેં ખુશ હય
ગર માલ દિયા યારને તો માલ મે ખુશ હય
બે ઝર જો કિયા તો ઉસી અહવાલમે ખુશ હય
અફલાસમેં ઔ બારમેં એક બાલમેં ખુશ હય
પુરે હે વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૧

---

૫. આમ છે ત્યારે કોનો રગ સારો કહેવો અને કોનો રગ ખરાબ કહેવો જ્યાં શ્વાસોશ્વાસ અર્થાત માત્ર દમે દમનો મેળો છે. માટે આ અજબ બજાર રૂપી દુનિયામાં નઝીર કહે છે કે સહેવ કરવી અને મૌન્ય ધારણ કરી દુનિયાના રંગને મિથ્યા માની સત્ય વસ્તુને ગ્રહણ કરવી.

સમભાવ. ૭

૧. જે ફકીરમાં પુરા મનુષ્યો છે તે દરેક સ્થિતિમાં ખુશી માને છે. દરેક કામમાં, દરેક નાણાની બાબતમાં, અને દરેક જંજાળમાં

ચેહરે પે' મલામત ન જીગરમે' અસરે ગમ
માથે પે' કહિ ચીન ન અબરૂ મે' કહીં ખમ
શીકવા ન ઝુબાંપર ન કભી ચશ્મ હુયે નમ
ગમમે' ભી વહી અએશ અલમ મે' ભી વહી હમ
હર બાત હર ઓકાત હર અફઆલમે' ખુશ હય
પુરે હય વહી મર્દ જો હર હાલમે' ખુશ હય. ૨

ગર યારકી મરઝી હુઇ સરજોડ કે બયઠે
ઘરબાર છુડાયા તો વહી છોડ કે બયઠે
મોડા જીન્હે જીસરૂખ વહી મ્હું મોડકે બયઠે
ગુદડી સિલાઈ તો વહી ઓઢ કે બયઠે
દુખ દર્દ મેં આફાત મેં જંજાલ મેં ખુશ હય

તેઓ ખુશી રહે છે. કોઇ મિત્રે કંઈ માલ આપ્યો તો તેમાં પણ ખુશ રહે છે. આ પ્રકારના મનુષ્ય તેજ મર્દ અર્થાત મરદ–પુરૂષ કહેવાય છે. અને તેજ દરેક સ્થિતિમાં ખુશી રહે છે.

૨. જો કંઇ આફત કે વિપત્તિ આવી પડે તો જીગરમાં એટલે હૃદયમાં તેની અસર કે ચેહેરા અર્થાત મુખ પર ગ્લાની કે આબરૂમાં હાની—કે શીરપર કદી આળ આવ્યું હોય તોપણ એની અસર તેમને થતી નથી. વાણીમાં પણ તેઓ નરમ કે આંખથી પણ લજ્જાયમાન દેખાતા નથી. હર્ષ અને શોકમાં સમાન રહી દરેક વાતે, દરેક સ્થિતિમાં અને દરેક હાલમાં તેઓ ખુશ રહે છે અને તેજ ખરો મરદ–પુરૂષ કહેવાય છે કે જે હમેશાં પ્રસન્ન રહે છે.

પુરે હે વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૩

ગર ઉસને દિયા ગમ તો ઉસી ગમમેં રહે ખુશ
જીસતોર કહા ઉસને ઉસ આલમમેં રહે ખુશ
ખાનેકો મિલા તો ઉસી કમમેં રહે ખુશ
જીસ તરહે રખા ઉસને ઉસી દમમેં રહે ખુશ
અગર શાલ ઉઢાઇ તો ઉસી હાલ મેં ખુશ હુય
પુરે હે વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૪

જીનેકી ખુશી ઔર ન મરનેકા ઝરા ગમ.
ઈકિસા હે ઉન્હે ઝીંદગી ઓ મૌતકા આલમ
વાકિફ્ ન બરસસે ન મહીનેસે વહ ઈકદમ
નહીં સબકી મુસીબત ન કભી રોઝકા માતમ
દીનરાત ઘડી પલ મોહસાલમેં ખુશ હય

---

૩. એ મનુષ્યો તો કદી પોતાના પ્રિતમની એમ મરજી થઈ તો માથુ નીચુ નમાવીને બેસે છે. એણે કદાચ મ્હોં મરડયું તો તે મુખ મરડીને બેસે છે. અને કદાચ ગોદડી ઓઢાડી તો ઓઢીને બેસે છે; એમ દુખમાં દરદમાં દરેક આફતોમાં અને દરેક જંજાળમાં જે ખુશી અર્થાત આનંદ માને છે તેજ પુરા મરદ-પુરૂષ છે.

૪. જો કોઇએ શોક કરાવ્યો તો તેમાં આનંદ માને છે. જે પ્રમાણે પ્રભુ રાખે તેમ તે રહે છે. કદાચ તેને શાલ ઓઢાડીયે તો પણ તેમાં આનંદ માને છે તેજ પુરૂષ કહેતાં મરદ કહેવાય છે કે જે દરેક સ્થિતીમાં આનંદ માને છે.

પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૫

ગર ઉસને ઓઢાયા તો લિયા ઓઢ દુશાલા
કમ્મલ જો દીયા તો વહી કાંધપેં હૈ આલા
ચાદર જો ઉઢાઈ તો વહી હો ગઇ બાલા
બંધવાઇ લંગોટી તો વહી હંસકે સમાલા
પોશાકમેં દસ્તારમે રૂમાલમેં ખુશ હય
પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૬

કુછ ઉન્કો તલબ ઘરકી ન બાહેરસેં ઉન્હે કામ
ન્યસ્થલકી હવસ દીલમેં ન મંદીરસેં ઉન્હે કામ
તકીયેકી ન ખ્વાયશ હૈ બિસ્તરસેં ઉન્હે કામ
મુફિલસસેં ન મતલબ તવંગરસેં ઉન્હે કામ
મૈદાનમેં બાઝારમેં ચોપાલમેં ખુશ હય

---

૫. જેને જીવવાથી ખુશી પણ થતી નથી, અને મરવાથી જરા પણ ખેદ થતો નથી તેને તો જીંદગી બધી સમાન છે. અને મર્ણ તો હક છે એટલે હકથી મર્ણને શર્ણ થવાનું છે એમ તેઓ સમજે છે. વરસ મહીના કે ઘડી પલથી તેને કશુ કામ નથી. ને કોઇ જીંદગીના રોજના સુખનું તેને કશુ પણ ભાન નથી. દીવસ રાત ઘડી અને ક્ષણેક્ષણ તેના હાલમાં જે ખુશ છે તેજ પુરો મર્દ-પુરૂપ છે.

૬. જો ઇશ્વરે દુશાલો આપ્યો તો તે ઓઢી લીધો કામળ આપી તો તે ખભ પર નાખી લીધી; ચાદર ઓઢાડી તો તે ઓઢી; અને લંગોટી કોઇએ મરાવી તોતે મારી લીધી આ પોશાકમાં કે રૂમાલમાં ગમે તેમાં ખુશ રહે છે એજ ખરા મરદ-પુરૂપ કહેવાય છે.

પુરે હે વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૭

ઈન કે તો જહાંમેં અજબ આલમ હે નઝીર આહ
અબ અયેસેતો દુનિયામેં વહી કમ હે નઝીર આહ
કયા જાને ફરિશ્તે હે કિ આદમ હે નઝીર આહ
હર વખ્ત ઓ હર આનમે ખુર્રમ હે નઝીર આહ
જીસ ઢાલમે રખ્ખા વહ ઉસી ઢાલમેં ખુશ હય
પુરે હે વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૮

---

૭. તેમને ધરતીએ તૃષ્ણા નથી કે બહારની સાથે પણ તેમને કામ નથી. કોઇ જગાની તેમને જરૂર નથી કે મંદીરનું તેમને કામ નથી. તળાવ કે બીછાનુ કંઇપણ તેમને જોઇતું નથી ગરીબ કે તવંગર ગમે તે હો પણ તેની જોડે તેમને સંબંધ નથી મેદાનમાં પડયા તોએ શુ અને બજારમાં કે ચોગાનમા પડયા તોએ તેમને કશી દરકાર નથી એજ ખરા મરદ-પુરૂષ કહેવાય છે.

૮. એમને તો જગતમા દુનિયા એક પરમેશ્વરની અજબ લીલા રૂપ ભાસે છે એવી દૃષ્ટિથી જોનારા આ જગતમાં ઘણા થોડા હોય છે પછી તેઓ ફરિસ્તા અર્થાત દેવ છે કે મનુષ્ય તે કોને ખબર? દરેક ઘડીએ તેઓ ખુશ રહે છે, જેવી રીતે ઇશ્વર રાખે તેવી રીતે રહે છે તેજ ખરા મરદ-પુરૂષ કહેવાય છે કે જે સદા ખુશ રહે છે.

कलियुग–८.

દુનિયા અજબ બાઝાર હય કુછ જીન્સ હ્યાંકી સાથલે
નેકીકા બદલા નેક હૈ બદસે બદીકી બાતલે
મેવા ખીલા મેવા મિલે ફલફુલ દે ફલપાતલે
આરામ દે આરામ લે દુખ દર્દ દે આફાત લે
કલિયુગ નહીં કરયુગ હે હ્યાં દીનકો દે ઔ રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથ દે ઇસ હાથલે ૧

કાંટો કિસિકો મત લગા ગો મિસ્લે ગુલ ફુલા હૈ તૂ
યહ હકમે તેરે તીર હય કિસ બાતપર ભુલા હૈ તૂ
મત આગમેં ડાલ ઔર કો ફીર ઘાંસકા પુલા હૈ તૂ
સુન રખ યહ નુકતા બેખબર કયા જાનકર ઘુલા હૈ તૂ
કલયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથ દે ઇસહાથલે. ૨

કલિયુગ. ૮

૧. આ દુનિયા તે એક અજબ બજાર જેવી છે જેમાં ભલાઈના બદલામાં ભલાઇ અને બુંડાઈના બદલામાં બુંડાઇ મળે છે. મેવો ખવરાવે તો તમને મેવો મળે છે અને ફળફુલથી ફળ ફુલ મળે છે. આરામથી આરામ અને દુખ દર્દથી દુખ દર્દ–વિપત્તિ મળે છે માટે આ કલિયુગ નથી પણ બે હાથનો યુગ છે તેમાં એવો સોદો છે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

૨. જો કોઇને કાંટો ભોંકીશ તો ગમે તો તું જો ખીલેલા પુષ્પ

શોખી શરારત મક્રોફ્ન સબકા બસેખા હૈ યહાં
જો જો દિખાવે ઔરકો વહ આપહી દેખે યહાં
ખોટી ખરી જો કુછ કિ હૈ તિનકા પરેખા હૈ યહાં
જો જો પઢા, તલતા હૈ દિલ તિલતિલકા લેખા હૈ યહાં
કલિયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઈસ હાથ દે ઇસ હાથલે. ૩

જો ઔરકી બસ્તી રખે ઉસ્કાભી બસ્તા હૈ પુરા,
જો આરકો મારે છુરી ઉસ્કોભી લગતા હૈ છુરા
જો ઔરકી તોડે ઘુડી ઉસ્કાભી ટૂટે હૈ ઘુરા
જો ઔરકી ચેતે બદી ઉસ્કાભી હોતા હૈ બુરા
કલિયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે

---

૧૫ હર્ઈશ તો પણ તે કાંટાના બદલામાં તને તીર ભોંકાશે. કોઈને અગ્નિમાં નાંખીશ તો તું ઘાસના પુળાની માફક બળી ભસ્મિભુત થઈ જઈશ માટે બેદરકારી અને અજ્ઞાનવસ્થામાં રહી ના માકલાનાં આ નુકતા–પોઇન્ટ–ઉદ્દેશને મનમાં રાખ? કારણ કે આ કરયુગ છે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

૩. શોખીન વીવેકી સુજ્ઞ અને તનખે હાલ કંગાલ વીગેરે બ૦, ધાનો એકત્ર જમાવ આ સ્થળે છે. જે જે વસ્તુ તેઓ બીજાને દેખાડે છે તે અત્રે પોતેજ દેખે છે. ખરૂં ખોટું એ બન્નેની પરિક્ષા અહીં છે. જેવું જે કરે છે તેનું તલ તલનું લેખું અહીંજ લેવાવાનું છે. કારણ કે આ કલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે; અર્થાત બે હાથનો યુગ છે જેમાં સોદો એવો કરવાનો છે કે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

ક્યા ખુબ સોદા નકદ હય ઇસ હાથદે ઇસ હાથલે. ૪
જો ઔરકો ફુલ દેવેગા વહભી સદા ફુલ પાવેગા
ગેહુંસે ગેહું જૌવસે જૌ ચાવલસે ચાવલ પાવેગા
જો આજ દેવેગા યહાં વૈસાહી વહ કલ પાવેગા
કલદેવેગા કલ પાવેગા કલ પાવૈગા કલ પાવેગા
કલિયુગ નહિં કરયુગહે હ્યાં દીનકો દે ઔર રાત લે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસિહાથદે ઇસહાથ લે.
જો ચાહે લે ચલ ઇસઘડી, સબ જીન્સ હ્યાં તૈયારહે
આરામમેં આરામ હૈ આઝારમેં આઝાર હૈ
દુનિયા ન જાન ઇસ્કો મિંયા દરિયાકી યે મંજ ધાર હૈ
ઔરોંકા બેડા પારકર તેરાભી બેડા પાર હૈ
કલિયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે

---

૪. જે અન્યની વસ્તિ રાખે છે તેનું મોટું પરં વસે છે. જે અન્યને છરી મારે છે તેને મોટો છરો વાગે છે; જે બીજાની ઘરી તોડે છે તેનો મોટો ઘોરો તુટે છે; અને જે બીજાનું ભુંડું ચાહે છે તેનું બુરૂં અર્થાત ભુંડું થાય છે. કારણકે આ કાલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે જેમાં સોદો એવો છે કે જ્યાં આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

૫. જે બીજાને ફુલો-પુષ્પો આપશે તેને સદા પુષ્પજ મળશે ઘઉં આપનાર ઘઉં મેળવશે જવ આપનારને જવ મળશે અને ચાવલ અર્થાત ચોખા આપશે તેને ચોખા મળશે. જે આજ અહીં આપશે તે કાલ ત્યાં લેશે કારણ કે આ કલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે જેમાં સોદો એવો છે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસહાથદે ઇસહાથલે. ૬
તુ ઔરકી તારીફ કર તુજકો સનાખ્વાની મિલે
કર મુશકીલ આસાં ઔરકી તુજકો ભી આસાની મિલે
તુ ઔરકો મેહમાનકર તુજકો ભી મેહેમાની મિલે
રોટી ખિલા રોટી મિલે પાની પિલા પાની મિલે
કલિયુગ કહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથદે ઇસ હાથલે. ૭
કર ચલજોકુછ કરના હો યહાં યહ દમતો કોઇ આન હૈ
નુકસાનમેં નુકસાનહૈ યહસાનમેં યહસાન હૈ

---

૬. જે જે વસ્તુની તારી ઇચ્છા હોય તે લઇ લે ? બધી વસ્તુ-ઓ તારે માટે અહીં તૈયાર છે. આરામ કોઇને આપે તો આરામ લે ? અર્થાત વિશ્રાંતિ–નિવૃત્તિ લે અને આઝાર અર્થાત ઉપાધી આપે તો ઉપાધી લે. દુનિયા તો એક દરિયાની નૌકા–વહાણ–નાવ છે કે બી-જાને પાર ઉતારવાથી તું પણ પાર પોહોચી જઇશ કારણ કે કલિયુગ છે જેમાં એવો સોદો નગદ છે કે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

૭ તું બીજાઓની સ્તુતિ કરીશ તો તારી પણ લોક સ્તુતિ કરશે અને કિર્તિ વધશે. કોઈની આશા સફળ કરીશ તો તને પણ દરેક આશામાં સાફલ્યતા પ્રાપ્ત થશે. બીજાઓની પરોણાગત કરી પરોણા કરી રાખીશ તો તારી પણ પ્રભુના દરબારમાં પરોણાગત થશે રોટલો ખવરાવીશ તો રોટલો મળશે. અને પાણી પાઇશનો પાણી મળશે કારણ કે આ કલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે. બે હાથનો યુગ છે જેમાં નગદ સોદો એવો છે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

તુહમત, મૈં યહાં તુહમત લગી તુફાનમેં તુફાન હૈ
રહીમાનકો રહીમાન હૈ શૈતાનકો શૈતાન હૈ
કલયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દિનકો દે ઔરાતલે
કેયા ખુબ સૌદા નકદ હૈ ઇસ હાથદે ઇસહાથલે. ૮
યહાં ઝહર દે તુ ઝહરલે શક્કર મેં શક્કર દેખલે
નેકોં કો નેકીકા મઝા મુજીકો ટક્કર દેખલે
મોતી દીયે મોતી મિલે પથ્થરમેં પથ્થર દેખલે
ગર તુજકો યહ બાવર નહિં તો તુભી કરકે દેખલે
કલયુગ નહીં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
કયા ખુબ સૌદા નકદ હૈ ઇસહાથદે ઇસહાથલે. ૯

---

૮. જે કરવું હોય તે અહીયાજ કરી લે કારણ કે દેહતો ક્ષણ ભંગુર છે. જો કોઇને નુકશાન કરીશ તો નુકશાન પામીશ અને કોઇ ને ઉપકાર કરીશતો તારા ઉપર કોઇ ઉપકાર કરશે. અહીં કોઇના ઉપર જો આળ ચડાવીશ તો તારાપર પણ તોહમત આવશે અને કોઇની સાથે તોફાન કરીશ તો તારી સાથે કોઇ તોફાન કરશે; શ્રદ્ધા રાખીશ તો તારામાં શ્રદ્ધા કોઇ રાખશે અને કોઇની જોડે શયતાન-હરામી બનીશ તો તારી જોડે અન્ય પણ હરામી થશે કારણ કે આ કલિયુગ નથી કરયુગ છે જેમાં સોદો નગદ છે ઉધાર નથી એ-ટલે કે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

૯. અહીં કોઇને ઝેર દઇશ તો તને ઝેર મળશે. કોઇને સાકર આપીશતો સાકર મળશે. પ્રમાણીકપણાથી અન્ય જોડે વર્તિશ તો તેઓ પણ તારે પ્રતે પ્રમાણીક રેહશે અને મુજી કૃપણ કે મખ્ખી-

અપને નફાકે વાસ્તે મતગૈરકા નુકસાન કર
તેરાભી નુકસાં હોવેગા ઇસ બાતપર તુ ધ્યાંન કર
ખાના જો ખાતુ દેખકર પાની પિયાકર છાનકર
યહાં પાંવકો રખ ચેક કર ઔ ખૈ ફસે ગુજરાનકર
કલયુગ નહીં કરયુગ હૈ યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૧૦

ગફલતકી યે જગેહ નહિં યહાં સાહિબે ઇદરાક રહે
દિલશાદ રખ દિલશાદરહ ગમનાક રખ ગમનાક રહે
હરહાલમેં તુંભી નઝીર અબ હર કદમકી ખાક રહે
યહ વહ મકાં હય અયે મિંયા યહાં પાક રહે બેબાકરહે

ગુસ રહીશતો ટક્કર-ધક્કો વાગશે, મોતી આપેથી મોતી પામીશ અને પથ્થર દઇશ તો પથ્થર પામીશ. જો આ વાતની ખાતરી થતી ન હોય તો કરી જો એટલે અનુભવ થશે. કારણકે કલિયુગ નથી પણ આતો કરયુગ છે જેમાં નગદ સોદો કરવાનો છે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

૧૦. પોતાને લાભ કરવાની ખાતર બીજાને નુકશાન કરીશ નહિ. તેમ કરવાથી તારૂં નુકશાન થશે એ વાત બરાબર ધ્યાનમાં રાખજે? ખાવાનું જે ખાય તે જોઇ જોઇને ખાજે? અને પાણી, પીયે તે બરાબર ગાળી ગાળીને પીજે? જે જે પગલું ભરે તે તે જોઇ જોઇ બ્હી બ્હીને ભરજે? અને ગુજરાન કરે તે ઇશ્વરથી ડરીને કરજે? કારણ કે આ કલિયુગ છે; સોદો ઉધાર નથી નગદ કરવાનો છે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

કલયુગ નહિં કરયુગ હે યાં દિનકો દે ઔર રાત લે
કયા ખુબ સોદા નકદ હય ઈસહાથદે ઈસહાથલે. ૧૧

पयसा–९

પૈસેહી કા 'અમીર કે દીલમે' ખિયાલ હૈ
પૈસેહી કા ફકીર ભી કરતા સવાલ હૈ
પૈસા હૈ ફોજ પૈસાહી જાહો જલાલ હૈ
પૈસાહીકા તમામ યહ દંગો દવાલ હૈ
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હૈ
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હૈ ૧

---

૧૧. આ જગત તે ગફલત કે ભુલખાવાનું સ્થળ નથી. આ દુનિયા તો એક પરમેશ્વરનું ન્યાય મંદીર છે તે એવું છે કે જ્યાં ન્યાય છે અર્થાત સામાનું અંતર રાજી રાખીશ તો તું પણ રાજી રહીશ. કોઇને દુભાવીશ તો તું પણ દુભાઇશ; નઝીર કવિ કહે છે કે દરેક સ્થિતિમાં બધાના ચરણની રજ થઇને નિરભિમાની થઇને રેહેજે કારણ કે આ એ મકાન છે કે જેમાં પવિત્ર રહીશતોજ નિર્ભય થઇશ જ્યાં કરયુગ છે સોદો ઉધાર નથી પણ નગદ છે એટલે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

પૈસો—૯.

૧. મોટા શ્રીમંતના અંતઃકરણમાં પણ પૈસાનોજ ખ્યાલ છે. અને ફકીર સાધુ વીગેરે ભેખધારીઓ પણ પૈસાનોજ સવાલ નાંખે છે. પૈસો ફોજ–લશકર છે અને પૈસાનીજ સઘળી જાહો જલાલી છે.

પૈસા ન હોતો ખાગોં કુયે ફિર કહાંસે હો;
ખાનેકો પુરી ઔર પુંયે ફિર કહાંસે હો;
અએશો તરબ કે નકકે હુયે ફિર કહાંસે હો;
હલુઆ કચોરી માલપુયે ફિર કહાંસે હો;
પૈસા હે રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય ૨

રૌનક બહાર હોતી હે પૈસેસે સબ હસૂલ
ઔર જેન હોવે ચહેરેપેં ઉડતી હે ખાક ધુલ
પૈસેસે આદમી હય જહાં બીચ મર્દ મૂલે
પૈસેસે લોક કરતે હે અર્જીલકો. ભી કબૂલ
પૈસા હે રંગ રૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસાન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૩

આ બધા ઝઘડા અને કજીયા પૈસાના છે પૈસો રંગ છે પૈસો રૂપ છે અને પૈસો એજ માલ છે. માટે પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય માલ વગરનો સમજવો.

જોરે ચમન બહાર હય પૈસે કે ઝોરસે
ગહને ઝુસ્માકાર હય પૈસેકે ઝોરસે
ખુશબુકે પુલોહાર હય પૈસેકે ઝોરસે
સબ અએશ ઓ નિગાર હય પૈસેકે ઝોરસે
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૪

પૈસાહી બસ બનાતા હે ઇન્સાકી બાતકો
પૈસાહી ઝેબ દેતા હે બ્યાહો બરાતકો
ભાઇ સગાભી આનકે પૂછે ન બાતકો
બિન પૈસે યારો દુલ્હ બને આધીરાતકો
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય.

ઉડતી નથી. પૈસાથીજ આ જગતમાં મનુષ્ય તે માણસ કહેવાય છે. અને તેનું મરદના જેવું સુલ થાય છે ન્હાય તો પછી ગમે તેવો અવગુણવાળો હોય તો પણ પૈસાથી લોક તેને કબુલ કરે છે. માટે પૈસો રંગ છે. પૈસો રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણસ નમાલો છે અર્થાત નકામો છે.

૪. પૈસાના જોરથી બધા સ્ત્રી પુરૂષોના જોડાં આનંદ ભોગવે છે. પૈસાના જોરથી અમુલ્ય વસ્ત્રો આભૂષણો અને ઘરેણાં બનેછે. પૈસાના જોરથી ખુશબોદાર-સુવાસિત પુષ્પોના હારો પહેરી શકાય છે. અને બધી મોજ મજા, સુખ વૈભવ ઇત્યાદી સર્વ સંપતિ પૈસાના જોરથી મળે છે. માટે પૈસો એજ રંગ રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણસ નકામો છે.

પૈસા ન હોતો બાગોં કુયે ફિર કહાંસે હો;
ખાનેકો પુરી ઔર પુ'યે ફિર કહાંસે હો;
અએશો તરબ કે નકકે દુયે ફિર કહાંસે હો;
હલુઆ કચોરી માલપુયે ફિર કહાંસે હો;
પૈસા હે રંગરૂપ પેસાહી માલ હય
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય ૨

રૌનક બહાર હોતી હે પેસેસે સબ હસૂલ
ઔર જોન હોવે ચહેરેપે' ઉડતી હે ખાક ધલ
પેસેસે આદમી હય જહાં બીચ મર્દ મૂલ
પેસેસે લોક કરતે હે અર્ઝલકો ભી કબૂલ
પેસા હે રંગ રૂપ પેસાહી માલ હય
પેસાન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૩

આ બધા ઝઘડા અને કજીયા પૈસાના છે. પૈસો રંગ છે પૈસો રૂપ છે અને પૈસો એજ માલ છે. માટે પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય માલ વગરનો સમજવો.

૨. પૈસો ન હોય તો બાગ બગીચા અને કુવા શેના હોય? પૈસાવીના ખાવા માટે પુરી અને પુવા કયાંથી બને? મોજમજા વીગેરે પૈસા વગર કયાંથી મળે? હલવો કચોરી માલપુવા પૈસા વગર, કયાંથી બને? માટે પૈસો રંગ છે. પૈસો રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય માલ વગરનો છે અર્થાત નકામો છે.

૩. પૈસાથી બધી ચેહેરાપર રોનક અર્થાત તેજ આવે છે અને બધી ઉમેદ ફલિભૂત થાય છે. પૈસો ન હોય તો મ્હોં ઉપર ધુળ પણ

જોડે ચમન બહાર હય પૈસે કે ઝોરસે
ગહને સુરમાકાર હય પૈસેકે ઝોરસે
ખુશબુકે પુલોહાર હય પૈસેકે ઝોરસે
સબ અએશ ઓ નિગાર હય પૈસેકે ઝોરસે
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૪

પૈસાહી બસ બનાતા હે ઇન્સાકી બાતકો
પૈસાહી ઝેગ દેતા હે બ્યાહો બરાતકો
ભાઇ સગાભી આનકે પૂછે ન બાતકો
બિન પૈસે યારો દુલ્હ બને આધીરાતકો
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય.

ઉડતી નથી. પૈસાથીજ આ જગતમાં મનુષ્ય તે માણુસ કહેવાય છે. અને તેનું મરદના જેવું મુલ થાય છે જ્હાય તો પછી ગમે તેવો અવગુણવાળો હોય તો પણ પૈસાથી લોક તેને કબુલ કરે છે. માટે પૈસો રંગ છે. પૈસો રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણુસ નમાલો છે અર્થાત નકામો છે.

૪. પૈસાના જોરથી બધા સ્રી પુરૂષોના જોડાં આનંદ ભોગવે છે. પૈસાના જોરથી અમુલ્ય વસ્ત્રો આભૂષણો અને ઘરેણાં બનેછે. પૈસાના જોરથી ખુશબોદાર-સુવાસિત પુષ્પોના હારો પહેરી શકાય છે. અને બધી મોજ મજા, સુખ વૈભવ ઇત્યાદી સર્વ સંપતિ પૈસાના જોરથી મળે છે. માટે પૈસો એજ રંગ રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણુસ નકામો છે.

પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૫

પૈસેને જીસ મકાંમેં બિછાયા હૈ અપના જાલ
ફસતે હૈ ઉસ મકાંમેં ફરિશ્તોં કે પર વ બાલ
પૈસે કે આગે કયા હૈ યહ મહબુબ ખુશ જમાલ
પૈસા પરીકો લાયે પરિસ્તાનસે નિકાલ
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસા હી માલ હય
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૬

તેગોસિપર ઉઠાતે હૈ પૈસે કે વાસ્તે
તીરો સના લગાતે હૈ પૈસેકે વાસ્તે
મેંહાંમેં ઝખમ ખાતે હૈ પૈસેકે વાસ્તે
યહાં તક કે સર કટાતે હૈ પૈસેકે વાસ્તે
પૈસા હૈ રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય

---

૫. પૈસોજ માણસની સર્વ વાતો ફલિભૂત કરે છે. પૈસાથીજ વીવાહે અને વરઘોડામાં ગજવું સેહ પુરે છે સગો ભાઇ હોય તે પણ પૈસો હોય તો આવીને વાત પુછે છે. વગર પૈસાના વર વહુના જોડાં અડધી રાત્રે તુટી જાય છે. માટે પૈસો રંગરૂપ છે, પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણસ માલ વીનાનો ગણાય છે.

૬ પૈસાએ જે મકાનમાં પોતાની જાળ પાથરી છે ત્યાં દેવો પણ આવીને હાજર રહે છે. સોભાય છે. પૈસા આગળ પરમેશ્વર પણ આધીન રહે છે અને પૈસો રંગરૂપ છે. પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોયતો આદમી નકામો છે.

પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૭

આલમમેં ખૈર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
ખુનિયાદ દેર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
દોઝખમેં કબ્ર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
જીન્નતકી સૈર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હૈ ૮

દુનિયામેં દિનદાર કહાતાભી નામ હૈ
પૈસા જહાં કે બીચ વહ કાયમ મુકામ હૈ
પૈસાહી જીસ્મો જાન હૈ પૈસાહી કામ હૈ
પૈસાહીકા નઝીર યહ આદમ ગુલામ હૈ

---

૭ શરીર ઉપર બખ્તર તેગ ઇત્યાદિનો બોજો ઉઠાવનારા તે પૈસાની ખાતર ઉઠાવે છે. તીરંદાજો તીર મારે છે તે પૈસાને માટે, રણ સંગ્રામમાં શુરવીરો ઘાયલ થાય છે તે પૈસાને વાસ્તે, અને શીર કપાવે છે તે પણ પૈસાને વાસ્તે માટે પૈસો રંગરૂપ પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો આદમી આ જગતમાં માલ વગરનો ગણાય છે

૮. દુનિયામાં પૈસાના જોરથી વેર બાંધે છે અને સજ્જન પણ પૈસાના જોરથી વાર કરે છે પૈસાના જોરથી નર્કમા પણ ઘર કરે છે અને પૈસાના જોરથી વૈકુંઠ સ્વર્ગની પણ સહેલ કરે છે માટે પૈસો રંગ રૂપ છે. પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો માણસ માલ વગરનો છે

પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હૈ,
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હૈ ૯

पयसकी आमदानी—१०.

નકશ્ યહાં જીસકે મિંયા હાથ લગા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા
ઘરભી પાકીઝ ઇમારત સે બના પૈસેકા
ખાના આરામ સેં ખાનેકો મિલા પૈસેકા
કપડા તનકા ભી મિલા ઝેબ દેઆ પૈસકા
ઉસને તૈયાર હર ઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૧

---

૯. પૈસાથી દુનિયામાં પરદુઃખ ભંજનનું નામ મળે છે દુનિયામાં પૈસો એજ મુખ્ય છે. પૈસો પ્રાણ સમાન છે અને બધુ કામ પૈસાથીજ બને છે. નઝીર કહે છે મનુષ્ય પૈસાનું ગુલામ બની રહે છે માટે પૈસોજ રંગ રૂપ અને પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો માણસ માલ વગરનો-છે.

પૈસાની આવક. ૧૦

૧. જગતમાં આવીને જેને પૈસો પેદા કરવાનો નકશો હાથ લાગ્યો તે બધો ઠાઠ કરી શકે છે. પોતાને રહેવાનું મકાન પણ પાકું બંધાવે છે અને ભોજન પણ આરામથી જમે છે શરીર પર વસ્ત્ર પણ પૈસાથી અમુલ્ય પહેરે છે એમ પૈસાથી સઘળો ઠાઠ બને છે.

જબ હુવા પૈસેકા અયે દોસ્તો આકર સંયોગ
અશરતેં પાસ હુઇ દૂર હુયે મનકે રોગ
ખાયે જબ માલપુયે દૂધ દહીં મોહન ભોગ
દિલકો આનંદ હુયે ભાગ ગયે રોગ ઔ દોગ
ઐસી ખુબી હય જહાં આના હુવા પયસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૨

સાથ ઇક દોસ્તકે યકદિન જોમૈં ગુલશનમેં ગયા
વહાં સરો ઔ સમનો લાલ વ ગુલકો દેખા
પુછા ઉસ્સેકી યહ હૈ બાગ બતાઓ કિસકા
ઉસને તબ ગુલકી તરહ હંસદિયા ઔ મુજસે કહા
મેહરબાં મુઝસે યહ તુમ પુછો કયા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૩

---

૨. જ્યારે પૈસાનો સંયોગ થાય છે. એટલે પૈસા જ્યારે મળે છે ત્યારે અંદર બહાર સર્વત્ર સુખ દેખાય છે અને મનનો રોગ જતો રહે છે. માલપુવા દુધ દહીં મોહન ભોગ વીગેરે સર્વ મળે છે અને રોગ દોગ જતા રહી ચિતમાં આનંદ રહે છે પૈસા જ્યાં પાસે આવે છે ત્યારે એવી ખુબી કરે છે અને બધા ઠાઠ કરી શકાય છે.

૩ નઝીર કહે છે કે એક દીવસ એક મારા મિત્ર જોડે તેના બગીચામાં ગયો ત્યાં અનેક પ્રકારના સુવાસિત પુષ્પો મેં જોયા જેથી મેં તે મારા મિત્રને પુછ્યું કે "ભાઇ કહો આ બાગ કોનો છે?" ત્યારે તેણે હ ને જવાબ દીધો કે "ભાઇ આ બધું પૈસાનું છે એમાં તમે શું પુછો છો" આ બધો ઠાઠ પૈસાથી થઇ શકે છે.

યહતો કયા ઔર બડે ઇસ્મેં હય જો બાગો ચમન
ખિલ રહે હૈ કયારિયોંમેં નર્ગિસોન સરીં સમન
હોઝ ફોઆરે હૈ બંગલોંમેંભી પરદે ચીલવન
જા બજા કુમરી ઔ બુલબુલકી સદા શોર અફગન
વહાંભી દેખાતો ફક્ત શુલહૈ ખિલા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૪

આયા ઇસ્મેંલિયે એક શખ્સ સુરસ્મા પિંજરા
લાલ દસ્તાર અંગરખા ઔ દુપટ્ટા થા હરા
ઉસમેં ઇક બૈઠી વહ મીના કિ હો બુલબુલભીફિદાં
મૈંને પુછા યહ તુમારા હૈ રહા વહ ચુપકા
નિકલી મિન્કારસે મીના કે સદા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૫

---

૪. પેલા મિત્રે કહ્યું કે "આ પુષ્પો તો શું પણ એનાથી આ બગીચામાં ઉત્તમ પુષ્પો છે કે જે કયારિઓમાં ખીલી રહ્યાં છે. હોઝ ફુઆરા અને બંગલામાં પણ ઝરીના પડદા છે. કોયલ અને બુલબુલોના કલરવ આનંદ પમાડે છે પણ એ બધું શાનું છે પૈસાનું અને આ સઘળો ઠાઠ પૈસાનો ઉભો થયો છે.

૫. એક પુરૂષ શરીરે દુપટ્ટો અંગરખુ અને લાલ સુરવાળ પે.. હેરી હાથમાં મેનાનું પાંજરૂં લઇ આવ્યો તેં મેના બુલબુલ ઉપર આશક થયેલી જેતે મેં પુછ્યું કે આ તારૂં બુલબુલ કેમ ચુપ થઈ ગયુ છે એટલે મેનાએ જવાબ દીધો કે બોલવું ચાલવું એ બધું પૈ સાનું છે. એ બધો ઠાઠ પૈસાથી છે.

વહાંસે નીકલા તો મકાં એક નઝર આયા એસા
ફેરા દિવારોંસે ચમકે થા પડા આએ તિલા
સીમ ચુનેકી જગહ ઉસમેં થા ઈંટોમેં લગા
વાહવા કરકે કહા મૈંને યહ હૈગા કિસકા
અકલને તબસુઝે ચુપકીસે કહા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઈક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૬

અટકા આશિક સેજો માશુક હે કોઇ હટકાભરા
ઔાર વહ મિન્નતસે નહિંહોતા હે સુખ ઉસ્સેઝરા
કયા મિકૃત પૈસેમેં હે લોક જ્યોંહી આગે ધરા
દિલ અગર સંગસેભી ઉસકા ઝીયાદા થા કરરા
મોમસા હો ગયા ઝટ દેખ શકલ પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઈક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૭

---

૬. પછી તે બાગમાંથી નીકળ્યો ત્યાં એક ભવ્ય મકાન મજબુત કમાડ અને દીવાલવાળું નજરે પડયું ચુના અને ઇંટથી તે મજબુત બનાવ્યું હતું જેથી મેં વાહવા કહી તે કોણે બનાવ્યું છે તે મેં પુછ્યું ત્યારે મારી અકકલેજ મને જવાબ દીધો કે એ બધું પૈસાથી થયું છે અને એ બધો ઠાઠ પૈસાનો છે

૭. કોઇ નાશુક હઠ કરીને આશકની પાસે જતાં અટકયો અને કોઇ પણ વાતે તે માનતો નથી કે ખુશી થતો નથી. પણ જ્યાં તેની આગળ પૈસો ધર્યો ત્યારે જોકે તેનું હૃદય પથ્થર કરતાં પણ ઘણું કઠણ હતું છતાં પણ મીણ જેવું બની ગયું માટે આ સઘળો ઠાઠ પૈસાથી ઉભો થયો છે.

દામમેં દામકે યારો જો મેરા દિલ હય અસીર
ઇસલિયે હોતી હૈ યહ મેરી ઝુબાં સે તકરીર
જીભીખુશ રહતા હૈ ઔ દિલભીબહુત ઐશપઝીર
જીસ કદર હો સકા મૈંને કિયા તહરીર નઝીર
વરફ આગેમેં લિખું નાબ દુજા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૮

आबरु और तन्दुरस्ती---११.

હૈ મર્દ અબ વહી કી જીન્હોંકા હૈ ફન દુરૂસ્ત
હુર્મત ઉન્હીકે વાસ્તે જીનકા ચલન દુરૂસ્ત
રહતા નહિં કિસિકા સદા માલ ધન દુરૂસ્ત

૮. નઝીર કહે છે કે પૈસાથી ભલભલા પીગળી જાય છે પૈસો લડવાડ કરાવે છે અને પૈસો પાસે હોય છે તો જીવ ખુશ રહે છે અને દીલ પણ ઉદાર રહે છે. માટે પૈસાનું હું શું શું વર્ણન કરૂં તાત્પર્યમાં પૈસાથીજ સર્વ ઠાઠ થાય છે.

આબરૂ અને તન્દુરસ્તી.

૧. આ દુનિયામાં તેજ ખરો વિરલ-મર્દ પુરૂષ છે કે જેના ફંદ અર્થાત જેની કરણી દુરસ્ત કહેતાં વખાંણવા લાયક છે. આ દુનિયામાં વૈભવ સુખ તેજ પુરૂષને માટે છે કે જેનું ચલણ-વર્તન યોગ્ય અને ઉત્તમ છે. પણ આ દુનિયામાં કોઇના ધનમાલ દુરસ્ત અર્થાત જેવાને તેવા બરાબર હમેશાં નથી રહ્યા કે બાગ બગીચા સ-

દૌલત રહી કીસિકી ન બાગો ચમન દુરૂસ્ત
જીતને સખુન હે સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તન્દુરૂસ્ત ૧

દુનિયાંમેં અબ ઉન્હીં કે તંઇ કહીયે પાદશાહ
જીનકે બદન દુરૂસ્ત હે દિન રાત સાલો માહ
જીસપાસ તનદુરૂસ્તી વ હુર્મતકી હો સિપાહ
ઐસી ફિર ઔર કોનસી દોલતહૈ વાહ વાહ
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૨

ગો ઘરમેં અપને રાતોદિન હશ્મત પનાહી હૈ
બિન તન્દુરૂસ્તિ સબ વહુ ખરાબી તબાહી હૈ
યહુ તનદુરૂસ્તી યારો બડી પાદશાહી હૈ
સચ પુછીયે તો ઐન યહ ફ્ઝલે ઈલાહી હૈ

ઘણી દોલત એમને એમ દુરસ્ત અર્થાત બરાબર હમેશાં રહી નથી માત્ર સર્વ બોલમાં બોલ એટલોજ બોલવા જેવો છે કે ઇશ્વર સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

૨. જગતમા નરાધીશ પાદશાહ તે કહેવાય કે જેની શરિર સંપનિ નિરંતર સ રી હોય છે. જેની પાસે શરીરસંપતિ છે, તેને પછી એથી અધિક બીજી કઇ સારી દોલત મેળવવાની હતી? કોઇજ નહીં. માટે બોલમાં બોલ એજ કહેવો યોગ્ય છે કે ઇશ્વર સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

જીતને સબુન હૈ સબમે' યહી હૈ સબુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ° ૩
ગર દૌલતોંમે ઉસકા ભરા, હય તમામ ઘર
બીમાર હે તો ખાકસે બદ્દતર હૈ સબ વહ ઝર
હો તન્દુરૂસ્ત ગરચે વહ મુફ્લીસ હો સર બસર
ફિર ન કિસિકા ખૌફ ન હરગિઝ કિસિકા ડર
જીતને સબુન હૈ સબમે' યહી હૈ સબુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૪
આજિઝહો યા ફકિર હો પર તનદુરૂસ્ત હો
બેઝર હો યા અમીર હો પર તનદુરૂસ્ત હો

---

૩. જો કે આપણા ઘરમાં દરેકવાતે સુખ વૈભવ ઐશ્વર્યાદિ હોય છે તોપણ તનદુરસ્તી–શરીર આરોગ્યના વગર એ બધું મનથી અકારૂં અને ઉપાધીરૂપ લાગે છે માટે તંદુરસ્તી એજ પ્રાણી માત્રને મોટામાં મોટી દોલત અને મોટામાં મોટી પાદશાહી છે, અને પરમાત્માના ખાસ અનુગ્રહ પાત્ર પ્રાણીઓનેજ તે તન્દુરસ્તી રૂપ દોલત પ્રાપ્ત થાય છે. માટે બોલમા બોલ એટલોજ વ્યાજબીકે પરમાત્મા પ્રાણીમાત્રને આબરૂ અને તનદુરસ્તીથી રાખે.

૪. જો કે દોલતોથી તેનું આખું ઘર ભર્યું હોય પણ માંદગીમાં તે દોલત ધુળથીએ નજીરી અને ખરાબ લાગે છે. ગરીબ હોય પણ તંદુરસ્ત હોય તો કોઇનો તેને ભય કે કોઇની બીક રહેતી નથી. માટે બોલમાં બોલ કહેવાનો એજ કે ઇશ્વર સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

• કૈદી હો યા અસીર હો પર તનદુરૂસ્ત હો
મુફ્લીસ હો યા ગદાહો પર તનદુરૂસ્ત હો
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત 5

હો તનદુરૂસ્તી ઔ મિલે હુરમતસે રોટીયાં
ઐસી ફિર ઔર કૌનસી દૌલત હૈ અબ યહાં
ઇસમેં તમામ ખત્મ હૈ આલમકી ખુબીયાં
કિસ્મતસે દોનોં મિલતિ હૈ ઈન્સાંકો અયે મિંયા
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હય સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તન્દુરૂસ્ત. ૬

પરવા નહિં અગર ચે લિખા યા પઢા ન હો

---

૫. સ્નેહી હોય વા ફકિર હોય પણ તદુરસ્ત હોય. નિર્ધન હોય વા અમીર હોય પણ તંદુરસ્ત હોય બંદીવાન-કેદી હોય વા ખાનદાન હોય પણ તંદુરસ્ત હોય કંગાલ હોય વા ગુલામ જેવો હોય તોપણ તંદુસ્ત હોય. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કહેવાનો કે પ્રભુ સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

• ૬. તંદુરસ્તી હોયનો વૈભવની સાથે ભોજન મળે પછી તેનાથી બીજી કઇ દોલત અહીંયાં રહેલી છે? આખા વિશ્વની તમામ ખુબીઓ તંદુરસ્ની આગળ ખતમ-લય થઇ જાય છે; અને તે સદ્ભાગ્યેજ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ બોલમાં બોલ એજ વ્યાજબી છે કે ઇશ્વર સર્વને તંદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

મુહતાજ હક સિવા યહ કિસિ ઔરકા ન હો
હુસ્નો જમાલો ઇલ્મો હુનર ગો મિલા ન હો
ઇક તનદુરૂસ્તિ ચાહિયે કુછ હોવે યા ન હો
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૭

બીમાર ગર્ચ લાખ તરહસેં હો પાદશાહ
તો ઉસકો જાનીયે કી ગદામેં ભી હૈ તબાહ
હમતો ઉસિકો શાહ કહે ઔં જહાંપનાહ
અબ જીસકા તનદુરૂસ્તહો હુર્મતમેં હો નિબાહ
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસેં રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૮

---

૭ જો કદી ભણ્યો ગણ્યો ન હોયનો તેની હરકત નથી તેનામાં રૂપ, રંગ, તેજ, હુન્નર વા કારિગીરી ન હોય, વા તેનાથી કંઇ ખર્ચ ચ્રકે તેમ હોય વા ન હોય, તોપણ એક તનદુરસ્તી હેયનો બસ છે માટે સર્વ બોલમાં બોલ એજ વ્યાજબી છે કે ઇશ્વર સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૮ લાખો રીતે ગમેનો મોટો પાદશાહ કહેવાનો હોય પણ જો શરીરે સાજો ન હોયનો ગુલામથી પણ અધિક હેરાન અને ખારાબ થએલો સમજવો. નઝીર કહે છે કે હુંતો એનેજ શાહ અને જહાંપનાહ શાહોનો શાહ કહુંછું, કે જેનું શરીર દુરસ્ત અર્થાત નિરોગી છે. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમેશ્વર સર્વને તનદુરસ્તીથી [illegible] રાખે

હો ગર્ચે લાખ દૌલતે બીમારકે કને
ઓ ન્યામતોં કે ઢેર લગે હો બને ઠને
બહેતર હે મુફ્લીસી કે ચિંયા ચાબને ચને
જો તનદુરસ્ત હે વહી હ્ક્હા હે ઓ બને
જીતને સખુન હે સબમેં યહી હૈ સખુન દુરસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઓર તનદુરસ્ત ૯

જબ તનદુરસ્તોં કી રહે દિલમેં બસ્તિયાં
ફિર ગો તરહકે અયેશ હે ઓ મે પરસ્તિયાં
ખાનેકો હોવે ન્યામતેં યા ફાકા મસ્તિયાં
સબ અયેશ ઓ મઝે હૈ જો હોં તનદુરસ્તીયાં
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઓર તનદુરસ્ત ૧૦

---

૯. કોઇ રોગી મનુષ્યની પાસે લાખોની દોલત હોય અને ઉત્તમ વસ્તુઓના તેની પાસે મોટા ઢગલા પડયા હોય પણ તેનાથી એક કંગાલ ચણાનો ચાવનારો તનદુરસ્ત નિરોગી મનુષ્ય સુખી છે. તેજ સર્વોપરિ અને બનેલોઠણેલો જાણવો. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમેશ્વર સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૧૦ તનદુરસ્ત પુરૂષોને દીલમાં જે વિચાર થાય છે તે તરત સફળ થાય છે. તેને સેંકડો પ્રકારના વૈભવ ઇત્યાદી પ્રાપ્ત થાય છે. ખાવા માટે ઉત્તમ વસ્તુઓ મળે છે, વા ફાકા અર્થાત ઉપવાસ કરવા પડે છે, કિંવા રાત દિવસ મસ્ત રહે છે તે બધુ શાનુ? તનદુરસ્તીનું.

ચાહા જો દિલ નશેકોતો ફોરન મંગાલિયા
મહબુબ દિલબરોકો ગલેસેં લગાલિયા
મ.ગા જો જીને ઉસ્કો ખુશીસે ઉડા લિયા
જો મિલ ગયા સો પિ લીયા ચાહા મો ખા લિયા
જીતને સખુન હે સબમેં યહી હૈ સુખન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તન દુરૂસ્ત ૧૧

આયાજો દિલમેં સૈરે ચમનકો ચલે ગયે
બાઝાર ચૌક સૈર તમાશેમેં ખુશ હુયે
બૈઠે ઉઠે ખુશીસે હરઈક જા ચલે ફિરે
જાગે મઝેમેં રાતકો યા ખુશ હો સો રહે
જીતને સખુન હે સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત. ૧૨

માટે સર્વ બોલમાં બોલ એટલોજ છે કે પરમાત્મા સર્વને આબરૂથી અને તનદુરસ્તીથી રાખે.

૧૧. જો દિલમાં નીશો કરવાનું મન થયું તો સત્વર બજારમાંથી ને નીશો કરવાની વસ્તુ મંગાવી લીધી. પોતાના પ્રેમી અને અત્યંત નિકટની પ્રેમીવસ્તુને ગળે લગાવી લીધી અર્થાત આલિંગન આપવામાં આવ્યું માટે જેવું જેણે માગ્યું તેવું તનદુરસ્તીને અંગે આપવામાં આવ્યું. બોલ માં બોલ એટલોજ બાજબી છે કે પરમાત્મા સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૧૨. જો મનમાં આવ્યું તો સહેલ કરવા ચાલ્યા ગયા. બજા-

કુદરતસે યહજો તનકી બની હૈ હરેક કલ
જબતક યહ કલ બની હૈ તભીતક બડી હૈ કલ
ગરહો ખુદાનખ્વાસ્તહ ઇક કલભી ચલ બચલ
ફિર ન ખુશી ન ઐશ ન કુછ ઝીન્દગીકા ફલ
ઇતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત. ૧૩

અદના હો યા ગરીબ તવંગર હો યા ફકીર
યા પાદશાહ શહરકા યા મુલ્કકા વઝીર
હૈ સબકો તનદુરૂસ્તી વ હુર્મતહી દિલ પઝીર
જો તુને અબ કહાસો યહાં સચ હૈ અયે નઝીર

રમાં, ચોકમાં, કે તમાશામાં ઉભા રહી આનંદ કર્યો, ખુશીથી હર્યા-ફર્યા; અને બેઠા ઉઠયા કિંવા આખી રાત મઝામાં જાગ્યા, અથવા ખુશીથી ઉંઘ્યા. પણ એ બધું તનદુરૂસ્તી હોય તોજ બને છે. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમાત્મા સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૧૩. પરમાત્માની કુદરતથી આ શરીરની દરેક કળો રચાએલી છે. તે જ્યાં સુધી બની બનેલી છે ત્યાં સુધી જીવને કળ અર્થાત ચેન રહે છે. પણ ન કરે નારાયણ ને તેમાંની એક કળ પણ ગભળડબળ થઈ જાય છે, તો પછી ખુશી કે શોખ કિંવા આરામ તેમજ જીંદગીનું કંઈ ફળ રહેતું નથી. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમાત્મા સર્વને આબરૂ અને તનદુરસ્તી બક્ષે એટલે બસ.

છતને સખુન હૈ સખમેં યહી હૈ સખુનદુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત. ૧૪

खुदाय ज़मीन व आसमां-१२

અયે દિલ કહીં તુ જાકે ન અપની ઝુબાં હિલાય
ઔ દર્દ અપને દિલકા કિસીકો તુ મત સુનાય
માંગ ઉસ્સે જીસકે હાથસે તૂ પેટભરકે ખાય
મશહુર યહ મસલહે કહું કયા મેં તુજસે હાય
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હય કુદરતજો હાથઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા, વહી દે વહી દીલાય. ૧

૧૪. કોઇ નાનો કિંવા ગરીબ, શ્રીમંત કે ફકીર સાધુ હોય, શહેરનો મોટો પાદશાહ કે આખા મુલકનો વઝીર-વડો પ્રધાન હોય, પણ તનદુરસ્તી હોય તોજ તેનુ મન આનંદમાં રહે છે. એમ નઝીર કવિ કહે છે કે, મેં જે વાત કહી તે સત્ય છે ને બોલમાં બોલ એટલોજ છે કે પરમાત્મા સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

જમીન આકાશ સર્વત્ર વિશ્વંભર.—૧૨

૧. અરે મન તું કંઇપણ જાઇને તારી જીભ હલાવીશ નહિ અને તારા દીલની પીડા કોઇને પણ જઇને સંભળાવીશ નહીં. માત્ર તેની પાસે માગજે કે જેનાથી તુ પેટ ભરીને ખાય છે. હું તને શું કહું ? જો તારું પોષણ કરવાનો એજ જગપ્રસિદ્ધ માર્ગ છે. કારણ કે ઇશ્વર વગર બીજા કોઇની કુદરત નથી કે હાથ ઉઠાવી આપી

કાદિર કદિર ખાલિકો હાકિમ હકીમ હૈ
માલિક મલીક હેય તવાના કદીમ હૈ
દોનો જહાંમે ઝાત ઉસિકી કરીમ હૈ
યાની ઉસીકા નામ ગફૂરૂર્રહીમ હૈ
ગૈર અઝ ખુદા કે કિસમેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વડી દે વડી દીલાય. ૨

સત્તાર ઝુલજલાલ ખુદાવન્દ કિ દિગાર
રઝઝાક કારસાઝ મદદગાર દોસ્તદાર
ઇન્સાન્ દેવ જીન વ પરિ કિલો મોરોમાર
જારી ઉસિકે હાથસે હૈં સબકો કારોબાર
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વડી દે વડી દિલાય. ૩

શકે. કોઇની મકદુર નથી કે કોઇ તને આપે એનો તેજ આપે છે અને અપાવે છે.

૨. જો ? પરમાત્મા ગુણવાનની કદર કરનારો અને જગતના હાકેમનો પણ તે હકીમ છે જગતના માલીકનો પણ તે માલેક છે. આલોક અને પરલોક બન્નેમાં એજ કરીમ વિશ્વંભર કર્મફલપ્રદાતા છે. અને તેનું નામજ જ્યોતિર્મય સતચિત્ અને આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા છે. તે પરમાત્મા શીવાય બીજા કોઇમાં પણ કુદરત નથી, કે સામે હાથ ઉઠાવી આપી શકે. કોની મકદુર છે ? એનો તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૩. બધા મનુષ્યનો વ્યવહાર તે વિશ્વંભર, તે પરમાત્મા, તે

કહને કે તઇ અગર્ચે વહ અબ બેનિયાઝ હે
પર સબ નિયાઝ મન્દોકા, ઉસપરહી નાઝ હે
જીતને હે બન્દે સબકા, વહ બન્દા નિવાઝ હે
જીતની હે ખલ્ક સબકા વહી કારસાઝ હે
ગૈર અઝખુદા કે કિસમેં હે કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૪

અહલે જહાંમે જીતને તુ ઇન સબકા છોડ હાથ
નહિ ચાંવ પડ કિસિકે તુ અયે દિલ ન જોડ હાથ
દો હાથવાલે જીતને હે હન સબસે મોડ હાથ
ઉસ્સેંહી માંગ જીસકે હે અબ સો કરોડ હાથ
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હે કુદરત જો હાથ ઉઠાય

સચરાચર હજાર હાથનો ધણી ચલાવે છે. માણસ, દેવ, જીવ કે અપ્સરા ગમે તે હોય પણ સર્વની બાજી તેના હાથમાં છે. માટે તે પ્રભુની મરજી સીવાય બીજાની કોની કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે. તેના સિવાય કોની મકદુર છે ? એનો-તેજ આપનારો અને તેજ અપાવનારો છે.

૪. અમુક ધર્મિષ્ટ અને અમુક અભિમાની છે પણ તે સર્વના ઉપર તે પ્રભુનું અંકુશ છે; જેટલા તેના ભક્ત છે તેમનો તે સર્વનો બેલી છે. આખા જગતનો તેજ વ્યવસ્થાપક છે માટે પ્રભુ સીવાય કોનામાં કુદરત છેકે હાથ ઉઠાવી આપવા સમર્થ થઇ શકે? તેના સિવાય કોની મકદુર છે? એતો તેજ આપનારો અને તેજ અપાવનારો છે.

મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૫
ઉસકે સિવા કિસિકે કને ગરતુ જાયગા
ઈસ આબરૂકો અપને તુ નાહક ગંવાયગા
શર્મિંદા હોકે યોંહી તુ ખાલી ફિર આયગા
બિન હુકમ ઉસકે યાર તુ ઇક જો ન પાયગા
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હે કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૬
. ઝર સીમોલાલો દુરકી લુબારી ઉસીસે માંગ
સંદુકોં માલોં ધનકી પેટારી ઉસીસે માંગ
બેટા જો માંગના હે તો જારે ઉસીસેં માંગ

૫. આખા વિશ્વમાં જેટલાં છે તે બધાનો હાથ પકડવો મુકીદે? અને કોઇને પગે ન પડતો વા કોઇને હાથ જોડીશ નહિં? એ હાથ-વાળા જેટલા છે તેમનાથી હાથ વાળેલા કાઢી નાંખજે? અર્થાત તે મની પાસે માગીશ નહિ. માગ તે પ્રભુની પાસે કે જેને કરોડ હાથ છે. તેના વગર કોની કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે? કોઇની મકદુર નથી તેજ વિશ્વભર સર્વેને આપનાર અને અપાવનાર છે.

૬. તે પ્રભુ સિવાય તું કદી બીજા પાસે માગવા જઇશ તો તારી આબરૂને નાહક ગુમાવીશ. શરમિંદો થઈ તારે નોરાશ થઇ ત્યાં થી પાછા આવવું પડશે; કારણકે તે પ્રભુના હુકમ સીવાય એક જવ પણ તને મળનાર નથી. માટે પ્રભુ વીના બીજા કશામાં કુદરત નથી કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે; કોની મકદુર છે? તેજ પ્રભુ સર્વને આપ-નાર અને અપાવનાર છે.

કોડી ભી માગની હૈ તો પ્યારે ઉસીસે માંગ
ગેરઅઝ ખુદાકે કિસમેં હય કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મક્દૂર ક્યા કિસીકા વહી દે વહી દિલાય ૭

ગર વહ દિલાયા ચાહે તો દુશ્મનસે જા દિલાય
ઓ જો ન દે તો દોસ્તભી ફિર અપના મ્હું છિપાય
બિન હુકમ ઉસ્કે રોટીકા ટુકડા ન હાથ આય
ગર ચિંન્ગુ પાની માગે તો હરગિઝ ન કોઇ પિલાય
ગેર અઝ ખુદાકેકિસમેં હય કુદરત જો હાથઉઠાય
મક્દૂર ક્યા કિસિકા વહીં દે વહી દિલાય ૮

---

૭. પૈસો ટકો વીગેરે સર્વ વસ્તુ તે પ્રભુ પાસેથી માગી લે? ધન માલ પદાર્થ પદારથ એ પણ સર્વે તેની પાસેથી માગી લે? દીકરો દીકરી વીગેરેની ઇચ્છા હોય તો તે પણ તેની પાસેથી માગી લે? અને કોડી પણ જોઇયે તો તેની પાસેથી માગી લે? કારણ કે તે પ્રભુ સીવાય બીજી કઇ વસ્તુમાં કુદરત છે કે સામે હાથ ઉઠાવી આપી શકે? તેજ આપનાર અને અપાવનર છે.

૮. જો તે પ્રભુ આપવા માગે તો દુશ્મન પાસેથી પણ અપાવી શકે છે. અને જો ન અપાવા માગે તો ખાસ મીત્ર હોય તોપણ આપવામાં મ્હોડું છુપાવે છે માટે તે પ્રભુના હુકમ સિવાય એક સુકા રોટલાનો કકડો પણ પ્રાણીને મળી શકતો નથી. જો તેનો હુકમ ન હોય તો ચાંગળુ પાણી પણ કોઇ પાતું નથી. માટે તે પરમાત્મા સિવાય બીજા કોનામાં કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપે? કોઇની મક્દુર નથી એતો તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

અરદાર, જીસકો સમજે હૈ તૂ સેઠ સાહુકાર
યહ સબ ઉસીસેં માંગે હૈ દીનરાત બારબાર
હરગિઝ કિસિકે સામને મત હાથકો પસાર
પૂરી તેરી ઉસિકે હિયેમે પડેગી યાર
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમે હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૯

અરદાર માલદારકે મત ફિરતુ આસપાસ
મુહતાજ હોકે આપ વહ બેઠા હૈ જી ઉદાસ
માબાપ યાર દોસ્ત જીગર સગરેં હો નિરાસ
હરદમ ઉસી કરીમકી રખ આપને દિલમે આસ
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૧૦

---

૯. જેને તું શ્રીમંત શેઠ શાહુકાર સમજે છે તેઓ પણ બધા તેજ પ્રભુ પાસે વારંવાર રાતદિનમ માગ્યા કરે છે, માટે તું કોઇના આગળ તારો હાથ પસારીશ નહિ. કારણ કે તારૂં તે વિશ્વભરના આપ્યા સિવાય પુરૂં પડવાનું નથી. તે પ્રભુ સિવાય બીજા કોની કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવે ને આપે? કોઈની મકદુર નથી. એતો તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૧૦. ધનીક અને શ્રીમંતોની આસપાસ ખુશામત કરી કરી ઘુમીશ નહિ; કારણ કે તેઓ પોતેજ મોહતાજ નિરાશ અને ઉદાસ થઇને બેઠા છે ત્યાં તને શું આપવાના હતા? કંઇ નહિ. માબાપ, મિત્ર, સ્નેહી વીગેરે બધાની આશા છોડી, નિરંતર તે વિશ્વંભર પ્રે-

ઉમદે હૈ જીતને ખલ્કમેં કયા શાહ કયા વઝીર
અલ્લાહી બસ ગની હૈ મિંયા ઐ હૈ સંબ ફકીર
કયા ગંજો ગુલ્કો માલો મકાં તાજ કયા સરીર
જો માંગના હૈ ઉસ્સેહી માંગો મિંયા નઝીર
ગૈર અઝ ખુદા કે કિસમેં હૈ કુદરત જોહાથઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૧૧

फेनाय जहां–१२.

ગર તાજ સિરપે રખકર અફસર હુઆતો ફિર કયા
ઐ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા
માહે અલમ મરાતિબ પુરઝર હુઆ તો ફિર કયા

માત્માનાં આશા રાખજે? કારણ કે તે પ્રભુ સિવાય બીજા કોની મકદુર છે કે હાથ ઉઠાવે ને આપે? કોઇની મકદુર નથી એ તો એજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૧૧. આ દુનિયામાં રાજા પ્રધાન જેટલા છે તે બધા પરમાત્માના બનાવેલા છે જેથી ઉમદા અથવા સર્વોત્તમ છે. ગામ મુલક માલ મકાન તાજ શરીર વીગેરે સર્વ પરમાત્માની કુદરત હોવાથી પરમાત્મ સ્વરૂપ છે; માટે શાયર નઝીર કહે છે કે જે માગવું હોય તે પરમાત્મા પાસે નિરંતર માગ? કારણ કે તે પ્રભુ સિવાય બીજા શેમાં કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે? કોઇની મકદુર નથી. એ તો એજ સર્વેશ્વર સર્વને આપનાર અને અપાવનાર છે.

નૌબત નિશાં નકારા દરપર હુઆ તો ફિર કયા
સબ મુલ્ક સબ જહાંકા સરવર હુઆ તો ફિર કયા
ઐ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા. ૧

રખ કરકે ફૌજ લશ્કર કી સલ્તનત પનાહી
ફેરી દોહાઇ અપની લે માહ તાબ માહી
જબ આનકર ફેનાકી સિરપર પડી તબાહી
ફિર સર રહા ન લશ્કર ન તાજ પાદશાહી
દારા ઔ જમ સિકંદર અકબર હુઆ તો ફિર કયા
ઐ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૨

યા ઝાતમેં કહાયે નામી અસીલ ઝાતી
જમશેદ ફરકે પોતે નૌશેરવાંકે નાતી

નાશવંત જગત.—૧૩.

૧. માથા પર મોટા મુગટ ધારણ કરી અધિકારી થયો તેથી શુ? અથવા તો મોટા રાજ્યનો સ્તંભરૂપ થયો તેથી શું? ઘેર મોટી નોબતો અને નગારાં વાગતાં હોય અને મોટો મોભાદાર થયો તેથી શું? આખા દેશનો ઉપરી થયો તેથી શું? કારણ કે આખરે દેહ વિલાતા સર્વ નાશ પામે છે.

૨ ફોજો અને લશ્કરનો વૈભવ અને મોટી બાદશાહી હોય અને પોતાની દુહાઇ અર્થાત આણ ફરતી હોય, પણ જ્યાં અવસાન આવ્યો કે પછી તે બાદશાહી, તાજ-મુકુટ લશ્કર કે ફોજ બધુએ વિલાઇ જાય છે પછી ભલે દારા, સિકંદર કે મોટો અકબર જેવો હોય તો પણ શું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

થૈ આપ મિસ્લે દુલ્હા ઔ ફોજથી બરાતી
જબ ચલ બસે તો કોઇ ફિર સંગ થા ન સાતી
મુલ્કો મકાં ખઝાના લશ્કર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૩

યા રાજબંસિ હો કર દુનિયામેં રાજ પાયા
ચિટ્ટોરગઢ સિતારા કાલિંજરા બનાયા
જબ તોપને અજલ કે આ મૂરચા લગાયા
સબ ઉડ ગયે હવાપર કોઇ ન કામ આયા
ગઢ કોટ તોપ ગોલા લશ્કર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૪

---

૩. ગમે તો ન્યાનમાં ખાનદાન અને જાનવંત ઉંચા કુળના થયા તેથી શું? કીવા મોટા જમશેદ જેવા કે નૌશેરવાં બાદશાહની ન્યાત વાળા થયા તેથી શું? જો કે પોતે જુવાન અને મોટી ફોજવાળા હતા તોપણ જ્યાં અંત આવ્યો અને ચાલ્યા ગયા એટલે તેમાંનું કશુએ સંગે આવ્યું નહિ કે સાથી થયું નહિ. પછી ઘેર મોટા મુલકો, ખજાનો અને લશકર હોય તોપણ તેથી શું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

૪. દુનિયામાં મોટા રાજવંશી થઇને સુખ ભોગવ્યું. ચિતોડ સનારા કાલિંજરના કિલ્લા જેવા મોટા કિલ્લાઓ બનાવ્યા પણ જ્યાં યમરાજની ફોજનો ગોળો વાગ્યો કે બધુએ હવામાં ઉડી ગયું; કંઇ પણ તેમાંનું કામ આવ્યું નહિ પછી તોપ, ગોળો, લશ્કર વિગેરે હોય તેથી શું થયું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

કિતનો દિને યે શુલથા નોબાબ હૈં યહ ખાં હૈં
યહ ઈબ્ન પંજ હજારે યહ આલી ખાન્દાં હૈં
જાગીરો માલો મનસબ ગો આજ ઇન્કે હાં હૈં
દેખા તો ઇકધડીમેં નહિં નામ નહિં નિશાં હે
દો દિનકા શોરચર્ચા ઘરઘર હુઆ તો ફિર કયા
ઔા બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કુયા ૫

કહતાથા કોઇ દેખો યહ હૈ અમીરખાંજી
• ઔા હૈં યહ ખાનખાનાં ઔા યહ મશીરખાંજી
પંજા ઉઠા કઝાકા જબ આયે શેરખાંજી
ફિર કિસકે મીરખાંજી કિસકે વઝીરખાંજી
ઉમદા ગની તવંગર બાઝર હુઆ તો ફિર કયા
ઔા બડે સલતનતકા ગૈહર હુઆતો ફિર કયા. ૬

---

૫. ઘણા કહેશે કે આ તો ઘણા દિવસ સુધી લાલમુંદ જેવો રહ્યો; ઘણા કહેશે કે આ તો ફલાણો નવાબ છે, અને ફલાણો તો મોટો ખાં છે, ફલાણો દેવ જેવો છે, અને ફલાણો મોટો ખાનદાન છે. આજકાલ ફલાણાને ત્યાં બધો માલ છે, પણ જ્યાં કાળનો ગોળો છુટયો કે એક ઘડીમાં તેનું નામ કે નિશાન રહ્યું નહી માત્ર બે દિવસ શોર બકોર અને ચર્ચા પછને બંધ થઇ ગયું ગમે તે હોય તેથી શું? દેહ વિલાનો સર્વ નાશ પામે છે.

૬. કોઇએ કહ્યું કે જુઓ ભાઇ આ અમીરખાનજી છે. આ ખાનખાનાન અને આ તો મશીરખાંજી છે. પણ કાલરૂપી શેરખાનજીનો પંજો જ્યાં વાગ્યો કે પછી કોના મિરખાનજી અને કોના વઝીર-

કહતાથા કોઇ ઘોડા હૈ નામદારખાંકા
યહ પાલકી યહ હાથી હૈ ઝુલ્ફકારખાંકા
આયા કદમ અજલકે જબ તીસમારખાંકા
ખરલી કહીં ન દેખા ફિર શહસવારખાંકા
અપ્પાન મૈંક ઠમ્બર દરપર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા, ૭

કહતાથા કોઇ ડેવઢી હૈ ખાનેમેહરબાંકી
યહ બાગ યહ હવેલી હૈ મહલેદારખાંકી
જબ રાજને કઝાકે કરની બસૂલી ટાંકી
ઇક ઈંટભી ન પાઇ હરગિઝ કિસિ મકાંકી
રંગી મહેલ સુન્હરા ઘર દર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૮

ખાનજી? પછી ઉત્તમગુણી-ગુણવાન કે મોટો શ્રીમત કિંવા મોટી દોલતવાળો હો તેથી શું?

૭. કોઇએ કહ્યું કે આ ઘોડો તો નામદારખાંનો છે. આ પાલખી, આ હાથી વીગેરે જુલ્ફકારખાંનું છે. પણ જ્યારે કાલરૂપી તીસમારખાંનું આગમન થયું ત્યારે શહસવારખાનજીનું એક ગપેડું પણ નજરે ન પડયું. પછી તેમને ઘેર પાલખી વીગેરે વૈભવોનો મેઘા ડમ્બર જેવો ઠાઠ હોય તોપણ તેથી શું?

૮. કોઇએ કહ્યું કે આ દેવડી ફલાણા ખાનસાહેબ મહેરબાનની છે આ બાગ, આ હવેલી, ફલાણા મેહેલદાર ખાનસાહેબની છે. પણ જ્યાં અવસાનની વેળા આવીને ઉભી રહી કે પછી એ દેવડી, એ

કિતનોંને પાદશાહી કયા કયા ખિતાબ પાયા
મોહરેં બડી ખોદાઇ સિક્કા બડા બનાયા
જબ આનકર કેનાને નામો નિશા મિટાયા
વહનામ ઓર વહ સિક્કા ઢૂંઢા કહીં ન પાયા
દો દીનકા મ્હોર છાપા હરપર હુઆતો ફિર કયા. ૯

ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા
જાગીરમેં કિસિને ઝરરેઝ મુલ્ક પાયા
કર બન્દોબસ્ત અપના નઝમોનસક બિઠાયા
લેકર સનદ અજ્લકા જબ ફોજદાર આયા
ઇક દિનમેં હુકમો હાસિલ સબ હોગયા પરાયા
હાંસી હસાર હઠ્ઠા ભક્કર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૧૦

બાગ, એ હવેલી અને એ મકાનની એક ઇટ પણ હાય ન આવી પછી તે મોટા રંગમેહલ વા સોનાનું ઘર હોય તો પણ તેથી શું?

૯ સેંકડોને પાદશાહી અને ઇનામો-ચાંદો મળ્યા અને સોનાના મોટામોટા શીક્કાઓ મ્હોર છાપો મેળવી નામ કર્યા પણ જ્યારે અંતની ઘડી આવીને ઉભી રહી અને તે નામ નિશાનનો જ્યા તેણે નાશ કર્યો એટલે એ નામ કે શીક્કો બેમાનું કશું પણ ના રહ્યું, પછી બે દીવસને માટે તે ચાંદો, ઇનામો, શીક્કા, મ્હોર, છાપો ઘેર રહી તોપણ તેથી શું?

૧૦. કોઇને જાગીરમાં મોટા મુલક મળ્યો તેમાં તેણે કદાચ પોતાનો વરતાવી ડંકો વગાડયો, અને ભારે બંદોબસ્ત રાખ્યો

કહેતા થા, કોઇ લશ્કર હૈ તુર્રેબાઝખાંકા
યહ એમાં શામિયાના હૈ શહસવારખાંકા
આયા કટક અજલકા જબ ચઢકે બાઝખાંકા
સરભિ કહીં ન પાયા ફીર સરફરાઝખાંકા
સરદાર મીર બક્ષી બઠ કર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૧

હાથી પે ચઢકે નીકલે યા ખાસે ઘોડે ઉપર
યા નાલકી સભાલિ યા પાલકી કી ઝાલર
યા લે સુરાહિ હુક્કા દૌડે જલીબ અંદર
જબ આ અજલ પુકારે સાહેબ રહા ન નોકર
આકા હુઆ તો ફિર કયા નોકર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૨

પણ જ્યાં તેને કાલરૂપી ફોજદારે પકડયો કે તરત એ બધો અમલ અને અધિકાર પરાયો થઇ ગયો. પછી ચાર દીવસ પાછળ ચર્ચા, ઠઠ્ઠો મશ્કરી નીંદા કે સ્તુતિ થઇ તોપણ તેથી શું?

૧૧. કોઇએ કહ્યું આ લશ્કરતો તુર્રેબાજખાંનું છે આ શામીયાનો શહસવારખાનો છે, પણ જ્યારે મ્હોતનું રૂપી બાજખાનું કટક આવી તેમના ઉપર ચડ્યું એટલે સરફરાઝખાંનું એક ધડ પણ હાથ ન આવ્યુ. પછી સરદાર, અમીર, બક્ષી, કે તેનાથી પણ મોટો હોય તોપણ તેથી શું?

૧૨. હાથીપર ચઢીને નીકળે કે ખાસા ઘોડા ઉપર બેસીને નીકળે, પાલખીની ઝાલર ઝાલીને ચાલે કે ઘોડાનો ખાસદાર થઇને, યા,

યા રખકે ઇક કલમદાં ઔ કલ્મ કો ઉઠાકર
જોડે હિસાબ લાખોં ચેહરે લિખે સરાસર
જબ ઉમ્રકી કચહરી ઝાંખી કઝાને આકર
ફિર આપ ન કલમદાં કાગઝ રહા ન દફતર
મુન્શી વકીલ દિવાં મર્મર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૩

યા લે કઝાકી ખિદમત હો બૈઠે આપ કાઝી
મહઝર કબાલા લિખ્ખે કઝીયે ચુકાયે શરઇ
એલામ લે કઝાકા જબ આફિના પુકારી
ફિર મુહકમા ન ઝઘડા કાઝી રહાન મુફતી
કોઠા લમેદ દર્દ દરપર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૪

સુરાઇ કે હુકો લઇને ગયા પણ જ્યારે અવસાન આવ્યો કે
ઠી માલીક પણ ન રહ્યો કે નોકર પણ ન રહ્યો પછી અધિકારી
ાય કે નોકર હોય તેથી શું?

૧૩. મ્હોં આગળ કલમદાન રાખી કલમ ઉઠાવી લાખોના હિ
ાબો કર્યા અને ખરી સરાસરી કાઢી પણ જ્યાં આયુષ્યની અવધિ
માની પહોંચી કે પછી કલમદાન, કાગળ કલમ કે દફતર તેમાંનું કશુ
ણ ન રહ્યું. પછી ચ્હાય તો મુનશી, વકીલ, દીવાન, ગમે તે
કાય તેથી શું?

૧૪ મરણની વેળા સુધારનાર સેવ્ય રૂપ મોટા કાજી થઇને એવા
ાને મોટા મોટા ઠરાવો લખ્યા અને સેંકડો કજીઆનો ચુકાદો આપો

કુતવાલ બનકે બૈઠા યા સદ્ર હો શુકરર
ફાસિક ડરે હઝારો ઔ ચોર કાંપે થરથર
આયા કઝાકા મર્ધા જીસ દમ છુરી ઉઠાકર
કુતવાલી ઔ સદારત સબ હો ગઈ હવાપર
દો દિનકા ઔર ખતરા ડરડર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૫

કહેતેયે કિતને હમતો હૈ ઝાતમે કલાંજી
હમ શેખ હમ મોગલ હૈ હમ હૈ પઠાન હાજી
જીસ દમ કઝા પુકારે અબ ઉઠ ચલો મિંયાંજી
ફિર શેખજી ન સૈયદ મિરઝાં રહે ન ખાંજી
ઝાતી હમ બન સબકા જૌહર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૧૬

પણ તેમનો જ્યારે અવસાન સમય આવ્યો એટલે પછી મુકરદમો, કછયો કે તે કાજી તેમાનુ કોઈ પણ ન રહ્યું. પછી ઘેર મોટો વૈભવ અને અમલ હોય તેથી શું?

૧૫. અમુક ભાગ કે સદરના મોટા કોટવાળ થઇને બેઠા અને જેનાથી ચોરો થરથર ધ્રુજે અને જેનાથી હજારો ડરે એવા થયા પણ જ્યાં કઝા અર્થાત મ્હોત રૂપી કાલ છરી લઇને આવ્યો એટલે એ કોટવાળી અને અમલ વીગેરે સર્વ હવામાં ઉડી ગયું બે દીવસ ભય, ચિંતા, જોખમ વીગેરે હોય તેથી શું?

૧૬. કેટલાક કહે છે કે અમે તો જાતમાં મોટા છીએ. કોઇ કહે અમે શેખ, તો કોઈ કહે અમે મોગલ અને અમે પઠાનની

યા લેકે ઝર જહાંમે કરને લગે તજારત
યા સેઠ બનકે બૈઠે ખાસી બના ઇમારત
ખોલી કઝાને બહિયાં જબ કરકે ઇક્ઇશારત
સબ કોઠી ઔ઼ં દુકાનેં કરડાલી દમમેં ગારત
માલોં મકાં જવાહિર ઓ ઝર હુઆતો ફિર કયા
ઓ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા. ૧૭

યા હો સિપાહિ બાંકા તિરછા બડા કહાયા
બલ્દાર બાંધ ચિરા તુર્રેકો જગમગાયા
ફોનોમેં જાકે કુદા લાખોં તંઇ ભગાયા
જબ રેહું અજલકા દેખા ફિર કુછભી બન ન આયા
ઇક્તા શુર્જા બહાદુર સફદર હુઆ તો ફિર કયા
ઓ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૮

જતના છીએ. પણ જ્યારે કાલે આવીને કહ્યું કે " મિયાં-ભાઇ-ચાલો? એટલે ચાલ્યા ગયા ત્યાર પછી તે શેખ, સયદ, મીરઝાં કે મોટા ખાં પણ ન રહ્યા. બધી જાતીઓમાં મોટા આગેવાન થયા તોપણ તેથી શુ?

૧૭. પૈસો લઇ દુનિયામાં મોટી પ્રકૃતિ કરી કીર્તિ મેળવી અને મોટાં શેઠ થઈ મોટી ઇમારત બનાવીને બેઠા, પણ જ્યારે કાળરૂપી અપમાન આવ્યો અને તેની વહીઓ પ્રસારતથી વચાવવામાં આવી ત્યારે બધી કોઠીઓ અને દુકાનો સર્વે દેહોત્સર્ગ થતાં વિનાશ ગઈ પછી ધન માલ અને જમીન જાગીર અને જામીનથી આખું ઘર ભર્યું હોય તોપણ તેથી શું?

૧૮. મોટો બાંકો સિપાઇ થઇને મોટો શુરવીર કહાવ્યો અને

ઘોડા ઉઠાકે કૂદા ફોજેમેં હો દિલવિર
મારે તપચે ભાલે ખા લી કટાર જમધર
મારા કઝાને ભાલા જીસદમ હેનાકા આકર
ફિર મરદુમી શજાઅત સબ હો ગઇ બરાબર
ખૂદો સિલાહ ચિલ્તા બકતર હુઆ તો ફિર કયા
ઓ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૧

યા ખાના જંગી લશ્કર ખાયા બદનમેં ટાંકા
મોછોંકો તાવ દેકર સો દો સો હાત હાંકા
જબ ઘૂરકર કઝાકે બાંકે ને આકે ઝાંકા
ટેઢા રહાન તિરછા ગુંડા રહાન બાંકા
તેગા સિપર કરાબેં જમ્ધર હુઆ તો ફિર કયા
ઓ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૨

વગદાર પટકો બાધીને તેમાં તોરાને ઉપર રાખીને બરાબર દીપાવ્યે તે રણુમંધામ કે બેનરમાં જઇને કુદ્યો પણુ તેને જયારે મ્હોતે આવ પંજામાં લીધો અને કાળનું મુખ જયાં તેણે જોયું કે પછી કશુંય તેનાથી બન્યું નહિ પછી મોટા સીપાઈ શુરવીર કે રણુંધીર બહા નર થયો હોય તોપણુ તેથી શુ ?

૧૯. ફોજ અર્થાત લશ્કરમાં ઘોડાને કુદાવીને દુશ્મન ઉપ કુદ્યા. તમચા, ભાલા, કટાર, જમૈયાથી લડયા અને રણુધીર કહેવાય પણુ જયારે કાલનો ભાલો વાગ્યો એટલે બધી મરદાઇ અને વીર સઘળું જતું રહ્યું; પછી બખ્તરથી કે ખુદ્દ્લે દીલે ગયાં તોપણુંતેથી શુ

૨૦. જે મોટી મોટી લડાઇઓ લડી જેના શરીરમાં ઘા

થાહો હકીમ હાઝિક કરને લગે તબાબત
મુર્દોકો જા જીલાયા ઈસાકી લિ કરામત
ખોયે મરઝ હઝારોં ધોયે હરેક ગફલત
જબ આઈસિરપે અપને ફિર કુછચલી ન હિકમત
લુકમાન યા ફૂલાનૂં આકર હુઆતો ફિર કયા
ઓ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૧

યાહો નજૂમી કામિલ તારોંકો છાન ડાલા
સૂરજ ગહન બિચારે ચન્દર ગહન નિકાલા
બુર્જો સિતારે બાંધે યહ કામકો સંભાલા
જબ વક્ત આપના આયા ઉસ વકતકો ન ટાલા
જોતિશ ન મ પંડીત પઢકર હુઆતો ફિરકયા

બાંસ પડ્યાં છે. અને મુછ પર તાવ દઈને સો બસે દાન મોરચે જઈને લડ્યા છે તેઓને પણ જ્યારે મરણે પરવશ કર્યા ત્યારે વાંસ કે તીરછા કંઈએ ન રહ્યા. પછી નમંચો, બાણો, કટાર, જમૈયો, તલવાર ગમે તે તેમણે ધારણ કર્યું તોપણ તેથી શું?

૨૧. મોટો વૈદ કે હકીમ બની સારવાર કરવા લાગેલો હોય ઈસાની કરામત શીખી મુડદાઓને સંજીવન કરતો હોય, હજારોના રોગોનું નિવારણ કરતો હોય અને દરેકના પાપનો નાશ કરનાર અમૃત પીનારો હોય પણ જ્યાં (કાળની ફોજ) પોતાને માથે આવી પડી પછી કોઈપણ તેની યુક્તિ કામે લાગતી નથી. પછી મોટો લુકમાન અને ધન્વંતરી વૈદ જેવો થયો તોપણ તેથી શું?

ઐાૈ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા ૨

યા પઢકે વહ કિતાબે ઓં કર ઇલમકો હાસિલ
ગા ભૂત જીન ઉતારે મશહૂર હોકે આમિલ
જબ દેવકા અજલકે સાયા હુઆ મુકાબિલ
મુલ્લાં રહા ન સ્યાના આમિલ રહા ન ફાઝિલ
તાવીઝ ફાલ જાદૂ મન્તર હુઆ તો ફિર કયા
ઐાૈ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૩

માથે પેં ખીંચ ટીકા યા લેકે હાથ માલા
પોથી બગલમેં દાબી ઝુન્નારકો સંભાલા

---

૨૨. ચોતિષ શાસ્ત્ર શીખી મોટો જોશી બન્યો, તારાઓનું પૃથ કરણ અને હિસાબ કરી સુર્યગ્રહણ અને ચંદ્રગ્રહણ પણ હીસાબ ગણ નક્કીકરી બતાવ્યું, મુહુર્તો નક્ષત્રો કાલ ચોઘડીયુ સર્વને હિસાબમ રાખ્યા, પણ જ્યારે પોતાની અંતઘડીનો વખત આવીને ઉભો રહો ત્યાં તે વખ્ત હિસાબમાં રાખી શકયો નહિ અને મરણને શરણ થવું પડયું પછી જોશી, નજુમી, પંડીત ભણી ભણીને થયો તોપણુ તેથી શું ?

૨૩. ઘણા ગ્રંથો ભણી ભણીને અમુક વિદ્યા સિદ્ધ કરી ભુતે જીન્ન વીગેરે પ્રેતોને મંત્રથી ઉતારી દુનિયામાં મંત્ર-સિદ્ધી પ્રાપ્ત કરી નામ કર્યું; પણ જ્યારે યમરાજ આવ્યો ત્યારે તેની કોઇપણ ઉપાસના મંત્ર કે કીયા કામ નહિ લાગતાં કાલને વશ થવું પડયું. પછી તેનું મુલ્લાંપણું કે વિદ્વાનપણું કે શાણાપણું કે કામેલપણું કશું પણ ના રહ્યું; પછી મંત્ર-જંત્ર જાદુ વિગેરે સાધનાર ગમે તેવો મંત્રસિદ્ધી પુરુ કહેવરાવ્યો તોપણ તેથી શું?

પુજા કથા બખાને કિતના શબ્દ નિકાલા
કુછ બન સકા ન આયા જબ જાન લેનેવાલા
બેદો પુરાન પઢકર મિસ્સર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૪

યા પીકે મૈં કિસિને કી ઐશ કામિયાબી
લૂટા નશેમેં હરજા કર દિલસે બેહિજાબી
જીસદમ કઝાને અપની ઝમકાઇ ઈક ગુલાબી
ફિર મૈં રહીન મીના ન મસ્ત ન શરાબી
ઈકદમ લબોં પે મૈકહ સાગર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૫

હુસ્નો જમાલ પાકર યા ખૂબરૂ કહાયા

---

૨૪. કપાળમાં તિલક કરી, હાથમાં માળા લઇ, બગલમાં પોથી મારી, લોકોનો મોટો ઉપદેશક થઇને બેઠો, અને તેની કથાને લોકો ખુબ વખાણી વાજ આવ્યા પણ જ્યારે કાલે આવીને ઘેર્યો એટલે વેદ, પુરાણ, કથા, પુજા અને પોથી તેનું કંઇપણ કામ ન આવ્યું. પછી મોટો ચતુર્વેદ પુરાણો ને પોથીઓ ગણી બણી સર્વ વિદ્યા ગુણુમય મોટો થયો તોપણ તેથી શું?

૨૫. કોઇએ દારૂ-મદ્ય પીને અમોશ-સુખ ભોગવ્યું. નિશાની અંદર હૃદયથી હરામીવેડા કરી ઘણા જીવને લુંટી લીધા પણ જ્યારે પોતાની અવસાનની ઘડી આવીને ઉભી રહી ત્યારે મસ્તી કે શરાબી અર્થાત દારૂ પીવાની કુટેવ કે હું હાં કરું એ ન રહ્યું પછી મોટો મહાત્મા થયો તોપણ તેથી શું?

યા ઇશ્કમેં કિસિને જી જાનકો ઘુટાઆ
આકર પડા સિરોંપર જીસદમ અજલકા સાયા
દોનોંમેં ફિર કિસિકો ઢુંઢા કહીં ન પાયા
આશિક હુઆતોફિર કયા દિલબરહુઆતો ફિરકયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૬

યા હોકે પીરઝાદે કરને લગે ફકીરી
કરકે મુરીદ કિતને કી ઉન્કી દસ્તગીરી
જબ પેરહનકી કફની આકર અજલને ચિરી
સબ ઉડ ગઈ હવાપર દમમેં મુરીદી પીરી
મુર્શિદ ફકીર હાવી રહબર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૭

---

૨૬. રૂપ, કાંતિ સુંદર હોવાથી રૂપાળો કહેવાયો અને જેણે તેનામાં મોહ પામી ઇશકના માર્યા જીવને રાત દીવસ ધોળ્યાં કીધાં પણ જ્યારે કાળનું તેડું આવ્યું ત્યારે તે રૂપાળો કે તેનાપર મોહીત થનારો બેમાંથી એક પણ ના રહ્યો પછી આશક થયો કિંવા દિલદાર થયો તોપણ તેથી શું ?

૨૭. કેટલાક તો પીરજાદા થઇને ફકીરી કરવા લાગ્યા અને કેટલાકે તેમના ચેલા બની તેમની સેવા ઉઠાવી. પણ જ્યારે તેમના પેરણ વા કફની કાળે આવી ફાડી નાંખ્યાં ત્યારે ગુરૂપણું (પીરી) કે, શિષ્યપણું (મુરીદી) બધુંએ હવામાં ઉડી ગયું તેમાંનું એકપણ ના રહ્યું પછી ભલે મુરશદ, ફકીર, પંડીત કે વિદ્વાન થયા તોપણ તેથી શું ?

• યા સર મુડાંકે બૈઠે આઝાદ હો નવેલે
યા ખુદ મૂંડે કહાકર સૌ રૂપ રંગ ખેલે
મેલે કિયે હઝારોં મુંડે ફકીર ચેલે
જબ આકિના પુકારે જા સો રહે અકેલે
તકિયા હુઇતો ફિર કયા ખિસ્તરહુઆતો ફિરકયા.
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૨૮

જોગી અતિત જંગમ યા સેવડા કહાયા
યા ખોલકર જટાકો યા ઘોટ સર મુંડાયા
તિર્સૂલ લે કઝાકા જબ વકત સિરપર આયા
ન પાલકી કો થાંભા ન આપકો બચાયા
નાનક કબીરપંથી ભર્થરી હુઆતો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૯

---

૨૮. માથુ મુંડાવીને કે ઓશીયાળા થઇને ફર્યા કે પછી પોતે મુંડ કહાવી અનેક રૂપરંગ ધારણ કરી દુનિયામાં ખેલ્યા કર્યા હજારો મેળા કર્યા અને ફકીરો અને ચેલા પણ મુંડયા પણ જ્યારે મોતને શરણ થયા ત્યારે એકલા જઇને સુઇ રહ્યા કોઇ પણ કામ ન આવ્યું પછી તકીયો હોય તોપણ તેથી શું ને ખિછાનું હોય તોપણ તેથી શું?

૨૯. કેટલાક જોગી જંગમ અને સેવડા કહેવાયા જટા ખુલી મુડીને ફર્યા કે માથુ મુડાવીને ફર્યા. પણ જ્યારે કાળરૂપી ત્રિશુળ માથા પર આવ્યું એટલે ન તેને રોકી શકાયું કે ના તો પોતાને બચાવી શકયા પછી નાનકપંથી કબીરપંથી કે ભરથરી થયા તોપણ તેથી શું?

યા નેક બનકે બેઠે અચ્છે લગે કહાને
યા હોકે બદ હરઈકિકે દિલકો લગે સતાને
આકર બજે અજલકે જબ સિરપે શાદિયાને
થે નેકો બદ જહાંતક સબ લગ ગયે ઠીકાને
બેહતર હુઆતો ફિર કયા બદતર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆતો ફિર કયા. ૩૦

કયા હિંદુ ઔ મુસલમાં કયા રિન્દો ગોબ્ર કાફર
નક્કાશ કયા મુસૌઅર કયા ખુશ્નવીસ શાયર
જીતને નઝીર હૈં હ્યાં ઇક દમકે હય મુસાફર
રહના નહિં કિસિકો ચલના હૈ સબકો આખર
દો ચાર દિનકે ખાતર હ્યાં ઘર હુઆતો ફિરકયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગોહર હુઆ તો ફિર કયા. ૩૧

---

૩૦. મોટા પ્રમાણીક થઇને બેઠા અને સારા કહેવાયા. અથવા તો જેનો તેાા બુંડાઇ લઈ દરેકને સતાવવા લાગ્યા પણ જ્યારે કાળનો ડંકો શીર ઉપર વાગ્યો એટલે બધી ભલાઇ ભૂડાઇ બધુ ઠેકાણે થઇ ગયું. પછી સારા થયા તોપણ તેથી શું અને નઠારા થયા તો પણ તેથી શું ?

૩૧. હિંદુ મુસલમાન ગુલામ કાફર વીગેરે બધા નઝીર કહે છે એક દમના-ધામના મુસાફર છે કારણ કે કોઇ રહેવાનું નથી આખરે બધાને જવાનું છે પછી બે ચાર દીવસને માટે અહીં ઘર હોય તોપણ તેથી શું ?

कौडी-१४

કૌડી હૈ જીનકે પાસ વહ અહલે યકીન હૈં
ખાનેકો ઉનકે ન્યામતે હૈ બેહતરી
કપડે ભી ઉનકે તનમે નિહાયત મહીન હૈં
સમઝે હૈ ઇસકો વહ જો બડે નુકતે ચીન હૈં
કૌડીકે સબ જહાનમેં નક્શો નગીન હૈં
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તીન તીન હૈ ૧

કૌડી બગેર સોતેથે ખાલી જમીનપર
કૌડી હુઇતો રહને લગે શહનશીન પર
પટકે સુનહરે બંધ ગયે જામોંકે ચીનપર
મોતીકે ગુચ્છે લગ ગયે ઘોડોંકે ઝીનપર
કૌડીકે સબ જહાનમેં નક્શો નગીન હૈં
કૌડી નહો તો કૌડીકે ફિર તીન તીન હૈં. ૨

કોડી (પૈસો)-૧૪.

૧. જેની પાસે કોડી છે તે મોટો નામદાર કહેવાય છે. તેને ખાવાને માટે પણ ઉત્તમ વસ્તુઓ મળે છે કપડાં પણ ઉત્તમ પેહેરવા મળે છે, આ વાતને જે સમજે છે તેજ વિચક્ષણ છે. કારણ કે બધી મોજ મજા જગતમાં કોડીની અર્થાત પૈસાની છે. કોડી ન હોય તો આદમી કોડીનો અર્થાત ટકાના ત્રણ શેર જેવો છે.

૨. પાસે કોડી નહતી ત્યારે ખાલી જમીનપર સુતો હતો. કોડી આવી ત્યારે છત્ર પલંગ સુવા મળ્યો. સુનેરી ફેંટા જામા કોડી

કાડી હી ચાહતી હૈ સદા પાદશાહકો
કોડી હી થામ લેતી હૈ ફોજો સિપાહકો
લેકર છડી રૂમાલ ગદા ભી નિભાહકો
ફિરતા હૈ હર દુકાનપે કોડીકે ચાહકો
કોડી કે સબ જહાંનમેં નક્શો નગીન હૈ
કોડી નહોતો કોડીકે ફિર તીન તીન હૈ. ૩

કોડી ન હોતો ફિર યહ ઝમેલા કહાંસે હો
રથખાના પીલખાના તબેલા કહાંસે હો
મુંડવાકે સિર ફકીરકા ચેલા કહાંસે હો
કોડી ન હોતો સાંઈકા મેલા કહાંસે હો
કોડી કે સબ જહાનમેં નક્શો નગીન હૈ
કોડી ન હોતો કોડીકે ફિર તીન તીન હૈ. ૪

આવી ત્યારે મળ્યા અને મોતીના ગુચ્છ પણ ઘોડાના જીનપર લાગ્યા. સર્વે મજા વૈભવ કોડીનો છે. કોડી ન હોય તો આદમી કોડીનો છે.

૩. કોડી પાદશાહને પણ ચાહ છે. અને ફોજો અને સિપાઈઓને કોડીની થંભાવી દેકે-કોડી માટે છડી અને રૂમાલ લેઇ માગનાર પણ દરેક દુકાને ફરે છે માટે એ સૌ બધા ઠાઠ કોડીથી છે. કોડી ન હોય તો આદમીની કીમત કોડીની થતી નથી.

૪. કોડી ન હોય તો આવો જમાવ કયાંથી થાય રથખાનું ઘોડાર વીગેરે બધુ કોડીવિના કયાંથી બને ? માથું મુંડાવી ફકીરના ચેલા થવાનું કે સાંઇ-ફકીરની મુલાકાત કરવાનું કોડી વગર શી રીતે બને ? માટે એ બધો ઠાઠ કોડીનો છે કોડી ન હોય તો આદમી એક કોડી બનો નથી.

કાંધે પે તેગ ધરતે હે કોડીકે વાસ્તે
આપસમે ખુન કરતે હે કોડી કે વાસ્તે
હાં તકનો લોક મરતે હે કોડીકે વાસ્તે
જીજાન હે ગુઝરતે હે કોડીકે વાસ્તે
કોડીકે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હે
કોડી ન હોનો કોડી કે ફિર તીન તીન હે ૫

ગાલી વ માર ખાતે હે કોડીકે વાસ્તે
શર્મો હયા ઉઠાતે હે કોડીકે વાસ્તે
સૌ મુલ્ક છાન આતે હે કોડી કે વાસ્તે
મસજીદકો દમમેં ઢાતે હે કોડીકે વાસ્તે
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હે
કોડી ન હોનો કોડી કે ફિર તીન તીન હે. ૬

---

૫. કોડીને માટે કાંધ ઉપર તેગ ઉચકે છે. પરસ્પરમાં કોડીને માટે ખુન કરે છે જીવ જાન આપીને છેવટે મરણને શરણ થાય છે ત્યાં સુધી લોકો કોડીને માટે મરે છે માટે કોડીજ આ જગતમાં મુખ્ય વસ્તુ છે કોડી ન હોય તો આદમી કોડી કામનો નથી ટકાના ત્રણશેર જેવો છે

૬. કોડીને માટે ગાળો અને માર ખાય છે શરમ લાજ વીગેરે કોડીને માટે વેઠે છે. એકડો મુલકોની મુસાફરી કરી આવે છે તે પણ કોડીનેજ માટે અને મસીદ મંદીરો બાંધે છે તે પણ કોડીને-વાસ્તે; તે માટે કોડી એક જગતમાં સાર વસ્તુ છે તેનાથી સઘળું સધાય છે જો કોડી ન હોય તો આદમી ટકાના ત્રણશેર જેવો છે.

બીન કૌડી ખુદાઈ કે ભી અૈસી ન કદ્રથી
કૌડી જબ આઇ પાગને બન બૈઠે સેઠજી
આગે ગુમાસ્તા કે ખુલી હર તરફ બહી
ફિર વહ જો કુછ કહે તો વડી બાતે હૈ સહી
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હો તો કૌડીકે ફિર તિન તિન હૈ. ૭

બિન કૌડીથી જો તેલકી બાસી મુંગોરિયા
કૌડી હુઇ તો છટને લગી લંબી ચોડીયાં
ચોં ખટક દોડે મક્ખિદાં જ્યોં શુકપે દૌડીયો
ખાલિકને કયા હિ ચીજ બનાઇ હૈ કૌડીયાં
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હે
કૌડી ન હોનો કૌડી કે ફિર તીન તીન હે. ૮

---

૭ કેડી ન હતી ત્યારે પોતાની ખુશની પણુ કઇ કદર-બુજ થતી ન હતી. જ્યારે પાસે કોડી આવી ત્યારે મોટા શેઠ બનીને બેઠા અને આગળ નાળ વહીઓ ઉઘાડીને ગુમાસ્તાઓ ફરવા લાગ્યા અને શેઠ કંઇ કહે તો તેને હાજી હાજી કરવા લાગ્યા. એ બધુ શાનું? કોડીનું. માટે બધી વાત કોડીની છે. કોડી હોય તો બધું સારૂં છે; કોડી ન હોય તો આદમી ટકાના ત્રણશેર જેવો છે.

૮. કોડી વગર ઘરમાં મુ ગોરીયાં અર્થાત જેનું મુખ ગોર છે એવી સુંદરીઓ માથામાં તેલ વગર એમને એમ વાસી એટલે વીલે મોંઢે બેસી રહી હતી તેઓ પણ જ્યારે કોડી આવી અને તેલ મળ્યું એટલે લાંબી પોહોળી થઇને છટકવા લાગી. તેી રીતે આખુ જગત

ખાસી મહેલ ઉઠાતે હે કૌડી કે ઝોરસે
પકકે કૂચે ખુદાતે હે કૌડી કે ઝોરસે
પુલ ઓર સરા બનાતે હે કૌડી કે ઝોરસે
બાગો ચમન લગાતે હે કૌડીકે ઝોરસે
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તિનતિન હૈ. ૯

લે મુફલીસોં ફકીર સેં તા શાહ ઓં વઝીર
કૌડી વ દિલરૂબાહે, કિ હૈ સબકો દિલ પઝીર
દેતે હે જાન કૌડીપેં તિફ્લો જવાં વ પીર
કૌડી અજબહી ચીઝહૈ મેં કયા કહું નઝીર
કૌડીકે સબ જહાંનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હો તો કૌડીકે ફિર તિન તિન હૈ. ૧૦

માખીઓ જેમ ગોળ તરફ દોડે તેમ મનુષ્ય કોડી તરફ દોડે છે. પરમાત્માએ કોડી એવી અજબ ચીજ બનાવેલી છે; માટે કોડીથી સર્વ છે. કોડી ન હોય તો આદમી ટકાના ત્રણશેર જેવો છે.

૯. કોડીના જોરથી મોટા મહેલ ઉઠાવે છે પાકા કુવાઓ કોડીના જોરથી ખોદાવે છે. પુલો ધર્મશાળાઓ કોડીના જોરથી બંધાવે છે. બાગ બગીચા કોડીના જોરથી બનાવે છે માટે કોડીથીજ સર્વ છે કોડી ન હોય તો મનુષ્ય ટકાના ત્રણશેર જેવો છે.

૧૦. ગરીબ, ફકીર, શાહ, વઝીર, બધાના મનને પીગળાવી નાખે તેવી વસ્તુ એક કોડી છે. એ કોડીને માટે વૃદ્ધ, યુવાન, પીર,

ज़र-१५

દુનિયામેં કૌન હૈ જો નહિં મુબ્તિલાય ઝર
જીનને હૈ મથાકે દિલમેં ભરી હૈ હવાય ઝર
આંખોમેં દિલમેં જાનમેં સીનહમેં જાય ઝર
હમકો ભી કુછ તલાશ નહિં અબ સિવાય ઝર
જો હૈ સો યાં મદા હૈ મદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૧
કિતને તો ઝરકો નકશે નિલસમાત કહતે હૈ
ઔર કિતને ઝરકો રૂશ્દેં કરામાત કહતે હૈ •

ફકીર બધા છુર સ્વાર્થે છે. માટે નઝીર કવિ કહે છે કે કોડી એવી અજબ ચીજ છે કે શું કહું ? માટે આખી દુનિયામાં કોડીથીજ સર્વ છે કોડી વિનાનો આદમી ટકાના ત્રણશેર જેવો છે.

નાણું. - ૧૫

૧ દુનિયામાં એવો કોણ છે કે જેને ઝર અર્થાત્–દ્રવ્યની તૃષ્ણા નથી. જેટલા આ દુનિયામાં મનુષ્ય છે તે બધાને દ્રવ્યની તૃષ્ણા–લાલસા–આસક્તિ રહેલી છે. તેમની આંખોમાં, મનમાં, જીવમાં અને છાતીમાં બધે નાણું નાણું ને નાણું થઇ રહ્યું છે. અને નાણા સિવાય, નઝીર કવિ કહે છે કે મને પણ બીજુ આલંબ પડતું નથી. જેમ છે તેમને તેમ દ્રવ્યની તૃષ્ણા બધાને છે અને દરેક રાત દિવસ હાય નાણું હાય નાણું એ શબ્દો પોકારે છે.

કિતને ખુદાકી ઐન ઈનાયાત્ કહતે હૈ
કિતને ઇસિકો કાઝીયે હાઝાત કહતે હૈં
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્‌તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૨

ઝર ખાનમેં ગિરા હૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
શમશેર પર ચઢા હૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
દિવારમેં લગાહે તો વહાંભી બહાર હૈ
ગર ખાકમેં ગિરા હૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
જો હુય સો હો રહા હૈ સદા મુબ્‌તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૩

ઝરકે દિયેસે પીર ઔર ઉસ્તાદ નર્મ હો
ઝરકે સબબસે દુશ્મને નાશાદ નર્મ હો

---

૨. કેટલાક તો નાણાને નકશી કે અજબ જાદુઇ વસ્તુ માનેછે. કેટલાક તેને એજ કરામત અને એજ હુનર છે એમ કહે છે. કેટલાક તેને ખુદાની બક્ષીસ કહે છે. કેટલાક તેને કાળ્પણું કહે છે જેમ છે તેમને તેમ છે. નાણાની તૃષ્ણા બધાને છે અને રાત દિવસ 'હાય નાણુ હાય નાણું' એ શબ્દો પોકારે છે.

૩. કદી ખાણમાં નાણુ હોય તો ત્યાં પણ બહાર છે. તલવાર પર ચડ્યું હોય તો ત્યાં પણ બહાર છે. રાખમાં કદાચ નાણુ પડ્યું હોય તો ત્યાં પણ બહાર છે. જેમ છે તેમ થઈ રહ્યું છે. નાણાની લાલચા સર્વને છે અને બધા 'હાય નાણુ હાય નાણું' એમ પોકારી રહ્યા છે.

જો શોખી સંગ દિલ હૈ પરિઝાદ નર્મ હો
ઝર વહ હૈ જીસકો દેખકે ફોલાદ નર્મ હો,
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૪

જો લોગ રૂમોં શામમેં ઝરકો કમાતે હૈ
ચીનો ખોતનસેં ઝરકે ઝહાઝ આતે જાતે હૈ
દક્ખન સે ઝરકે વાસ્તે યહાંકો આતે હૈ
ઓાં હ્યાંસે ઝરકે વાસ્તે દક્ખનકો જાતે હૈ
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૫

---

૪. પીર અને મોટા ઉસ્તાદો પણ નાણાથી નર્મ થઇ જાય છે દુશ્મન કટો હોય તે પણ નાણા વડે કરીને નર્મ થઇ જાય છે. પરિ-જાન કે શોખીન અને પ્રેમી પણ તેનાથી નર્મ થઇ જાય છે એવું નાણુ છે કે જેને જોઇને પોલાદ લોઢુ પણ નર્મ થઇ જાય છે. માટે જેમ છે તેમ થઈ રહ્યું છે. નાણાની લાલચ દરેકને છે અને બધા 'હાય નાણુ હાય નાણુ' એમ પોકારી રહ્યા છે.

૫. લોકો રોમ ઇત્યાદિ દુરના દેશાવરોમાં જઇને પૈસા કમાય છે કેટલાક તો ચીન વીગેરે દુર દેશાવરથી દ્રવ્યના વહાણો ભરીને લાવેછે. દક્ષિણથી દ્રવ્યને માટે ઉત્તરમાં જાય છે અને ઉત્તરથી દક્ષીણમાં જાય છે માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે અને બધા રાત દીવસ 'હાય નાણુ હાય નાણુ' એમ પોકાર્યા કરે છે.

અબ જીનકે ઘરમેં ઢેર હૈ સોનેકે દામ કે
હૈં વહ અઝીઝ નઝરોંમે હર ખાસો આમકે
સબ મિલકે પાંવ ચુમેહે ઉન્કે ગુલામ કે
કયા રૂતબહ હૈ તિલાય અલૈહુસ્સલામ કે
જો હૈં સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૬

કિતનો કે દિલમેં ધુન હે કિ ઝરહી કમાઇયે
કુછ ખાઇયે ખિલાઇયે ઔ કુછ બનાઇયે
કહેતા હે કોઇ હાય કહાં ઝરકો પાઇયે
કયા કીજે ઝહર ખાઇયે ઔં મરહી જાઇયે
જો હે સો હો રહાહૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દીન રાત હાય ઝર. ૭

---

૬. જેના ઘરમાં દ્રવ્યના ઢગલેઢગલા પડયા છે તેજ દુનિયાની નજરમાં ખરો માનવતો શેઠ ગણાય છે તેના નોકરોના અને ગુલામના પણ લોકો પગ પુજે છે, એવો જરમા અર્થાત પૈસામા એક દેવી ચમત્કાર રહેલો છે માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે અને બધા દ્રવ્ય માટે રાત દીવસ પોકાર્યા કરે છે.

૭. કેટલાકના મગજમાં તો એવી ધુન છે કે જગતમાં જન્મીને ફકત પૈસા કમાવા તેજ જીંદગીનું સાર્થક છે. એથી ખાવું ખવરાવવુ કે કંઇ બનાવવું હોય તો તે થઇ શકે છે. કેટલાક રાત દીવસ છાતી

અર્દ હ યા સુર્ખ કામ હૈ
લેકીન તમામ અલ્કકો ઉસ્સેહી કામ હૈ
સબમેં ઝયાદા હુસ્નકે, ઉલ્ફતકા દામ હૈ
ઝર વહ હૈ જીસ્કા હુસ્નભી અદના ગુલામ હૈ
જો હૈ સો ર ' ‡ હ સદા મુબતિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૮

હોતી હૈ ઝરકે વાસ્તે હરજા ચઢાઇયાં
કટતે હે હાથ પાંવ ગલે ઓ કલાઇયાં
બંદુકેં ઔર હૈ કહીં તોપેં લગાઇયાં
કુલ ઝરકી હો રહી હૈ જહાંમેં લડાઇયાં
જો હૈ સો હો રહા હ સદા મુબતિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૯

કે શું કરવું માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે અને બધા દ્રવ્ય માટે રાત દીવસ પોકાર કર્યા કરે છે.

૮ સોનું પીળુ અને શુષ્ક છે તોપણ આખા જગતને તેનાથીજ કામ છે. જો કે રૂપ રંગમાં મોહ પામી વધારે નાણાં લોકો ખરચે છે તો પણ પૈસાના તો તે રૂપ રંગ ગુલામ છે માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે તો પણ બધા રાત દીવસ પોકાર કર્યા કરે છે.

૯. હરેક ચઢાઇઓ પૈસાને માટે થાય છે હાથ પગ અને કાંડાં પણ પૈસાને માટે કપાય છે બંદુક તોપ વગેરે પૈસા માટે લગાવે છે એમ એકંદર રીતે જોતાં જગતમાં પૈસાની બધી લડાઇઓ અને મારામારી થઇ રહી છે. માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે. સર્વ કોઇ પૈસાને માટે રાત દીવસ હાયહાય કરી રહ્યા છે.

જીતને જહાંમેં ખલ્ક હૈ કયા શાહ કયાં વઝીર
પિરોં મુરીદ મુફલીસોં મુહતાજ ઓ ફકીર
સબ હૈંગે ઝરકે જાલમેં જી જાનસે અસીર
કયા કયા કહું મેં ખુબીયાં ઝરકી મિંયા નઝીર
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૧૦

रोटीयां—१६

જબ આદમી કે પેટમેં આતી હૈં રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં
આંખે પરી રૂઓંમે લડાતી હૈ રોટીયાં
સીને ઉપરભી હાથ ચલાતી હૈ રોટીયાં
જીતને મઝે હય સબ હય દીખાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧

૧૦. જેટલા જગતમાં શાહોકે વઝીર અર્થાત પ્રધાનો છે, ધર્મ ગુરૂઓ પીરો મુરિદો અર્થાત શિષ્યો, ગરીબો કંગાલો, ફકીરો છે એ બધા પૈસાની જાળમાં બંધાયલા છે. નઝીર કવિ કહે છે કે હું જરની શીશી ખુબીયો કહું. માટે જેમ છે તેમ થઈ રહ્યું છે. રાત દિવસ બધા, 'હાય નાણું હાય નાણું' પોકાર્યા કરે છે.

રોટલો ભાખરી—૧૬.

૧. જ્યારે આદમીના પેટમાં રોટલો-ભાખરી પડે છે ત્યારે તેની

રોટીસે જીસકા નામ તલક પેટ હૈ ભરા
ફરતા ફિરે હે કયા વહ ઉછલ કૂદ જા બજા
દીવાર ફાંદ કર કોઇ કોઠા ઉછલ ગયા
ઠઠ્ઠા હંસી શરાબ સનમ સાકી ઇસસિવા
સૌ સૌ તરહકી ધૂમ મચાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૨

જીસ જાપે હાંડી ચુલ્હા તવા ઔ તનૂર હૈ
ખાલિકકે કુદરતોંકા ઉસી જા ઝહૂર હૈ
ચુલ્હે કે આગે આંચ જો જલતી હઝૂર હૈ
જીતને હૈ નૂરસબમેં યહી ખાસનૂર હૈ
ઇસ નૂરકે સબબ નઝર આતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૩

આંખો સુંદર સ્ત્રીઓ તરફ લડાવે છે. છાતી ઉપર પણ હાથ ચલાવે છે અને જેટલી જગતની મજા છે તે જ્યારે રોટી અર્થાત બાખરી પેટમાં પડે છે ત્યારે દેખાય છે એવી એ રોટી છે.

૨. રોટલીથી જો પેટ ભરેલું હોય તો તેને કુદાકુદ બધી સુઝે છે. મોટી ફાંદ પણ તેનાથી થાય છે મેદ પણ તેનાથી થાય છે. ટઠ્ઠો મશ્કરી મોજ શોખ બધું તેના વિના (રોટલી વીના) ધુળ છે. તે જો પેટમાં પડી હોય તો સેંકડો પ્રકારની ધામધુમ મચાવે છે.

૩ જ્યાં અગાડી હાંડી (રાંધવાનું વાસણ) ચુલો તવો અગ્નિ બધું તૈયાર છે ત્યાંજ પરમેશ્વરની કુદરતની પ્રભા પ્રકાશે છે. ચુલાના અગ્નિમાં જે આંચ લાગે છે તે સર્વ તેજોમાં મુખ્ય તેજ છે. તે તેજ ને લીધે તે રોટલીઓ પાકે છે અને પામી શકાય છે.

આવે તને તનૂરકા જીસ જા ગુબાં પે નામ
યા ચક્કી ચૂલ્હે કા જહાં ગુલઝાર હો તમામ
વહાં સર ઝુકા કે કીજીયે ડંડોત ઓ સલામ
ઈસિ વાસ્તે કે ખાસ યહ રોટીકે હૈ મુકામ
પહિલે ઇસી મકાનોમેં આતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હય રોટીયાં. ૪

ઈન્ રોટીયોં કે નૂરસે પડતા હૈ સબ ઝહૂર
આટા નહીં હૈ ચલનીસેં છન છન ગિરે હૈ નૂર
પેડા હરેક ઇસકા હૈ બરફી વ મોતીચૂર
હરગિઝ કિસિ તરહ ન બુઝે પેટકા તનૂર
ઇસ આગકો મગર યહ બૂઝાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૫

---

૪. જ્યારે જ્યારે ક્ષુધાનો અગ્નિ લાગે છે અને ભુખ એવું નામ જીભપર આવે છે. ત્યારે ઘંટી ચુલ્લો વીગેરે સાધન જ્યાં મુકયું હોય તે સ્થળ ને દંડવત પ્રણામ કરવા ઘટે છે કારણ કે તે રસોઇ બનાવવાનો મુકામ છે. એવી રીતે જે મકાનમાં અન્નને અને તેની રસોઇ બનાવવાના સ્થળને પુજ્ય ગણવામાં આવતું હોય તે મકાનમાં સહુ કરતાં પ્રથમ રોટી–રોટલો–ભોજન આવે છે.

૫. આ રોટીના નુરથી–પ્રભાથી બધે પ્રકાશ જણાય છે. ચાળણીમાંથી જે પડે છે તે આટો નથી પણ તેના દરેક પરમાણું પરમાત્માનું તેજ છે. કારણ કે પેંડા બરફી મોતીચુર વીગેરે મિષ્ટાન્ન એ-

પુછા કિસિને યહ કિસિ કામિલ ફકીર સે',
સુરજ ચાંદ હકને બનાયે હૈં કાહેકે
વહસુનકે બોલા બાબા ખુદા તુજકો ખૈર દે
હમતો ન ચાંદ સમજે ન સુરજ હૈ જાનતે
બાબા હમે તો યહ નઝર આતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૬
રોટી જબ આઈ પેટમેં ઔ કયેદ ખુલગયે
ગુલઝાર ફુલે આંખોમેં ઔ રંજ ફુલ ગયે
દો તર નવાલે પેટમેં જબ આકે ફુલ ગયે
ચૌદહ તબકકે જીતનેથે સબ ભેદ ખુલ ગયે
યહ કશ્ફ યહ કમાલ દિખાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હૈં રોટીયાં. ૭

નુંજ બને છે. બીજી કોઈ રીતે ક્ષુધા બુઝાતી નથી માત્ર પેટમાં રોટી અન્ન પડે છે ત્યારેજ ક્ષુધાનો અગ્નિ બુઝાય છે.

૬. કોઈ એક સિદ્ધ પુરૂષ-ફકીરને એક માણસે પુછયું આ સુરજ અને ચંદ્ર એ બે પરમેશ્વરે શેના બનાવ્યા છે? ત્યારે પેલા માણસે ઉત્તર વાળ્યો કે "બાપ સુરજ કે ચંદ્રમા હું કોઇને ઓળખતો નથી એક માત્ર રોટી અર્થાત રોટલાને જાણું છુ અને એજ મને તો બધે નજરે પડે છે.

૭. જ્યાં પેટમાં રોટી-ભાખરી પડી એટલે બધા દ્વારો ઉઘડી ગયાં જાણવાં. પછી આંખોમાં ગુલ હઝારી ગોટાના રંગ જેવો લાલ રંગ થઇ રહે છે અને શોક માત્ર દુર થાયછે. જ્યાં બે કોળીયા અ-

રોટી ન પેટમેં ન હો તો ફિર કુછ જતન ન હો
મેલેકી સૈર ખાહિશે બાગો ચમન ન હો
ભૂખે ગરીબ દિલકી ખુદાસે લગન ન હો
સચ હૈ કહા કિસીને કિ ભૂખે ભજન ન હો
અલ્લાહકી ભી યાદ દિલાતી હૈ રોટીયાં
કુલે નહિ બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૮

અબ જીનકે આગે માલપુવે ભરકે થાલ હૈ
પુરે ભગત વહી હૈં ઔર સાહિબકે લાલ હૈ
જીનકે આગે રોગની ઔર શીર માલ હૈ
આરિફ વહી હૈ ઔર વહી સાહેબ કમાલ હૈ
પક્કી પકાઇ અબ જીન્હે આતી હૈ રોટીયાં

નાજ પેટમાં ગયું તો ચાંદ લોકના જેવું તો ભાન થયું સમજવું આ પ્રકારે સર્વમાં (બેટા) અનાજ રો વસ્તુ પરમેશ્વરે કરી હાથ ધોઈ નાંખ્યા છે એમાં સંશય નહિ.

૮. જો પેટમાં અનાજ (રોટી) ન પડ્યું હોય તો કોઈપણ કોઈનું જતન થઇ શકે નહી. મેળાની સેહેલ કે બાગ બગીચામાં ફરવાનું કે મોજ મઝા કરવાનું થઇ શકે નહી. ભૂખ્યા પેટે ઈશ્વર જોડે પણ લાગની લાગી શકે નહીં, અને "પેટમાં ભુખથી મરડાં બોલતા હોય તો ભૂખે પેટે ભગવાનનું ભજન પણ થઇ શકતું નથી" તે વાત પણ સત્ય છે. માટે પરમેશ્વરનું પણ સ્મરણ કરાવનાર અનાજ છે.

પુરે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં.
કપડે કિસિ કે લાલ હૈ રોટીકે વાસ્તે
લંબે કિસિકે બાલ હૈ રોટીકે વાસ્તે
બાંધે કોઇ રૂમાલ હૈ રોટીકે વાસ્તે
સબ કશ્ફ ઔ કમાલ હૈ રોટીકે વાસ્તે
જીતને હૈ રૂપ સબ યહ દીખાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧૦
રોટીસે નાચે પ્યાદા કવાયદ દિખા દિખા
અસવાર નાચે ઘોડેકો કાવા લગા લગા
ઘુઘરૂકો બાંધે પીકબી ફિરતા હૈ નાચતા
ઔર ઇસ સિવા જો ગૌરસે દેખાતો જા બજા

---

૯. જેના આગળ માલપુવાના થાળો ભરેલા પડયા રહે છે તે પરમેશ્વરના ખગ ભગત છે જેની આગળ રોટની વીગરે ઝાકઝમાળ છે અને જેને ઘીની બની બનાવેલી રસોઇ (રોટી) મળે છે તે મહાત્મા જાણવા. માટે અન્નદેવ એજ આખા જગતનું જીવન છે. તેન હોય તો જગત જીવી શકે નહીં.

૧૦. (રોટી) અન્ન માટે કેટલાકે પટકાં લાલ રંગેલા છે. અન્નમાટે કેટલાકે લાંબા વાળ રાખ્યા છે. કેટલાકે અન્નને માટે રૂમાલ બાંધ્યા છે. આ પ્રકારના અનેક વેશ પેટ માટે (અન્નમાટે) કરેલા છે. અને એ સઘળાં રૂપ અન્ન બનાવી શકે છે. એવી એ રોટી અર્થાત એવું અન્ન પ્રાણી માત્રના જીવન રૂપ છે.

સૌ ઓ તરહકી નાચ દીખાતી હે રોટીયાં
પુલે નહિં બદનમેં સમાતી હે રોટીયાં ૧૧
રોટીકે નાચ તો હે સભી ખલ્કમેં બુરે
કુછ ભંડુયે ભાંડહી યક નહિં ફિરતે નાચતે
યહ રંડીયાં જો નાચે હેં ઘુઘટકો મુહ પ લે
ઘુંઘટ ન જાનો દોસ્તો જીન્હાર તુમ ઇસે
ઇસ પરદેમેં યહ અપની કમાતી હે રોટીયાં
કુલે નહિં બદનમેં સમાતી હે રોટીયાં ૧૨
દુનિયામેં અબ બદી ન કહીં ઓ નિકોઇ હે
યા દુશ્મની વ દોસ્તી યા તુન્દ ખોઇ હે
કોઈ કિસિકા ઔર કિસકા ન કોઇ હે
સબ કોઇ હય ઉસિકા કિ જીસ હાથ ડોઈ હે

---

૧૧. (રોટલાં) અનાજના માર્યા પયદળ કવાયત કરી કરીને ખતાવે છે અને ઘોડેસ્વારો ઘોડાની લગામને કાયમ કરી કરી તે ઉપર નાચ્યા કરે છે. મોર પણ પેટની ખાતર પગે ઘુઘરા બાંધીને નાચ્યા કરે છે ને ફરે છે. આ સિવાય નઝીર કવિ કહે છે કે મે જોયું તો સેકડો પ્રકારે પેટ માણસને નચાવ્યા કરે છે વા નાચો બનાવે છે. માટે સર્વમાં મુખ્ય અન્ન છે અને અન્નમમા પ્રાણ છે.

૧૨. પેટના નાચો દુનિયામાં ઘણા ખગમ છે. ભાડ ભવૈયાઓ પેટને માટે નાચના કરે છે. વળી નાયકાઓ પણ ઘુંઘટ કાઢી કાઢીને નાચ્યા કરે છે પણ તે ઘુ ટના પડદામાં તે જાણે છે કે આથી હુ મારી રોટી કમાઉ છું આવી સર્વને શિરે પેટની વેઠ રહેલી છે.

चपातियां--१७.

જબ મિલિ રોટી હમેં મબ નૂર હક રોશન હુયે
રાતોદીન શામગોફમર, શામો શફ્ક રોશન હુયે
ઝીન્દગીકે યે જો કુછ, નઝમોનસક રોશન હુયે
આપને એઝાનોકે લાઝિમ, યે જો હુક રોશન હુયે
દો ચપાતિ કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે. ૧

બહુજ્તે અબ ખાતે હુ બાકરખની કુલચહ શીર માલ
હું વહ ખાસુલખાસ દરગા હે કરીમે ઝુલજલાલ
યહ જો રોટી દાલકા રખતે હે હમ ગર્દનમેં જાલ
જબ મિલિ રોટી વંહી હમ હો ગયે સાહેબ કમાલ
દો ચપાતિકે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૨

ચપાટીઓ (ચોપડાં)—૧૭.

૧. જ્યારે ચપાટી મળી ત્યારે આંખોમાં તેજ આવ્યું રાત દીવસની ગમગીનીની ધુંધી દૂર થઇ, અને આનંદની પ્રભા નજરે પડી. ઉમંગ અને ઉત્સાહ પણ ત્યારેજ શરીરમાં પેદા થયા. પોતપોતાના ભાગ્યો ઉપર કેવાં કેવા હક છે તેની ખબર પડી આટલું બધું એ ચપાટીઓના તત્વમાંથી સર્વ તત્વો જણાય અને એક રકાબીમાંથી ચૌદ ભુવન સુઝયાં એવી ચપાટી છે.

૨. મેવા મીસરી અને પકવાન મળ્યા તોપણ રોટલી અને

વહતો અબ મદેં ખુદા હૈ કૂત ઉનકા નૂર હૈ
વહ મલાયક હૈ વહાં રોટીકી કયા મઝકર હૈ
દિલ હમારાતો ફકત રોટીકા અબ રંઝર હૈ
હમ શિકમબંદોકા તો યારો યહી દસ્તૂર હૈ
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચોદહ તબક રોશન હુયે ૩

જબ તલક રોટીકા ટુકડા હો ન દસ્તરખ્વાન પર
નહિ નિમાઝોં મેં લગે દિલ ઓ ન કુછ કુરઆનપર
રાતો દિન રોટી ચઢી રહતી હૈ સબકે ધ્યાનપર
કયા ખુદા કયા નૂર બરસેં હૈ પડા હર નાનપર
દો ચપાતી કે વરકમેં, સબવરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચોદહ તબક રોશન હુયે. ૪

દાળમાં સર્વ પકવાન અને અડમડે ભોજન આવી જાય છે. બે ચપાટીઓના તત્વમાં સર્વ તત્વો સમી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે એવો અન્નદેવ છે કે જે વડે આખું જગત જીવે છે.

૩. દુનિયામાં એજ ખરો મરદ વા ઇશ્વર છે કે જેનામાં કોવન બળરૂપી તત્વ રચ્યું છે. તેના આગળ રોટીનો હીસાબ નથી પણ નઝીર કહે છે અમે તો માત્ર તેનેજ (રોટીને) જોઇયે છીએ કે બે ચપાટીના તત્વમાં સર્વ તત્વોનો સમાવેશ થઇ જાય છે કે જે એક રકાબીમાંજ ચૌદ ભુવન સઝાડે છે.

૪. જ્યાં સુધી રોટલો મળ્યો ન હોય ત્યાં સુધી પાઠકે પુજન કરવું એ ગમતું નથી. આખી દુનીયામાં રાત દીવસ બધાનું ચિત પેટ.

ગેર ન હો દો રોટીયાં ઔર એક પ્યાલા દાલકા
ખેલ ફિર બિખરા ફિરે યાં હાલકા ઔ કાલકા
જો ન હો રોટીતો કિસકા પીર કિસ્કા બાલકા
વસ્ફ કિસ મુહ સેં કરૂં મૈં નાન કે અહવાલકા
દો ચપાતીકે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચોદહ તબક રોશન હુયે. ૫

પેટમેં રોટી ન થી જબતક દો આલમ થા સિયાહ
જબ પડી રોટી તો પહુંચી અર્શ કે ઉપર નિગાહ
ખુલ ગયે પર્દે થે જીતને માહીસે લે તાબ માહ
કયા કરામત હૈ ફકત રોટીમેં યારો વાહવાહ
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રૌશન હુયે. ૬

ઉપર લાગી રહ્યુ છે. એવું-બે ચપાટીમા તત્વ ઇશ્વરે મુકી દીધુ છે કે સર્વ તત્વોનો તે એકજ તત્વમાં સમાવેશ થઇ જાય છે. અને એક રકાબીમાં ચોદ ભુવન સુઝે છે.

૫. એક પ્યાલો દાળ અને બે રૌટલા ન મળે તો પછી આખો દીવસ બધો ખેલ બગાડયાજ કરે છે હાલ નહી અને હેવાલ નહી એવા બે હજી બની જવાય છે. કોણ ગુરૂ અને કોણ ચેલો એવું પણ બે દરકારી પણું આવી જાય છે. એવો અન્નનો મહીમા છે કે જેનું હું શું વર્ણન કરૂં. તાત્પર્યમાં બે ચપાટીના તત્વમાંજ સર્વ તત્વો સમાઇ જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે.

૬. જ્યાં સુધી પેટમાં અન્ન ના પડ્યુ હોય ત્યાં સુધી આખી

કયા ચમકતા હૈ પડા હુઆન ટુકડા નાનકા
ચાંદકા ટુકડા કહું મેં યાકી ટુકડા જાનકા
રૂહ નાચે હૈ બદનમેં નામ સુનકર ખ્વાનકા
જાન આતી હૈ કિયેને નામ દસ્તરખ્વાનકા
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વર્ક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમે ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૭

હુસ્ન જીતને હૈ જહામે સબ ભરે હૈં ખ્વાનમે
ખુબીયાં જીતની હૈ લાકર સબ ભરી હૈં ખ્વાનમેં
આશિકો માશુક ભી ઇકતા કે હું દરમ્યાનમેં
ફૂંસ રહે હૈં સબકે દિલ રોટીકે દસ્તરખ્વાનમેં

દુનિયા બધી (શામ) અધકારવાળી લાગે છે; જ્યારે પેટ ભરાય છે ત્યારે બધુ લીલું લીલું પ્રમન્નતાથી નજરે પડે છે. ઉમંગ ઉત્સાહ આવે છે. બધા નીરાશાના પડદા દુર થઈ આશાના નવા અંકુર ઉગાડે છે એની એ ચપાટીઓમાં કરામત છે કે જેટલો ધન્યવાદ આપુ તેટલો થોડો છે. એ ચપાટીના તત્વમાં સઘળા તત્વો આવી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે

૭. એક રોટલાનો કકડો પડ્યો હોય તેને ચંદ્રમાનો ટુકડો કે પ્રાણ (જાન)નો ટુકડો કહુ કે શી ઉપમા આપું. શરીરમાં ખાવાનું સાંભળી રોમાંચ ખડાં થઈ જાય છે. અને ભોજનનું નામ સાંભળી જીવમાં જીવ આવે છે એવો આનંદ છે. એ ચપાટીના તત્વમાં બધા તત્વો આવી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદભુવન સુઝે છે.

દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઈક રકાબીમેં હુમેં ચોદહ તબક રોશન હુયે ૮

જો મુરીદ અપના કિસિ દરવેશકો કરતા હૈ પીર
યાની કુછ દેખે તજલ્લીકી કરામત દિલ પઝીર
ખાતીહી દો રોટીયાં દિલ હો ગયા બદ્રે મુનીર
કોઇ રોટીસા નહિં અબ પીરો મુર્શિદ અયે નઝીર
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઈક રકાબીમેં હુમેં ચોદહ તબક રોશન હુયે ૯

૧૮--आटादाल.

કયા કહું યારો મેં નકશા, ખલ્ક કે અહવાલકા
અહ્‌લે દૌલતકા ચલન, યા મુફલીસો કંગાલકા
યહ બયાં તો યા કઇ હૈ, હરકિસિકે હાલકા
કયા તવંગર કયા ગની, કયા પીર ઔ કયા બાલકા

---

૮. જેટલા તેજસ્વીઓ પર તેજ છે તે ખોરાકનુ છે. આખા જગતમાં જેટલી ખુબીઓ છે તે બધી આવીને ખાવામાં સમાઇ રહેલી છે. પ્રેમી દ્દષ્ટિનું જોડુ પોતાના દિલની એૈકયતા વણુ ખાવાથી કરી શકે છે એ પ્રમાણે સર્વના દીલ પેટની વેઠમાં સમાયલાં છે એવી ચપાટી છે કે એ ચપાટીના તત્વમાં સર્વ તત્વ આવી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે

સબકે દિલકો ફિક , દિનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન, યા મુફલીસો કંગાલકા
ગર ન આટે દાલકા અદેશા હોતા સદ્દેરાહ
તો ન ફિરતે મુ'ક ગિરિકો વઝીરો પાદશાહ
સાથ ગોલે તોપકે ઓ હશમતો ફોજે સિપાહ
જા બજા ગઢ કોટસે લડતે હુયે ફિરતે હૈ આહ
સબકે દિલકો ફિક હૈ દીનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન, યા મુફલીસો કંગાલકા ૨
ગર ન આટે દાલકા હોતા કદમ હ્યાં દરમિયાં
મુનશીયોં મીરો વઝીરો બખૂશીયો નૌબાબખાં
જાગતે દરબારમેં ક્યો આધી આધી રાત હાં

લોટ અને દાળ.—૧૮.

૧. આખા જગતના હેરાનીનો વિચાર હે મિત્રો હું તમને શી આપુ ? ગરીબ, કંગાલ અને શ્રીમંત વા કોઇના પણ મનમાં પેટ તરફ બેદરકારીપણું નથી હોતું. ગુણવાન ધનીક, ગુરૂ બધાની તે સરખી દોલત છે અને ગરીબ તવંગર સર્વની પણ સરખી દોલત છે અને સરખુ તેનુ ચલણ છે.

૨ જો લોટ દાળની ફીકર ન હોત તો મોટા પદશાહો અને વઝીરો સાથે લશ્કર તોપ ગોળા લેઇને ગઢ, કીલ્લા ને મુલક વીગેરે જીતવા માટે (મુલ્કગીરી) દેશાટન ન કરત. પણ શું કરતું બધાના મનમાં લોટ દાળની ફીકર છે. ગરીબ તવંગરની તે દોલત છે અને સર્વ ઠેકાણે તેનું સરખું ચલણ છે.

ક્યા અજબ નકશા પડા હે આહ ક્યા કહીયે મિંયા
સબકે દિલકો ફિક્ર હે દીનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફ્લીસો કંગાલકા ૩

આપને આલમમેં યહ આટાદાલ ભી ક્યા ફર્દ હે
હુસ્ન કા દાદા ભી હો તો આગે ઇસકે ગર્દ હે
આશીકોંકા ભી ઇસિકે ઈશ્કસેં મુંહ ઝર્દ હે
તાકુબ્બ કહીયે કી ક્યા યહ મર્દ ક્યા નામર્દ હે
સબકે દીલકો ફિક્ર હે દીનરાત આટે દીલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફ્લીસો કંગાલકા ૪

દિલબરોં કે ચશ્મ અબરૂ ઝુલ્ફ ક્યા ખત ખાલ હે
નાઝુકી શૌખી અદાયેં હુસ્ન લાલો લાલ હે
ક્યા કમર પતલી હે કાફર ક્યા ઠુમકતી ચાલ હે

---

૩. જો અન્નદેવ (આટા દાળના) ના પગલાં ન થયા હોત તો મુનશીઓ, અમીરો, વઝીરો, બક્ષીઓ, અને નવાબો કે મોટા ખાંઓ અડધીઅડધી રાત સુધી હાજીહાજી કહીને તેમની પાસે જાગતા પડ્યા નરહત. માટે આટા દાળનો એવો પ્રભાવ છે કે રાત દિવસ બધાને તેની ફીકર લાગેલી છે. પછી ગરીબ તવંગર કે ગમે તે હો.

૪. જગતમાં અન્નદેવ આગળ રૂપ રંગ બધું માત છે. પ્રેમીઓનાં મ્હોડાં તેના વિના ફિક્કાં અને પીળાં પડી જાય છે. માટે મર્દ કે નામર્દ બધાના મનમાં રાતદિવસ રોટલાની ફીકર છે. તેના વિના બધું નમાલું છે. તે ન હોય તો આખું જગત અને તેનું દરેક સુખ નકામું છે.

ગૌર કર દેખા હૈ જો કુછ હૈ સો આટાદાલ હૈ
સબકે દિલકો ફિક્ર હૈ દીનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફલીસો કંગાલકા ૫

અબ જીન્હેં અલ્લાહને યાં કરદીયા કામિલ ફકીર
વહતો બે પરવા સખી દાતા હૈ આપી દીલપઝીર
ઔર જીતને હૈ વહ સબ હે દાલ આટે કે અસીર
ઉન ગરીબોંકી ભી અબ યહ શકલ હોગી અયે નઝીર
સબકે દિલકો ફિક્ર હૈ દિનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલનકા ચલન યા મુફલીસો કંગાલકા ૬

---

૫ જે પ્રેમી છે તેની આબરૂ, ઇઝત, નાજુકાઇ અને રૂપરંગ બધું અન્નથી છે, સ્રીઓની કમર પતળી અને ઠમકતીચાલ વીગેરે બધુંએ જો વિચારીને જોઇએ તો તે બધું અન્નદેવથી છે માટે બધાના મનમાં અન્નદેવની ચિંતા લાગેલી છે પછી ગરીબ હોય, કંગાલ હોય, શ્રીમંત હોય કે ગમે તે હોય

૬. જેણે પરમાત્માની કૃપાથી સાચી ફકીરી લીધી છે. તે તો દાતા, સખી અને હમેશાં સંતોષી છે બીજા જેટલા છે તે તો બધાએ અન્નને આધીન છે. નઝીર કવી કહે છે કે તે બીચારા ગરીબોની આટા દાળ સિવાય સીકલ બદરૂપ બની જાય છે. બધાને આટાદાળની ફીકર પડેલી છે, પછી શ્રીમંત ગરીબ ગમે તે હોય.

अकिल मन्द--१९.

જહાંમેં કયા કયા ખિરદકી અપને, હરેક બજાતા હે શાદિયાને
કોઈ હકિમ.ઔર કોઇ મંહદિય, કોઇ હો પંડીત કથા બખાને
કોઇ હૈ આકિલ કોઈ હે ફાઝિલ, કોઈ નજુમી લગા કહાને
જો ચાહે કોઇ યહ ભેદ ખોલે યહ સબ હૈ હીલેયહ સમઝહાને
પડે ભટકતે હે લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારોં સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૧

હવાં કે ઉપર યહ આસમાંકા, બે ચોબા ખેંમા જો તન રહાહૈ
નઈસકી મેખેં ન હે તનાબેં, ન ઇસકી ચોબેં અધર ખડાહૈ
ઇધર હૈ ચાંદ ઔર ઉધર હ સૂરજ,ઇધર સિતારા ઉધર હવાહૈ

બુદ્ધિમાન.—૧૯.

૧. આ દુનિયામાં સહુ કોઇ પોતપોતાનુ તાણે છે અને પોતપોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે. કોઇ વૈદુ કરી રહ્યા છે, કોઇ મહંત થઇ બેઠા છે. કોઈ પંડીત બની કથા વાંચ્યા કરે છે, કોઇ બુધ્ધિમાનજ પોતાનું બેઠી રહ્યા છે. કોઇ પવિત્ર મહાત્મા બની બેઠા છે, કોઇ જોષી બની જોશ જુએ છે. આ ભેદ જાણવા કોઇ ઇચ્છા કરે તો તે મુશ્કેલ છે કે આ બધી પ્રગતિ તે બધાં હીલા અને બહાનાં છે. લાખો દાના પુરૂષો ભટકયા કરે છે અને કરોડો પંડીતો ને હજારો શાણાઓ ધામધુમ કરી રહ્યા છે પણ નઝીર કહે છે કે આખરે જોયું તો માલમ પડયું કે પ્રભુની વાત પ્રભુ જાણે છે બીજું કોઈ જાણવા શક્તિમાન નથી.

કિસિકો સુતલક ખબરનહી હે, કિ કળ બનાહે ઔ કાહેકા હે
પડે ભટકને હે લાખોદાના, કરોડો પડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુમ દેગાનો યાર આખિર, ખુદા ી બને ખુદાહી જાને ૨

ફલકતો કહનેકો દુર હેગા, ઝમીકા અબ યહ જો બિસ્તરાહે
ખડે હે લાખો પહાડ જીસપર, ફલકને સર જીનકા જા લગાહે
હઝારો હીકમતકા ઇક ગિછોના, હુય પની ઉપર બીછાહે
બહુત હકીમોને ખાક છાની, કેઇ ન સમજા યહ ભેદ કયા હે
પડે ભટકને હે લાખો દાના, કરોડો પડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુમ દેગતો યાર અખિર, ખુદાકી બાતે ખુદાહી જાને ૩

૨ હવાના ઉપર આસમાન–આકાશ અધર રહેલુ છે પણ તે કયા ટેકાથી કીના શા આધારે રહેલુ છે તેમજ આપણી તરફ ચદ્રમા અને આપણી તરફ સુરજ છે એક તરફ તારાઓ અને બીજી તરફ હવા, પવન, પાણી રહેલા છે, પણ તે સઘળુ શનુ બનેલુ છે અને કયરે બનેલુ છે તેની ખરી ખબર કોઇને નથી જો કે લાખો દાના પુરૂષો કરોડો પડીતો અને હજારો ડાહ્યા જનો છે પણ આખરે જોતા એમ જણાય છે કે ઇશ્વરની વાત તો ઇશ્વરજ જાણે છે.

૩ આકાશ તો દુર છે જેથી કહેવા માત્ર છે પણ આ જમીન એક બીછાનારૂપ છે કે જેના ઉપર લાખો પહાડો ઉભાછે અને તેના શીર અર્થાત શિખરો આકાશને અડકેના છે આ પૃથ્વીરૂપી બીછાનુ એમ અનેક ભાતનુ છે કે જે પાણી ઉપર બિછાવેલુ છે હજારો હકીમોએ, વૈદોએ માથાઓ મારી જોઇ પણ તેમને ખબર નથી પડી કે આ શ્થીજે કેવો છે, જો કે લાખો દાના કરોડો પડીતો અને જ

જમીને ત્રેકજને આસમાં તક. ભરી હે લાખો તરહકી ખિલકત
કહીં હે હાથી કહીં હે ચીઉંટી, કહીં હે ગઇ કહીં હે પરબત
યહ ઇન્સાનને જહરે નિગાહ રહે હે, ખુદાકી સનઅત ખુદાકી હિકમત
જો ચાહે બોલે યહ ભેદ ઉસકો, કિ જિસકો ઇતની નહીં હે કુદરત
પડે ભટકતે હે લાખો દાના, કરોડો પંડીત હજારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને ૪

કોઇ હૈ હંસતા કોઇ હે રોતા, કહીં હે શાદી કહીં ગમી હે
કહીં તરફકી કહીં તનઝ્ઝુલ, કહીં ગુમા ઓર કહીં યકીં હે
કોઇ ઘુમકતા ઝમીં કે ઉપર, કોઇ ખુશીસે ફકત નગી હે
યહ ભેદ અપના વહ આપ જાને, કિ જિસકો હરગીઝ ખબર નહીં હે
પડે ભટકતે હે લાખો દાના, કરોડો પંડીત હજારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને ૫

જરા શાસ્ત્રીઓ ભટકતા પડેલા છે પણ આખર જોતાં એ નિશ્ચે થયો કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે

૪ જમીનથી તે આકાશ સુધીમાં લાખો પ્રકારની સૃષ્ટિ રચના રચાઇ ભરેલી છે. ક્યાં હાથી, ક્યાં કીડી, ક્યાં ઘાસ ને ક્યાં પર્વત? જે જે પ્રભુની લીલા ચોતરફ જોવામાં આવે છે તે તે બધી પરમાત્માની હીકમત અને તેની ખુબી છે પણ તે જોતાં એટલું જ જણાય છે કે પ્રભુ સિવાય તે ભેદ જાણવા કોઇનામાં પણ શક્તિ નથી માટે લાખો દાના, કરોડો પંડિતો અને હજારો શાસ્ત્રીઓ ભટકતા પડેલા છે પણ આખર જોતાં પ્રભુની વાત પ્રભુજ જાણે છે એ વાત સિદ્ધ થાય છે.

૫ કોઇ હસે છે, કોઇ રુવે છે કોઇ શોક કરે છે તો કોઇ ઠેકાણે

અજબ તરહકી રંગીન ચૌસર, ગરજ બિછાઇ હે અબ ખુદાને
કોઈ હે કુટકસ કિસિકા જુગ હૈ, ફિરે હૈ નરદૈ ભી ખાલી ખાને
જો પાસા ફેંકે બના બનાકર, ઔર દ વ કિતનેહે દિલમેં દાને
જો ચાહતા હો અઠારહ આવેં, તો ઉસકો પડતેહૈતીનકાને
પડે ભટકને હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હજારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને.

અજબ યહ શતરંજકાસા નકશા, બિછાહે દિન ઔ રાત ઇસજા
જો માત ચાહે કરે કિસિકો, ન આવે બુર્દ ઉસકો માત ઇસજા
હજારોં મંસુબા બાંધે દિલમેં, બનાવે ચાલોંકી ઘાત ઈસજા
નહિં હે ઇક ચાર ચૌક કાયમ, સભોંકી બાઝી હે માતઇસજા

આનંદ વર્ત્તે છે. કોઇ ઠેકાણે યુક્તિ તો કોઇ ઠેકાણે શ્રદ્ધા કોઇ ઠેકાણે અભિમાન તો કોઈ ઠેકાણે ટેક, કોઇ જમીનપર છે તો કોઇ આસમાન જોડે વાતો કરી રહ્યો છે; માટે પ્રભુ પોતાનો ભેદ પોતે એક લોજ જાણે છે તેની કુદરતની બીજા કોઇને ખબર પડતી નથી લાખો દાના, કરોડો પંડીતો શાણાઓ છે પણ પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

૬. અજબ તરેહની રંગીન ચોપટબાજી રૂપી ગરજ પરમાત્માએ એવી તો સર્વમાં મુકેલી છે કે જેની મોગટીઓ, કોઇ નજીવી તો કોઈ જોડકાંથી ચાલનાર તથા કોઈ ખાલી ખાનાઓ ઉપર પડી છે, પાસા ચીપીચીપીને અને બનાવટી દાવ ખેલાય છે. જો કોઇ ચાહે કે મારા અગઢ પડે તો તેના ત્રણ ફકત પડે છે માટે લાખો દાના પંડીતો શાણા ભટકે છે પણ પ્રભુની ગત પ્રભુ સિવાય કોઈ જાણી શકવા સમર્થ નથી.

પડે ભટકતેં હૈં લાખો દાના, કરોડો પંડીત હુઆરોં સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહીજાને. ૭

અજબ તરહકે વરક બને હે, કોઈ મોકદ્દર કોઈ સફાહે
કિસિકે સરપર હૈ તાજશાહી, કિસિકિ સમશેર પર ઝફાહે
કોઇ અમીર ઓર કોઇ વઝીર હે, કોઈ ફકિરીમેં દિલ ખફાહે
સભીકો ઇસકા ખિયાલ આતા, યહ હક્કી કુદરતકા ગંજીફાહે
પડે ભટકતે હે લાખો દાના, કરોડો પંડીત હુઆરો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૮

---

૭ પરમાત્માએ આ જગતની એવી તો અજબ શેતરંજ બીછાવેલી છે કે જેને માત (હરાવવો) કરવો તેને માત કરી શકે છે. હજારો લોકો પોતાના મનમાં મોટા મોટા મનસુબા બાંધીને બેઠેલા છે અને અનેક પ્રકારની ચાલો ચાલે છે પણ ચાર ચોક તે કાયમ કરી શકતા નથી. જેથી બધાની બાજી માત-હાર ખાઈ જાય છે. લાખો દાના કરોડો પંડીતો અને હજારો શાણાઓ ભટકે છે પણ આખરે જોયુ તો ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વરજ જાણે છે.

૮. અજબ તરેહના પરમાત્માએ વરક બનાવેલા છે કે જેમાંના કેટલાક સાફ અને કેટલાક સફાઇ વગરના છે. કોઇના શીર પર રાજનો તાજ શોભે છે અને કોઇની તલવાર ખાંડી થઇ ગએલી છે; કોઇ અમીર છે, કોઈ વઝીર છે અને કોઇ ફકીરી લઇ મનથી ચીડાયલા રહે છે; બધાને એમ ખ્યાલ આવે છે કે પરમાત્માએ આ પોતાનો ગંજીફો કેવો બનાવેલો છે. હજારો શાણા હજારો પંડીતો અને લાખો દાના ભટકે છે પણ આખર જોયું તો નક્કી થાય છે કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

યહ કોન જાને કિ કલ કિયા કયા, ઔર આજ માલિક વહકયા કરેગા
કિસે બિગાડે કિસે સંવારે, કિસે હુંદાવે કિસેં ભરેગા
કિસિકે ઘર હોવે કોન પયેદા, કિસિકે ઘરમે યા કોન મરેગા
કિસિકો હરગીઝ ખબર નહી હે, કિ કયા કીયાહે ઔર કયા કરેગા
પડે ભટકતે હે લાખો દાના, કરોડો પંડીત હજારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૯

અજબ તરહકા યહ હાલ હેના, કમન્દ કહીયે વ યા કમન્દા
ન છુટી ચીંઉટી ન છુટી હાથી, નકોઇ વહશી નકોઇપરિન્દા
સભીકી ગરદન ફંસી હે ઇસમે, કિસિકા ટૂટા ન એક ફન્દા
નઝીર ઇતની મજાલ કિસકી, કહાં ખુદા ઔ કહાં યે બન્દા.
પડે ભટકતે હે લાખો દાના, કરોડો પંડીત હજારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાઇ જાને.૧૦

---

૯. કાલની કોને ખબર છે અને આજે પણ પ્રભુ શુ કરશે તે કોણ જાણે છે. તે પર તમા મેનું બગાડે છે અને કોનું સુધારે છે; વળી તે પ્રભુ કોને હસાવે છે અને કોને નમાડે છે; કોઇને ઘેર કોણ જન્મે છે અને કોઇને ઘેર કોણ મરે છે, માટે તેની કોઇને ખબર નથી કે પ્રભુ શું કરે છે અને કાલે શું કરશે હજારો દાના પંડીતો અને શાણાઓ ભટકે છે પણ આખર જોયું તો એજ સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

૧૦ એવો અજાયબ તરેહનો આ દુનિયાનો પરમેશ્વરે ફાંદ રચેલો છે કે કોઈ દીવસાનું તો કોઇ મેદીવ. કીડીએ ન છુટી કે હાથી

अबह्--२०

हुभडी हौलत होतो उसको भी तबाही भूझीये
सुખसे रहना ખडकमें ખुश हस्तगाही भूझीये
रोशनी को गमके हरज पर सियाही भूझीये
सेहत औ हुरमतको नित हरमत पनाही भूझीये
तन्हुरस्ती को निपट इजले ईलाही भूझीये
आभरुसें जगमें रहना पादशाही भूझीये. १

सेहत औ हुर्मतसे गर, अल्लाह ह्यां करदेनिभाह
ईस भराभर कौनसी है, फिर जहांमें यज्जीजाह
अभ जो हम ईस भ.तके, रुतमे को करतेहे निभाह
कया किसि आकिलने यह नुकता कहा है वाहवाह

એ ન છુટયો, આખું જગત પ્રભુની માયામાં પ્રસાયલું છે અને કોઇની એકપણ તૃષ્ણા ગમ્ય નહી ? નઝીર કવિ કહે છે કે કોઈના શા ભાર છે કે પ્રભુની બરાબરી કરે ? કયાં ઇશ્વર ને કયાં મનુષ્ય ? લાખો પંડીતો ચાણા ઝટકે છે પણ પ્રભુની વાતો તો પ્રભુજ જાણે છે.

કિતિ.—૨૦.

૧. દુઃખથી મેળવેલી દોલત હોય તો તેના માટે નવાઇ કેટલી બધી વેઠવી પડે છે તે પણ જાણીએ છીયે. હમેશાં જંગલમાં સુખથી રહેવું શોકથી માલૂમ શ્યામ બની જાય છે. સહનશીલતા અને ખાનદાન રેહેણી અને પ્રભુની મહેરબાની હોય અને તે સાથે આરોગ્ય

યહ કૌન જાને કિ કલ કિયા કયા, ઔર આજ માલિક વહ કયા કરેગા
કિસે બિગાડે કિસે સંવારે, કિસે હુંડાવે કિસે ભરેગા
કિસિકે ઘર હૈવિ કૌન પયેદા, કિસિકે ઘરસે યા કૌન મરેગા
કિસિકોઇસકીભી ખબર નહીં હૈ, કિ કયા કીયાહૈ ઓ કયા કરેગા
પડે ભટકતે હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૯

અજબ તરહકા યહ હાલ હૈગા, કમન્દ કહીયે વ યા કમન્દા
ન છુટી ચીંઉટી ન છુટી હાથી, નકોઇ વહશી નકોઇપરિન્દા
સબીકી ગરદન ફંસી હૈ ઇસમે, કિસીકા ટુટા ન એક ફન્દા
નઝીર ઇતની મજાલ કિસકી, કહાં ખુદા ઓ કહાં યે બન્દા.
પડે ભટકને હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાઇ જાને.૧૦

---

૯. કાલની કોને ખબર છે અને આજે પણ પ્રભુ શું કરશે તે કોણ જાણે છે. તે પર ાત્મા કોનું બગાડે છે અને કોનું સુધારે છે; વળી તે પ્રભુ કોને લાવે છે અને કોને નમાડે છે; કોઇને ઘેર કોણ જન્મે છે અને કોઇને ઘેર કોણ મરે છે, માટે તેની કોઇને ખબર નથી કે પ્રભુ શું કરે છે અને કાલે શું કરશે હજારો દાના પંડીતો અને શાણાઓ ભટકે છે પણ આખર જોયુ તો એજ સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

૧૦. એવો અજબ તરેહનો આ દુનિયાનો પરમેશ્વરે ફાંદ રચેલો છે કે કોઈ દીવાનું તો કોઇ મેદાન. કીડીએ ન છુટી કે હાથી

अज़ल--२०

હૂબકી દોલત હોતો ઉસકો ભી તબાહી બૂઝીયે
સુખસે રહના ખલ્કમેં ખુશ દસ્તગાહી બૂઝીયે
રોશની કો ચમકે હરઝત પર સિયાહી બૂઝીયે
સેહત ઔ હુરમતકો નિત હરમલ પનાહી બૂઝીયે
તન્દુરસ્તી કો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બૂઝીયે
આબરૂસે જગમેં રહના પાદશાહી બૂઝીયે. ૧

સેહત ઔ હુર્મતસે ગર, અલ્લાહ હમાં કરદેનિબાહ
ઇસ બરાબર કૌનસી હૈ, ફિર જહાંમેં વજ્જીજાહ
અબ જો હમ ઇસ બ તકે, રૂતબે કો કરતેહૈં નિગાહ
કયા કિસિ આકિલને યહ નુકતા કહા હૈ વાહવાહ

એ ન છુટયો. આખું જગત પ્રભુની માયામાં પ્રસાયલું છે અને કોઇની એકપણ તૃષ્ણા ગઇ નહી? નઝીર કવિ કહે છે કે કોઇના શા ભાર છે કે પ્રભુની બરાબરી કરે? કયાં ઇશ્વર ને કયાં મનુષ્ય? લાખો પં. ડીતો ચાહ્યા ભટકે છે પણ પ્રભુની વાતો તો પ્રભુજ જાણે છે.

કિતિં.—૨૦.

૧. દુઃખથી ભેગમેલી દોલત હોય તો તેના માટે નવાઇ કેટલી બધી વેઠવી પડે છે તે પણ જાણીએ છીયે. હમેશાં જગતમાં સુખથી રહેવું શોકથી માણુસ શ્યામ બની જાય છે સહનશીલતા અને ખાનદાન રેહેણી અને પ્રભુની મહેરબાની હોય અને તે સાથે આરોગ્ય

તન દુરસ્તીકો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બુઝીયે,
આબરૂસે જગમેં રહના પાદશાહી બુઝીયે. ૨

ઇસકે સબ મુહતાજ હૈ અબ શાહસે લે તાગદા
જીસ્મેં તનસા લગ રહે ઔ પેટ હુરમતસેં ભરા
આબરૂ ઔ તન્દુરસ્તી, જીસકો હકને કી અતા
ફિર જહાંમે એસા યારો, કૌનસા હૈ પાદશાહ
તનદુરસ્તી કો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બુઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના, પાદશાહી બુઝીયે. ૩

એકલું હોય તો બસ છે. એ બધા કરતાં પણ જગતમાં ઇજ્જત આંબરૂથી રહેવાય તો મોટી પાદશાહી મળી એમ સમજવું.

૨. આ જગતમાં જો ઇશ્વર આબરૂથી નીભાવી લેનો પછી એનાથી બીજી કઇ ઉત્તમ બક્ષીસ મેળવવાની હતી ? જો એ તરફ મહાત્મા નઝીર કહે છે હું ખ્યાલ આપું તો મને પરમાત્માની બુદ્ધિને ધન્યવાદ આપ્યા વગર ચાલતું નથી કે તનદુરસ્તી અને આબરૂ એ પ્રાણીને માટે એવી છે કે તે બન્ને જેને પ્રાપ્ત છે તે ગજાઓના ગજા છે. તનદુરસ્તી મળે તો પરમેશ્વરની મોટી મેહરબાની સમજવી અને આબરૂથી જગતમાં રહેવું એજ મોટી બાદશાહી મળ્યા બરાબર જાણવી.

૩ રાયથી તે રંક સુધી સર્વે આબરૂ અને તંદુરસ્તી એ બે વસ્તુ આગળ લાચાર થઇ ગયાછે. એ બે વસ્તુ તો સર્વને લાગુજછે. એ વિનાના જનોનું જીવ્યું સફળ થતુ નથી. આબરૂ અને તંદુરસ્તી પરમેશ્વરે જેને બક્ષેલી છે તેના આગળ મોટા પાદશાહ પણ રંક ગણવો માટે તંદુરસ્તી અને આબરૂ એ બન્ને પ્રાપ્ત હોય તેમણે પરમેશ્વરની મોટી કૃપા અને તેનાથી મોટી બાદશાહી મળ્યા બરાબર જાણવી.

દૌલતેં જીતની હૈ સબ ઇન દૌલતોંસેં હૈં તલેં
આબરૂ અલ્લા રખ્ખે ઔર ઉમ્ર હુર્મતસે કટે
ઇઝઝત આ હુરમત બડી દૌલતહે અલ્લા સબકો દે
હરઘડી હરઆન હરદમ ખલ્કમેં પ્યારે મેરે
તનદુરસ્તી કો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બૂઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના, પાદશાહી બૂઝીયે. ૪

આબરૂ દુનયામેં યારો મોતી કીસી આબ હૈ
તનદુરસ્તી ઔર ભી ફિર અયેશકા અસબાબ હૈ
જીસ કને હૈ યહ ઉસિકા, સબ અદબ આદાબ હૈ
યહ રહે તો ઝીન્દગી તો ફિર ખિયાલી ખ્વાબ હૈ
તનદુરસ્તી કો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બૂઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના, પાદશાહી બૂઝીયે. ૫

---

૪. આબરૂ અને તંદુરસ્તીએ દૌલત આગળ બીજી સર્વ દૌલતો હલકી છે. પરમાત્મા આબરૂથી રાખે અને જીંદગી સુખમાં વ્યતિત-(પસાર) થાય, એ બે મોટી દૌલત કે પરમાત્મા બધાને અર્પે. એ બે વસ્તુ જેને પ્રાપ્ત છે તેને પરમેશ્વરની મોટી કૃપા સમજવી અને જગતમાં આબરૂથી રેહેવું એજ મોટી પાદશાહી ભોગવી એમ જાણવું.

૫. મોતીમાં પાણી અર્થાત હીર-તેજ હોય છે, તેના જેવી દુનિયામાં આબરૂ છે. મનુષ્ય જીવન રૂપી મોતીનું આબરૂ રૂપી પાણી-હીર તેજ છે. અને તનદુરસ્તી અર્થાત આરોગ્યના એ સર્વ પ્રકારના વૈભવ સુખ વીગેરે ઉપભોગો ભોગવવાની મુખ્ય સામગ્રી છે. જેને આ

હૈ જહાંતક. ખલ્ક. મેં પીરો. જવાં ખુર્દો ફકીર
આલિમો ફાઝિલ ગદા, ઔ પાદશાહ મીરો વઝીર
કયા તવંગર કયા ગની કયા બેનવા ઔ કયા ફકીર
સબ જહાં મેં હૈ ઇસી નુકતે કે કાયલ અયે નઝીર
તનદુરસ્તીકો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બૂઝીયે
આબરૂસે જગમેં રહના, પાદશાહી બૂઝીયે. ૬

मौत—૨૧

દુનિયામેં અપના જો કોઈ બહલા કે મરગયા
દિલ તંગીયોંસે ઔ કોઈ ઉક્તા કે મરગયા

બરૂ અને આરોગ્યતા છે તેની પાસે વીવેક સલુકાઇ અને રૂવાબ પણ રહે છે. માટે તંદુરસ્તી અને આબરૂ જ્યાં છે ત્યાં પરમાત્માની મોટી મેહેર સમજવી અને આબરૂથી જગતમાં રેહેવું તેજ મોટી પાદશાહી જાણવી.

૬. મહાત્મા કવી નઝીર કહે છે કે આ વિશ્વમાં મહાત્મા સિધ્ધો ધર્મગુરૂઓ, શુરવીરો, યુવાનો, યોગી અને ફકીર પુરૂષો, વિદ્વાનો પંડીતો, મુર્ખ લોકો, પાદશાહો અને પ્રધાનો—વઝીરો શ્રીમંત કે ગરીબો ગુણવાનો કે ફકીરો સહુઓ આબરૂ અને તનદુરસ્તી એ બે વસ્તુને આધીન છે; માટે આબરૂ અને તનદુરસ્તી જ્યાં નિવાસ કરી રહ્યાં છે ત્યાં પરમાત્માની મોટી કૃપા સમજવી. જગતમાં આબરૂથી રહેવું એજ મોટી પાદશાહી મળ્યા બરાબર જાણવી.

આકિલ થા વહ તો આપકો સમર્જા કે મરગયા
બે અક્કલ છાતી પીટ કે ઘબરા કે મરગયા
દુખ પાકે મરગયા કોઇ સુખ પાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ, હરઇક આકે મરગયા. ૧

દિનરાત રન મચી હૈ યહાં ઔ ખડી હૈ જંગ
ચલતે હૈ નિત અજલકે સનાં ગોલિ ઔ તુફંગ
જીસકા કદમ બઢા વહ મરા યોંહી બેદિરંગ
જો જી છીપાકે ભાગા તો ઉસકા હુઆ યહરંગ
વહ ભાગતેમેં તેગો તબર ખાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરેક આકે મરગયા. ૨

મરણ—૨૧.

૧. આ દુનિયામાં આવી કોઇ પોતાના જીવને ફુલાવી ફુલાવી મરી ગયા; કોઇ તંગીઓ અને અડચણો વેઠી વેઠીને મરી ગયા; બુદ્ધિવાન હતા તેઓ પોતાને સમજાવી સમજાવી મરી ગયા. અને અક્કલ વગરના મુર્ખ જનો હતા, તે ગભરાઇ છાટી કુટી કુટીને મરી ગયા. કોઇ દુખી થઇ મરી ગયા કોઇ સુખી થઇ મરી ગયા પણ મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે કોઇ જીવતું ન રહ્યું. દરેક આવી આવીને ચાલ્યા ગયા.

૨. રાત દીવસ જ્યાં મરણની લડાઇ રહેલી છે કે જેમાં કાલના તોપગોળા વાગ્યાજ કરે છે તે કાળ સામે લડવા માટે જેણે પગલુ સહજ આગળ ભર્યું કે તરત ત્યાં તે મરાયે જે તેનાંથી મુખ

પૈદા હુયે હૈં ખલ્કમેં અબ જીતને જુઝ વ કુલ
યા ચુપ ગુઝારી ઉમ્ર વ યા ધૂમ કર ચુહુલ
જબ આનકે ફેનાને ખિલાયા અજલકા ગુલ
કામ આઈ કુછ કિસિકિ ખમોશી ન શોર ગુલ
ચુપ કે કોઈ મુઆ કોઇ ચિલ્લા કે મરગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મરગયા. ૩

ગર લાખ અશરતોં સે હુઆ દિલમેં ધૂમધામ
યર સૌ મુસિબતોંસે હુઆ 'ગમ■ અઝૂદહામ ·
આખિરકો જબ અજલને કિયા આનકર સલામ
ઝન કે ખિયાલે ગમમેં કોઇ હો ગયા તમામ
હૂર ઔર પરિયાં છોડ કોઇ ઘરમેં મરગયા

સંતાડી નાસી ગયો તો તેને પણ નાસતાં નાસતાં કાલના તેગ ૫રશી ભાલાઓ વીગેરે શસ્ત્રો વાગ્યાં કે તે પણ છાર થઇ ગયો. કોઇ જીવતું રહ્યું નહી દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૮. જેટલા દુનિયામાં થોડા કે વધારે પેદા થએલા છે તેઓએ આખી જીંદગી ચુપકીથી (મૌન્ય પણે) ગુજારી કિંવા રસોઇ કરીને સુખો ફુંકી ફુકીને ગુજારી પણ જયારે તેમનો કાલ આવી પોહોચ્યો ત્યારે કોઇનું મૌન્ય પણ કામ ન આવ્યું કે કોઇનો શોર બકોર પણ કામ ન આવ્યો. કોઇ ચુપ થઇને મરી ગયા કોઇ બુમો બરાડા પાડી પાડીને મરી ગયા પણ કોઇ જીવતું રહ્યું નહીં બધા આવી આ-વીને મરી ગયા,

જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૪

પઢકર નિવાઝ કોઇ રહા પાક બાવઝૂ
કોઇ શરાબ પીકે ફિરા મસ્ત કૂબકૂ
નાપાકી પાકી મોત કે ઠહરી ન રૂબરૂ
કોઇ ઇબાદતોં સે મુઆ હો કે સુર્ખરૂ
નાપાક રૂ સિયાહ ભી પછતાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૫

કર દિલકે આઇને કે તઇ સાફ એકબાર
કશ્ફે કલુબ દિલપે કિયા અપના આશકાર

૪. ગમે તો લાખો પ્રકારના મનમા મનોરથો હોય અને તેની ધુમધામ મચેલી હોય કિવા સેકડો મુસીબતો અને વિપતીઓથી મન ખેદ યુક્ત બનેલુ હોય પણ જ્યા અવસાન સમય આવ્યો અને કાળે સલામ કરી એટલે મનોરથો, ખેદ કે કશુએ ન રહ્યું મોડી અપ્સરા જેવી સ્ત્રીઓ ઘરમા મુકીને મરી ગયા. કોઇ જીવતા ન રહ્યા દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૫. કોઇ નીમાજો ભણીને કે ત્રીકાળ સંધ્યાઓ કરીને રાત દીવસ પવિત્ર રહ્યા; કોઇ મદ્ય પી પી ને મસ્ત બનીને રહ્યા પણ તેમના પવિત્રતા અને અપવિત્રતા મોત આગળ જરા પણ ટકી શકી નહી. એમ કોઇ પવીત્ર થઇ મરી ગયા કોઇ સુકાઇને મરી ગયા, અપવીત્ર અને કાળા કૃત્ય કરનાર પણ મરી ગયા. કોઈ જીવતું રહ્યુ નહીં. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

જબ પીકને અજલકી કિયા આનફર પુકાર
કામ આઇ રોશની ન કરામાત કી બહાર
કામિલ ફકીર ખલ્કમેં કહલાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧

બિન ફર્ઝ ગર કિસિકો હુઈ યાદ કિમિયા
યા મુફલિસીમેં એકને ખૂને જીગર પિયા
કોઇ બીયાદહ ઉમ્રસે ઇકદમ નહિં જીયા
સુખી કિસિને શેરી ચબા ગમમેં જી દીયા
કલિયા પુલાબ જર્દા કોઇ ખાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરચયા. ૭

---

૬. દર્પણના કાચની પેઠે જેણે દીલને શુદ્ધ કરેલુ છે. અને જેણે મનનો ઉપર કાબૂ અર્થાત જય મેળવ્યો છે. તેઓએ પણું જ્યારે અંતકાલ આવી પોહોંચ્યો ત્યારે દિલમાં થએલી રોશની અર્થાત પ્રકાશ કિંવા તેણે મેળવેલી કેરામાત કોઇપણ કામ ન આવી મોટા કામીલ અર્થાત કરામાતવાળા પુરૂષો સિદ્ધ મહાત્મા કહેવરાવીને મરી ગયા. જીવતુ કોઇ ન રહ્યું. દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૭. કોઇ ગરજે કીમીયો શીખ્યા કોઇએ કંગાલ હાલતમાં પોતાના પ્રાણ આપ્યા. કોઇએ દીર્ઘાયુષ ભોગવ્યું; કોઇ એકદમ મરી ગયા. કોઇએ સુખથી રોટલો ખાધો. કોઇ ખેદ અને દુઃખ ભોગવી મરી ગયા. એમ કોઇ જીવતુ ન રહ્યું. દરેક આવી આવીને મરી ગયું.

પહિના લિબાસ ખુબ અગર ઇત્રિકા ભરા
યા ચીંથડાં કી ગુદડી કોઈ ઓઢ કર મરા
આખિર કો જબ અજલકી ચલી આનકર હવા
પોલેકી ઝોંપડી કો કોઇ છોડ કર મરા
બાગો મકાં મહલ કોઇ બનવા કે મર ગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મર ગયા. ૮

ગેસૂ બઢા કે કોઈ મશાયખ હુઆ યહાં
યા બેનવા હો કોઈ હુઆ ખુદ મુંહા યહાં
જબ મુર્શિદે અજલકા કદમ આયા દરમિયાં
કોઇ તો લંબી દાઢી લિયે હો ગયા રવાં
મોંછિં ભવેં તલક કોઇ મુંડવા કે મર ગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મરગયા. ૯

ગર એક બેખબર હુઆ એક કદ્રદાર

---

૮. જો કે પોશાક ઉતમ પહેર્યો હોય અને અત્તરોથી ભરેલા હોય છતાં મરી ગયા. કોઈ ચીંથરા અને કોઈ ગોદડી ઓઢીને મરી ગયા. જ્યારે અંતકાલની ઘડી આવીને ઉભી રહી. ત્યારે કોઈ પોળ છોડી મરણ પામ્યા અને કોઇ ઝુંપડી છોડી મરણ પામ્યા. બાગબગીચા મકાન મહેલ વીગેરે બનાવીને મરી ગયા. કોઇ જીવતું ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

૯. કોઈ નવાબ થઇને મરી ગયા. કોઇ મુંડ મૂંડાવીને મરી ગયા; અંતકાલ આવ્યો એટલે કોઇ તો લાંબી દાઢી લેઇને મરી ગયા.

સિરપર લગા જબ આનકે તેગે અજલકા માર
બેકદરી કામ આઈ કિસિકા ન કુછ વકાર
થા બેહયા સો વહતો મુઆ હોકે નંગો આર
ઔર જીસકો શર્મથી સો વહ શર્માકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૦

કોઇ કુઠી ચાબતાથા કોઇ મોઠ ઔ મટર
જીસ દમ કઆને હાથમેં લી તેગ ઓ સપર
કામ આઈ કુછ ફકીરી ન કુછ તખ્ત ઓ છતર.
યહ ખાક પર મુઆ વહ મુઆ તખ્ત કે ઉપર
થી જીસકી જૈસી કદ્ર વહ બતલાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૧

---

૧૦. કોઇ કદર વીનાના મરી ગયો કોઇ કદર કરી કરાને મરી ગયા. પણ જયારે અંતકાળ આવ્યો ત્યારે કોઇની બેકદરે કામ ન આવી અને કોઇની કદર પણ કામ ન આવી. જે બેશરમ હતા તે નાગા થઇને મરી ગયા. જેને શરમ હતી તે શરમાઇને મરી ગયા. માટે કોઇ જીવતુ ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

૧૧. કોઇ સુકો રોટલો ચાવે છે. કોઇ મઠ અને કોઇ વટાણા અને કોઇ પકવાન ખાય છે. પણ જે વખતે અંતકાલ આવ્યો એટલે તેની ફકીરી કે તેનું છતર કે તખ્ત બીલકુલ કામ ન આવ્યું. ફકીર ખાક રાખ ઉપર મુઓ અને અમીર તે રાજ્યાસન ઉપર મરી ગયો. માટે જેવી જેની કદર હતી તે કદર બનાવીને મરી ગયા કોઇ જીવ્યું નહી બધાએ આવીઆવીને મરી ગયા.

આશિક હોગર કિસિને કિસિ ગુલકી ચાહલી
માશૂકી કામ આઇ કીસિકી ન આશકી
ઔર જબ અજલકી દોનોસે આકર લગન લગી
આશિકને અપને અપને ઇશ્ક બઢાને મેં જાનદી
દીલબરભી અપને હુસ્નકો ચમકાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૨

કિતનોમેં બઢકે ઐસી બઢી ઉલ્ફતોંકી ચાહ
કી જીસ્મોજાન એક હુયે ઉનકે વાહ વાહ
આશિક મુઆતો મર ગયા માશુક ખામખ્વાહ
માશુક મરગયા તો વહ આશિક ભી કરકે આહ
ઉસ ગુલ બદનકે કબ્ર ઉપર જાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મરગયા. ૧૩

---

૧૨. કોઇ આશક થઇને, ગુલના ફુલની ઇચ્છા કરી, પણ તેની માશુકી કામ ન આવી અને કોઇની આશા પણ જ્યારે અંતકાલ આવ્યો ત્યારે કામ ન આવી આશકે-પ્રેમીએ પોતાના પ્રેમની વૃદ્ધિ કરવામાં પ્રાણુની આહુતી આપી. તેજસ્વી પોતાના તેજને ચમકાવી મરી ગયા કોઇ જીવતું ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને એમ મરી ગયા.

૧૩. કોઇને પ્રેમ વધારવાની ઇચ્છા હોય છે. જેના મન અને કાયાની ઐક્યતાથી જેને ધન્યવાદ મળ્યો હોય પણ તે પ્રમી પણ મરી ગયા. અને પ્રેમ કરવાની વસ્તુ પણ ખસુસ મરી ગઈ. એમ માશુક અને આશક બન્ને મરી ગયા. અને માશુકની કબર ઉપર જઇને આશક પણ મરી ગયા. જીવતું કોઈ ન રહ્યું. સહુ આવી આવીને મરી ગયા.

કયા કાલે પીલે શકલકે કયા ગોરે ગુલ હઝાર
આશિક કોઇ હૈ ઔ કોઇ માશૂક તરહદાર
આકિલ હકીમો આમિલો ફાઝીલ રસાલદાર
પંડીત નજૂમી વૈદ ચે નાદાન ચે હોશીયાર
દો દીનકી શાનહર કોઇ દીખલા કે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૪

કયા ઓછિ ઝાત પાતકે અશરાફ કયા નર્જીબ
કિસ્મત સે ફૂટી કૌડી કીસીકો ન હો નસીબ
જીસ દમ કઝા કે હાથને બન્દ આંખકી હબીબ
કયા હોશીયારો આકીલો દાના વ કયા તબીબ
કોઇ અજાને આકમેં ગડવા કે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૫

---

૧૪. કાળી પીળી શીકલના કે ગોરા ગુલાબ જેવા હોય છે અને કોઇ આશક હોય છે ને કોઇ માશુક હોય છે. અકલવાન, વૈદ્ય, અમલી, પવિત્ર કે રસાલાના ઉપરી અમલદાર પંડીત નજુમી જોતીષ નાદાન કે હુશીયાર બધાએ બે દીવસ મોજ કરી મરી ગયા. કોઈ જીવતું ન રહ્યું બધાએ આવી આવીને મરી ગયા

૧૫. કોઇ ઓછી જાત ભાતના, કોઇ ગરીબ કોઇ નજીવા મરી ગયા કીસ્મતથી ફુટી કોડી તે પરમેશ્વર કોઇને ન આપે એમ મર્ડાંતમા નઝીર કવી કહે છે. જે વખતે મરણુ આવ્યું અને આંખ મીંચાઈ ગઇ તે વખતે પછી હુશીયાર કે બુદ્ધિમાન દાના કે તબીબ બધાએ મરી ગયા, કોઇ જીવતું ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

મરનેસેં પહેલે મરગયે જો આશિકાને ઝાર
વહુ ઝીન્દ યે અબદ હુયે તા હશ્ર બર કરાર
કયા હોં કાતિબાને અહુલે કલમ ખુશનવીસકાર
જીતની કિતાબે હે યહાં હો લાખ યા હઝાર
કોઇ લિખકે મરગયા કોઈ લિખવાકે મરગયાં
જીતા રહા ન કોઈ હરઇેક મરગયા. ૧૬

પીરો મુરીદ શાહો ગદા મીર ઔ વઝીર
સબ આનકર અજલકે હુયે દામમેં અસીર
મુફ્લિસ ગરિબ સાહેબે તાજો અસલ સરીર
કોન ઇસ જહાંમે ઝીન્દા રહા અયે મિયાં નઝીર
કોઈ હજારો એેશકી ઠહરા કે મરંગયા
જીતા રહાન કાંઇ હરઇક આકે મર ગયા. ૧૮

૧૬. જે ખરા પ્રેમી હતા તે મ્હોત આવતાં પહેલાં મરી ગયા અને પાછો પુનરજન્મ પણ ધારણ કર્યો. મોટા લેખો લખ્યા અને લખાવ્યા. લાખો અને હજારો પુસ્તકો બનાવી એમ કોઇ લખીને મરી ગયા કોઇ લખાવીને મરી ગયા. કોઇ જીવતું ન રહ્યું દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૧૭ પીરો અર્થાત ધર્મ ગુરૂઓ, મુરીદો એટલે શિષ્યો ચેલાઓ, બાદશાહો, ગુલામો મીરો અને વજીરો બધાએ આવીને છેવટે કાલને શરણ થઇ ચાલ્યા ગયા. કંગાલ નિર્ધન, મોટા શ્રીમંતો અને અધિકારીઓ આ દુનિયામાં આવીને કોઇ જીવતા રહ્યા નહિ. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે કોઇ જીવતું ના રહ્યું બધાએ આવી આવીને મરી ગયાં.

फकीर–२२

બટમાર અજલકા આ પહુંચા ટુક ઇસકો દેખ ડરો બાબા
અબ ઇશ્ક બહાઓ આંખોસેં ઔર આહે સદ ભરો બાબા
દિલ હાથ ઉઠા ઇસ જીનેસે, બેબસ મેં યાર મરો બાબા
જબ બાપકે ખાતિર રોતેથે, અબ અપની ખાતિર રો બાબા
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડે પર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૧

અબ જીનેકો તુમ રૂખસત દો, ઔ મરનેકો મેહેમાન કરોં
ઐશત કરો એહેસાન કરો, યા પૂન્ય કરો યા દાન કરો
યા પુરી લડુ બટવાઓ, યા ખાસા હલુવા નાન કરો
કુછ લુત્ફ નહિં અબ જીનેકા, ઇસ જીનેકો મેહેમાન કરો

ફકીરી—૨૨.

૧. જ્યારે કાળ નજદીક આવે ત્યારે ભાઇયો તેને જોઇને ડરજો; તે સમયે પરમાત્માની સાથે તમારો ઇશ્ક અર્થાત પ્રેમ લગની બરાબર જોડી હર્ષાશ્રુ પૂર્વક કાલનો આદર કરજો. જીવવા પ્રત્યે જે તમારી તૃષ્ણા હોય તેને દુર કરજો અને મરવા તત્પર થજો. અત્યાર સુધી બાપને ખાતર રોતા હતા હવે તમારે માટે રોજો શરીર દુર્બળ થઇ ગયુ. કાળ નજદીક આવીને ઉભો રહ્યો માટે ઘોડાપર જીન મુકી તૈયાર રહેજો કારણ કે મોતનું નગારૂં વાગી ગયું છે માટે હવે પ્રયાણ કરવાની ચિંતા રાખજો.

તન સૂંખા કુબડી પીઠ હુઈ, ઘોડેપર ' ઝીન ધરો બાબા.
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા ૨.

દિલ કુટો અપના જીનેસે, અબ ઔર ગલેકો મત કાટો
અબ ચાટ દેનાકી ટૂક ચખ્ખો, ઔ ખૂન કિસિકા મત ચાટો
ધુન છોડો હિસ્સે બખરેકી, ઔ ભાજી અપની તુમ બાંટો
નાકંદ બછેડે કૂદ ચુકે અબ ઔર દૌલતી મત છાંટો
તન સૂના કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડે પર ઝીન ધરો બાબા
અબ મોત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૩

યહ અસ્પ બહુત કૂદા ઉછલા, અબ કોઠા મારો ઝેર કરો
જબ માલ એકઠ્ઠા કરતેથે, અબ તનકા અપને ઢેર કરો

---

૨. જીવવાને જવાદો અને મરવાના મેહેમાન થાઓ, ખેરાત અર્થાત દાન કરો, ઉપકાર કરો, પુન્ય કરો, મેવા મિસરી વેહેંચો, હલવા મિઠાઇ નાનખટાઈ ખવરાવો પણ જીવવામાં સાર નથી કારણ કે શરીર દુર્બળ થયું, કાળ નજીક આવ્યો. હવે ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવાની તૈયારી કરો. મોતના નગારાં વાગી ચુક્યાં છે માટે પ્રવાસની તૈયારી કરો.

૩. જીવતા રહો તો તમારા પોતાના છાતી માથા કુટો પણ બીજાઓના ગળાં રેંસશો નહીં. કોઇનું લોહી પીશો નહીં; ભાગ લાગ અને હીસ્સા બખેડા બધાનો ત્યાગ કરો ? તમારી પોતાની ભાજી વેહેચો. જે કરવાનું જે મેળવવાનું તે સૌ તમે કર્યું અને મેળવ્યું અને દુનિયામાં કુદવાના જેટલા તેટલા કુદી ચુક્યા હવે શરીર દુર્બળ થયું, ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવાની તૈયારી કરો મોતનં 'નગારૂ વાગી ચુક્યાં છે

ગઢ દૂટા લશ્કર ભાગ ચુકા, અબ મ્યાનમેં તુમ સમશેર કરે "
તુમ સાફ લડાઈ હારચુકે, અબ ભાગનેમેં મત દેર કરે.
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઈ, ઘોડે પર ઝીન ધરે બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરે બાબા. ૪
સરકાંપા ચાંદી બાલ હુયે, મુંહ ફેલા પલકે આન ઝુંકી
કદ ટેઢા કાન હુયે બહિરે, ઔ આંખેભી ચુંધિ આયગઇ
સુખનિંદગઈ ઔ ભૂખ ઘટી,દીલ સુસ્ત હુઆ આવાઝમહીં
જો હોનીથી સો હો ગુઝરી, અબ ચલનેમેં કુછ દેર નહિં
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડેપર ઝીન ધરે બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરે બાબા. ૫

---

૪. આ મનરૂપી ઘોડો બહુ કુદ્યો અને ઘણો ઉછળ્યો હવે અંતકાલ આવ્યો સમજી તે મન રૂપી અશ્વને કોયડા મારી બરાબર કાબુ કરો. પેહેલાં તમે પરાયો માલ લાવી લાવીને એકઠો કરતા હતા હવે તમારા પોતાના તનરૂપી માલનો ઢગલો થયો. તમારો દેહ રૂપી ગઢ દુટયો અને બધું લશકર નાસી ગયું, જેથી તમારી સમશેર અર્થાત તલવાર મ્યાન કરી લો ? કારણ કે તમે લડાઇ હારી ચુક્યા છો. પછી નાસી જવામાં વાર શા માટે, કરો છો ? હવે શરીર સુકાઇ દુર્બળ થઇ ગયું છે. માટે ઘોડાપર જીન નાંખો અને મોતનું નગારૂં વાગી-ચુક્યું જેથી પ્રવાસની તૈયારી કરો.

૫. માથું હાલવા લાગ્યું, વાળ ચાંદી જેવા સફેત થયા, મ્હો પોહોળું થઇ ગયું, શરીરે વાંકા વળી ગયા, કાન બેહેરા થઈ ગયા, અને આંખોમાં હવે ઝાંખ કળવા લાગી; નીદ્રા ઓછી થઇ અને

યહ પાંવ ઘસિટ કર ચલનેસે, મત રસ્તેકો હૈરાન કરો
ઔ પોપલે મ્હુંસે રોટીકો, મત મલ મલ કર હલકાનકરો
અબ આપ હુયે તુમ પાનીસે, મત પાનીકા નુકસાન કરો
કુછ લાભ નહિં હૈ જીનેમેં, અબ મરનેસેં પહિચાન કરો
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૬

ગર અચ્છી કરની નેક અમલ તુમ દુનિયાસેં લે જાઓગે
તો ઘરૂભી અચ્છા પાઓગે, ઔ સુખસે બૈઠકે ખાઓગે
ઓ ઐસી દૌલત છોડ કે તુમ, જો ખાલી હાથોં જાઓગે

ભુખ મરી ગઇ; ચિત આળસુ થઇ ગયું અને અવાજ અર્થાત ઘાંટો પણ મંદ થઇ ગયો. જે યંવાતું હતું તે આમ થઇ ગયું અને અવસાનની ઘડી નજીક આવીને ઉભી રહી. માટે ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવા માંડો? મૌતનું નગારૂ વાગી ચુક્યું છે માટે તે પ્રવાસની ફીકર કરી ને ચાલો?

૬. પગ ઘસડતે ઘસડતે ચાલીને રસ્તાને હેરાન કરો છો તે ન કરો. અને દાંત પડી ગયા છતાં બોખે મ્હોડે રોટલો ચાવો છો પણ તેને નકામો મોંમાં મમળાવીને તેને હલકો ન કરી નાંખો. તમે પાણી જેવા થઈ ગયા પછી હવે પાણીનુ નુકશાન કરવું ઘટતું નથી. કારણ કે હવે જીવવામાં લાભ નથી માટે મરવાની ઓળખાણ કરો. શરીર સુકાઇ ગયું અવસાન આવ્યો હવે ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવા માંડો, કારણકે મરણનું નગારૂં વાગી ચુક્યું માટે પ્રવાસનીજ ચિંતા કરી ચાલવા માંડો.

કુચ્છ નહિં બન આવેગી, ઘબરાઓગે પછતાઓગે ૯
તનસૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મોત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૭

યહ ઉમ્રજીસે તુમ સમજેહો, યહ હરદમ તનકો ચુન્તી હે
જીસ લકડી કે બલ બૈઠેહો, દિન રાત યહ લકડી સુન્તીહે
તુમ ગઠરી બાંધો કપડેકી, ઔ દેખ અજલ સર ધુન્તીહે
અબ મોત કફનકે કપડેકા, હ્યાં તાના બાના બુન્તી હે
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૮

૭, સારી કરણી પ્રમાણીકતા નીમકહલાલીપણું જો દુનીયામાં આવીને લઇ જશો તો પરમેશ્વરને ત્યાં પણ સારૂં ઠેકાણું મળશે અને સુખેથી બેસીને ખાશો. અને એ દોલત અર્થાત સારી કરણી મુકીને જશો નહીં તો અંતકાલે કશું બનશે નહીં અને ગભરાઇને પસ્તાશો. માટે હવે શરીર દુર્બળ થયુ ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવા માંડો કારણ કે મોતનું નગારૂં વાગી ચુક્યું છે. ચાલવાની ફીકર કરો.

૮. તમે જેને આયુષ્ય સમજો છો તે હમેશાં શરીરને ખાય છે. અને જે લાકડીના બળના આધારે તમે બેઠા છો તે રાત દીવસ ખોદે છે. તમે કપડાની ગાંસડી બાંધો કે જે મરણ જોઇને ધુણ્યા કરે છે. મરણ વખતે કફનના કપડાના તાણા વાણા બધાએ નરમ થઇ ગયા છે કારણકે શરીર સુકાઇ ગયું ઘોડાપર જીન મુકો મોતનું નગારૂ વાગી ચુક્યું છે માટે ચાલવાની ફીકર કરો.

ઘરબાર રૂપયે પૈસેમેં મત દિલકો તુમ ખુર્સન્દ કરો
યા ગોર બનાઓ જંગલમેં યા જમુનાપર આનંદ કરો
મોત આન લુટારેગી આખિર કુછ મક કરો યા ફન્દ કરો
બસ ખુબ તમાશા દેખ ચુકે, અબ આંખે અપની બંદકરો
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઈ ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મોત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૯

યહ ઉંટ કડાઈકા યારો સંદુક જનાઝા અર્થી હૈ
જબ ઈસપર હો અસવાર ચલે ફિર ઘોડા હૈ નાહસ્તીહૈ
કિસ નિંદ પડે તુમ સોતે હો, યહ બોજ તુમ્હારા ભારીહૈ
કુછ દેર નહિં અબ આહ નઝીર, તૈયાર ખડી અસવારી હૈ
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઈ, ઘોડાપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મોત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફીક્ર કરો બાબા.૧૦

---

૯ ઘરબાર ધન ધામ ધરા અને દોલતમાં મોહી ન રહેતાં જંગલમાં જઈને બેસો કે જમુના નદીપર પર્ણકુટી બનાવી તેમાં આનંદ કરો. કારણ કે મોત એક લુટારારૂપ છે જે આખર હરેક બ્હાને હરેક ફંદે તમને લેઈ તો જશેજ એમાં શક નથી. માટે તમે મનથી એમજ જાણીને આ દુનિયાની ઘણી લીલા જોઇ હવે આંખો બંધ કરી દેવી એજ યોગ્ય છે શરીર શુષ્ક થયું માટે ઘોડાપર જીન મુકો કારણકે મોતનું નગારૂં વાગી ચુક્યું પ્રયાણની તૈયારીની ચીંતા રાખો.

૧૦. જ્યારે કાલ આવ્યો ત્યારે આ મનરૂપી ઉંટ ઉપર અસવાર થઈને આવ્યા કે પછી ઘોડા કે હાથીનું કામ નથી. શા માટે

साफ दिल--२३

જીતને તુ દેખતા હે યહ ફુલ ફૂલ પાત બેલ
સબ અપને અપને કામકે હે કર રહે અમેલ
નાતા હે યાં ગો નાથ જો રિશ્તા હે સો ન કેલ
જો ગમ પડેસો ઉસ્કો તુ અપનેહી તનપે ઝેલ
ગર હે ફકીર તો તુ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. १

તમે તેથી ઉંઘમાં ઉંઘો છો કારણ કે ઘોડા ઉપર લઇ જવાય તેટલો બોજો નથી પણ તેનાથી ભારે છે. માટે મહાત્મા નઝીર કહે છે કે તમારે માટે જોઇતું વાહન તૈયાર છે. કારણ કે શરીર ઠીક આવી રહ્યું છે ઘોડાપર જીન મુકો મોતનું નગારૂ વાગી ચુક્યું છે ને તેથી કરીને હવે ચાલવાની ફિકર રાખી પ્રયાણ કરો.

સ્વચ્છ હૃદય—૨૩.

૧. આ જગતમાં તમે જેટલા ફુલ ફળ પાંદડા અને વેલાઓ જુઓ છો તે બધા પોત પોતાના કામમાં જમાવ કરીને રહ્યાં છે. નાતો અર્થાત સબંધ કિંવા રીસ્તો અર્થાત રૂઢી કોઈનો રાખ્યો રેહેતો નથી. પોતાને જેમ ઠીક લાગે. તેમ પોતાને સંબંધ અન્યની સાથે પાડવાનો છે. માટે તું જો સાચો ફકીર સાધુ હોય તો કોઇની જોડે મેલ અર્થાત કપટ રાખીશ નહીં. તુમડી, કે વેલો કંઇ કામમાં આવનાર નથી. જો પોતાના જોખમ ઉપર ખેલીશ તોજ કામ આવશે.

યહ સુરતેં જો દેખે હૈ મત ઇનિસેં દીલ લગા
બરેં યહ સૂતિયાં ઇન્હેં અયે યાર મત જગા
શજરા કુલાહ ફેંક ઉડાદે ઝકા લગા
આગેકો છોડ નાથ ન પીછિ કો રખ પગા
ગર હૈં ફકીર તો તુ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૨

જબ તૂ હુઆ ફકીરતો નાતા કિસિસે કયા
છોડા કુટુમતો ફિર રહા રિશ્તા કિસિસે કયા
મતલબ ભલા ફકીરકો બાબા કિસિસે કયા
દિલબરકો અપને છોડકે મિલના કિસિસે કયા
ગરહૈ ફકીર તો તુ ન રખ હ્યાં કિસિસે મેલ
હ્યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૩

---

૨. સંબંધ પ્રિતિ નાતો વીગેરે જેનાથી બાંધવાનું તને મન થાય છે તેથી તારૂ દીલ જોડીશ નહીં. કારણ કે તેઓની જોડે પ્રીતી કરવાથી કંઇ માલ નથી. એ સંબંધ નાતો વીગેરે બધુ દુર કરી નાંખ અને સર્વ તૃષ્ણા મુકીદે. જો સાચો ફકીર હોય તો કોઇથી કપટ રાખીશ નહીં. તુમડી કે વેલો કોઇ તારતાર નથી.

૩. જો ફકીર ફીવા સાધુ થયા તો પછી કોઇની સાથે સંબંધ શા માટે હોવો જોઇયે. કુટુંબની સાથે મતલબ શી રહી પછી તો એક પરમાત્મા જે પોતાનો દીલબર સ્નેહી તેના સીવાય બીજાને મળવું પણ શું કામ જોઇએ. મ કે ફકીર હોય તો મેલ કોઇથી રાખ્યા વગર તારા શીરપર એ બધો ખેલ છે એમ સમજ જે.

તેરી ન યહ ઝમીન હૈ નહિં તેરા આસમાં
તેરા ન ઘર ન બાર ન તેરા યહ જીસ્મો જાં
ઉસકે સિવાકિ જીસપે હુઆ તૂ ફ્કીર હ્યાં
કોઇ તેરા રફીક ન સાથી ન મહેરબાં
ગર હૈ ફ્કીર તો તુ ન રખ યાં કિસિસેં મેલ
યાં તૂંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૪

દેતાં હૈ દિલકો અપને તો દે ઉસ કિસિકો હાત
જીસ યારસે ફિ હો તેરે જીતે મુયેકા સાત.
ઔ યહ જો તુજસે કરતે હૈ મિલમિલકે મીઠી બાત
મારા પડેગા દેખ ન ખા ઈનકી આત ઘાત
ગર હૈ ફ્કીર તો તૂ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તૂંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૫

---

૪. જો આ તારી જમીન નથી અને આ આકાશ પણ તારૂં નથી ઘરબાર તારાં નથી તેમ આ તારા પ્રાણ તે તારા નથી. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે તું ફકિર થયો પણ તે પરમાત્મા સિવાય આ દુનિયામાં તારો સાથી, તારો પ્રેમી, કે કોઇ તારો મેહરબાન નથી. માટે ફકીર થઈ કોઇથી મેલ રાખીશ નહિં. તારા પોતાના ઉપર આધાર રાખજે એ ખેલ તારે માથે છે.

૫. જો કોઇને તું તારૂં મન આપે તો માત્ર તેનેજ તારો હાથ આપ જે યાર તે મિત્ર એવો છે કે તે તારો જીવના મુવાનો સંગાથી થશે. આ જગતમાં તારી પાસે આવાને જે મીઠી મીઠી વાતો કર નારા છે તેઓથી વધારે છેડછાડ. રાખીશ તો માર્યો જઈશ માટે

યહ ,ઉલ્ફતેંકી સાથ તેરે આઠ પહર હૈ
યહ ઉલ્ફતેં નહિં હૈ મેરે યાર કહર હૈ
જીતને યે શહેર દેખે હૈ જાદુકે શહર હૈ
જીતની મીઠાઈયાં હૈ ભરે ઇસમે ઝહર હૈ
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તૂંબડી ન ખેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૬

ખુગાં કે યહ જો ચાંદસે મુંહપર ખુલે હૈ બાલ
મારા હૈ તેરે વાસ્તે સૈયાદને યહ જાલ
યેહ બાલ બાલ અબ હે તેરે જાનકા વબાલ
ફ઼મિયો ખુદાકે વાસ્તે ઇસમેં ન દેખ બાલ
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કીસીસે મેલ
યા તુંબડી ન ખેલ પડા અપને સિરસે ખેલ ૭

ફકીર થવા પછી કોઇથી મેલ રાખીશ નહિ એ ખેલ તારા શિરથી તારે ખેડવાનો છે.

૬. જે જે વસ્તુમાં આઠે પોહોર તું પ્રીતી રાખી રહ્યો છે પણ તે પ્રિતિ દુખ છે પ્રિતિ નથી. જેટલા શહેરો તું જુએ છે તે બધા જાદુના શહેરો છે અને જેટલી મીઠાઇઓ તું ખાય છે તે બધી ઝેર જેવી છે માટે ફકીર થયો તો કોઇથી કપટ મેલ રાખીશ નહિ તું આ ખેલ બધો તારે પોતાના શીરે સમજજે.

૭ જો તારા વાળ ચાંદી જેવા થઇ ગયા છે તેને તારા અંતકાલનું તેડું સ[illegible] તારા પ્રાણ પરમેશ્વરને ઓળખવા માટે છે જાણી ફસામાં ફસાઇશ નહિં. ફકીર થયા પછી કોઇની જોડે

જીસકા હૈ તૂ ફકીર ઉસિકા સમજ તુ યાર
માંગે તો માંગ ઉસ્સેહી કયા નકદ કયા ઉધાર
દેવે તો લે વહી જો ન દેવે તો દમ ન માર
ઉસકે સિવા કિસિસે ન રખ અપના કારોબાર
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કિસીસે મેલ
યા તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૮

દુનિયા ઈસે ન જાન યહ દરિયાય લહરદાર
લાખો મેં ઇસમેં કોઇ ઉતરકર હુઆ ન પાર
જબ તૂ બહા તો ફિર ન મિલેગા તુઝે કિનાર
વલ્લાહ યહાં ન નાવ ન વહી હૈ મેરે યાર
ગર હૈ ફકિર તો તુ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ ૯

કપટ રાખીશ નહીં. તારી જાતે તારા શીર ઉપર આ સઘળો ખેલ સમજજે.

૮. જે પરમેશ્વરના નામપર તે ફકીરી લીધી તેને જ માત્ર ઓળખજે કાંઈ પણ નગદ કે ઉધાર જે તારે માગવું હોય તે તેની પાસે માગજે. જે જે તે પ્રભુ આપે તે લેજે અને ના આપે તો તારાં મનને મારજે પણ પરમાત્મા સિવાય કોઇની સાથે તું તારો કારો બાર રાખીશ નહિં. માટે જો ફકીર હોય તો અહીં કોઈથી કપટ કે મેલ રાખીશ નહીં. તુંબડી કે કથાનો આધાર રાખીશ નહિ તું તારી જાતપર બધા આખેલ છે એમ સમજજે.

૯. હે ભાઇ તું આને દુનિયા નહીં જાણતાં એક દરીયો અર્થાત

દુનિયા ન કહે ઈસ્સે યહ તિલસમાત હૈ મિંયા
યહ જાનર્બર યહ બાગ યહ ગુલઝાર યહ મકાં
શકલે જો દેખતા હૈ યહ જાદૂકી હૈ અયાં
સબ કુછ તેરે તઈ હૈ યહ ધોખેકી ટટ્ટીયાં
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યહાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન ખેલ પડા અપને સિરસે ખેલ ૧૦

ક્યાં ફાયદા અગર તુ હુઆ નામકા ફકીર
હોકર ફકીર તો ભી રહા જાલમેં અસીર
ઐસાહી થા તો ફક્કો નાહક કિયા પઝીર
હમ તો ઈસિ સખુન કે હૈ કાયલ મિંયા નઝીર

મોજાંઓથી ભરેલો દરીયો જાણુજે લાખો તે દરીયામાં પડ્યા પણ કોઇ પણ પાર ઉતરી શક્યા નહીં. અને તું પણ જો તેમાં પડી તે દરીયાના પ્રવાહમાં વહીશ તો પછી તને પણ કીનારો જડનાર નથી. માટે ફકીર થયો તો મનનો મેલ દુર કરી તુંબડીએ તારનાર નથી કે કોઇ નથી એ બધાં ખેલ તારા શીર ઉપર છે.

૧૦. અને દુનિયા કહીશ નહી પણ પરમાત્માની જાદુઇ કુદરત છે એમ જાણુજે. આ જાનવરો આ બાગ બગીચાઓ અને મકાનો તે બધા જે જે તું શું જુએ છે તે બધાને જાદુરૂપ જાણુજે. ઘડીમાં આવી ઘડીમાં બીજુ થઈ જવાનું, અને તું સત્ય માની બેઠો હઇશ તેનો મનમાં ધોખો પશ્ચાતાપ થવાનો માટે ફકીર થઈ મનનો મેલ દુર કરી તારે પોતેજ બધુ કરવાનુ છે તે નક્કી જાણુજે.

ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યજ્ઞાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૧૧

सखावत—२४.

ઝરદાર હૈ તો હરગિઝ મત માર અપને મનકો
તનઝેબ તનસુખોંસેં તરસા ન અપને તનકો
જો નર ચલન ચલે સબ ચલ તૂ ભી ઉસ ચલનકો
મુર્શિદ કા હૈ નુકતા રખ યાદ ઇસ સખુનકો
દિલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તુ આશિક કોડી ન રખ કફનકો ૧

---

૧૧. જો તું નામનો ફકીર થયો તેમાં શું વળ્યું. ફકીર થયો તો પણ ઉપાધીમાં લપટાઇ રહ્યો અને ફીકર ને વૃથા વ્હોરી લીધી. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે હું તો ઉપાધીથી ઘણો કાયર છું ને મને તેનાથી અળગા રહેવું ગમે છે. માટે ફકીર થઇ કપટ રાખ્યા વગર તારા પોતાને શીર આ સઘળો ખેલ સમજજે.

ઉદારતા—૨૪.

૧. જો તું પૈસાવાળો છે તો તારા મનને મારીશ નહિ. અને તારા તનને તરસાવીશ નહીં. જે નરોનું ચલણ છે તેવું તું તારૂં ચલણ રાખજે એજ મહાત્માઓના વચનને તુ યાદ રાખજે પોતાના દીલની ખુશીને માટે ગમે તે કરજે અને જો પુરે પુરો મરદ હોય તો તારા કફન માટે એક કોડી પણ પાસે અનામત રાખીશ નહીં.

જા બૈઠ મૈં કદોમેં સબ દર્દો ગમસેં હટકર
ઝમખા ગુલાબી મૈંકે પ્યાલે ઉલટ પલટ કર
મહબુબ દિલબરોસેં ખુશ હો લિપટ લિપટ કર
પી દુધ ઔર બતાશે મેવે મિઠાઈ ચટકર
દિલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તુ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો ૨

યહ ન્યામતેં હૈ જીતની જો કુછ મિલે સો ખાજા
તાશા ઔર બાદલે મેં ઇકબાર જગા મગાજા
પાપી બખીલ મત બન દાતા સખી કહાજા
ઇકદમ તુ આપના ડંકા મનમાનતા બજાજા
દીલકે ખુશીકે ખાતિર ચક ડાલ માલ ધનકો
અગર મર્દ હૈ તુ આશિક કોડી ન રખ કફનકો. ૪

---

૨. બધાં દર્દો અને દીલગીરીથી દુર થઇને પ્રસન્નતા પૂર્વક પ્રભુનુ સ્મરણ કરજે જેથી તારા જીવનરૂપી ગુલાબનો ગુચ્છ અત્યંત સુવાસ પ્રસરાવશે તારા પ્રેમ પાત્ર પુરૂષોને ભાવ પૂર્વક ભેટ અને દુધમાં પતાસાં નાંખીને તથા મેવા મીઠાઇઓ ખૂબ ખા. એ સઘળું પોતાના દીલની ખુશીને માટે કરવાનું છે માટે ખૂબ આનંદ કર જો ખરો મરદ હોય તો તારા કફન માટે એક કોડી પણ રાખીશ નહીં.

૪. આ જગતમાં જેટલી ઉત્તમ વસ્તુઓ છે તે જે મળે તે ખાઇ જા. અને આ જગતમાં એકવાર તું તારો દાતા કહેવરાવી પ્રકાશ આપ? પાપી, કંજુસ થયા વગર દાતાર બનો જગતમાં તારો

સહુંક મેં જો ઝર હય ઉસકો ભી લે ગીન વાદે
મયકી બહાકે નાલી તબલોંકુ ખડખડાદે
કોઠી મકાં હવેલી સબ ખોદ કર ખીલા દે
કડીયોં તલક જલા દે ઇંટો તલક ઉડા દે
દીલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હે તૂ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૫

જો જો બખીલ કટ્ટન ઝર છોડ કર મરેગા
યા ખાયગા ગંવાયગા યા ખાલસા લગેગા,
તેરા વોહી હૈ જો કુછ રાહે ખુદામેં દેગા
ખાના ખિલાના હસના તો ભી સદા રહેગા
દિલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હય તૂ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૬

ડંકો વગાડ? કારણ્યુ કે જગતમાં દીલની ખુશીને માટે બધો ધન માલનો ઉપયોગ કરવાનો છે અને તું પુરો મર્દ હોય તો તારા કફન માટે પણ એક કોડી રાખીશ નહીં.

૫. પટારામાં જે ધન બર્યું હોય તે લઇને કોઇને ગણી આપ કોઠી મકાન હવેલી વીગેરે ખોદીને તેનું ધન પેદા થાય તે ખવરાવી દે અને કડીયો સુધી બાળીને તથા ઇંટો સુધી વેચી નાંખી ખવરાવી દે. પોતાના દિલની ખુશીની ખાતર નઝીર કવિ કહે છે કે હે પ્રાણી જો તું ખરેખરો દાતાર હોય તો તારા કફનને માટે એક કોડી પણ પાછળ ન રાખીશ.

૬. જે જે કંજુસ મખીચુસ માણસ છે તે પોતાનું ધન છો-

ગર આ પડેગા તુજપર કુલ હાદસા ખલલકા
આગેસે દે દીલાસે તૂ હો રહે ઉસ્સે હલકા
માલિક ફિર ઔર કોઇ ઠહરેગા તેરે દીલકા
ડર ફ્રિક અપને દીલમે કુછ આજકા ન કલકા
દિલકે ખુશીકી ખાતિર ચખ હાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તૂ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો   ૭

જીસને યે ઝર દીયા હૈ ફિર વોહી ધન ભી દેગા
માલોં મકાં હવેલી બાગો ચમન ભી દેગા
જીતા રહેગા જબતક ખાનેકો અન્ન ભી દેગા
મર જાવેગા તો વોહી તુજકો કફન ભી દેગ.

કીને મરવાના પછી તેનું ધન પોતે ખાશે નહી તો ગુમાવશે વા ખાલસા થઇ જવાનું. તારૂ તેજ રેહશે કે જે પરમેશ્વરનું આપેલું હશે. ખાઇશ ખવરાવીશ અને હસીસ તો તારૂ જન્મનું સાર્થક થયું ગણાશે. માટે દીલની ખુશીની ખાતર તું ખરેખરા દાતાર હોય તો તારા કફનને માટે એક કોડી પણ પાછળ ન રાખીશ.

૭. જો તારા ઉપર ગેબનો અકસ્માત–ગોળો આવશે તે ઘડીએ તે તારૂં ધન કંઇપણ કામ નહીં આવે માટે આગળથી ચેતીને તું આપીને કે અપાવીને ધનથી હલકો થઇને રહે. આજ કે કાલની ખીલકુલ ફીકર કરીશ નહિં. પોતાના દીલની ખુશીને માટે બધું ધન ઉડાવી અમન ચમન કર અને તારા કફન સુદ્ધાની પણ દરકાર કરીશ નહિ.

દીલકી ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હય તૂ આશિક કોડી ન રખ કફનકો ૮

જીતને ગડે દબે હૈ સબ ખાલે ઔર ખિલાલે
રખ ધુન ઉસિકિ દીલમેં અબ ખાલે ઔર ખિલાલે
અપના સમજ ઉસીકો જબ ખાલે ઔર ખિલાલે
અબ તો નઝીર તુ ભી સબ ખાલે ઔર ખિલાલે
દીલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હે તુ આશિક કોડી ન રખ કફનકો.

---

૮. જેણે આજ ધન આપ્યું છે તે તને કાલે પણ આપશે. માલ મકાન બાગ હવેલી બધુ તને આપશે. જ્યાં સુધી હે પ્રાણી તું જીવતો રહીશ ત્યાં સુધી તને અનાજ પણ તે આપશે. અને મરી જઈશ તો તને તે પરમાત્મા કફન પણ આપશે. માટે દીલની ખુશીને વાસ્તે તારી પાસેનું ધન ઉડાવી મોજ મજા કરજે અને જો મર્દ હોય તો તારા કફન સુદ્ધાં ને માટે એક કોડી પણ રાખીશ નહિં.

૯ જેટલુ દાટેલુ કે નાખી રાખેલુ તારી પાસે ધન હોય તે ખાઇ જા કે ખવરાવી દે તે પરમાત્માની ધુન હમેશાં મનમાં રાખજે. જે ખાય કે ખવરાવનો હોય તેને પોતાનો સમજ જે માટે નઝીર પોતાને કહે છે કે હે નઝીર તારી પાસે હોય તે પણ ખાઇ જા કે ખવરાવી દે. દીલની ખુશીની ખાતર માલતાલ ખાજે અને પુરો મર્દ હોય તો કફન સુદ્ધાંને માટે એક કોડી પણ રાખીશ નહિં.

लडकपन—२६.

કયા દીનથે યારો વો ભી જબકે ભોલે ભાલે
નીકલેથે દાઈ લેકર ફિરતે કભી હવાલે
ચોટી કોઈ રખાલે ચડડી કોઇ પેન્હા લે
હંસલી ગલે મેં ડાલી મન્નત કોઈ બઢાલે
મોટે હો યા કિ દુબલે ગોરે હો યા કિ કાલે
કયા ઐશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે. ૧

દીલમેં કીસીકી હરગિઝ ના શરમ ના હયા હૈ
આગા ભી ખુલ રહા હૈ પીછા ભી ખુલ રહા હૈ
પહેને ફિરે તો કયા હૈ નંગે ફિરે તો કયા હૈ
યહાં યું ભી વાહવા હૈ ઔર યું ભી વાહવા હૈ
કુછ ઇસ તરહસે લે ઔ કુછ ઉસ તરહસે ખાલે
કયા ઐશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે ૨

બાળપણ—૨૫.

૧. એવો પણ વખત હતો કે જ્યારે ભોળા અજ્ઞાન અને નિ-ર્દોષ બાલ્યાવસ્થામાં દીવસો ગુજરતા હતા. દાઇ તેડીને નીકળતી હતી વા દોડતા ફરતા હતા. કોઈ ચોટલી રખાવતું હતું કોઇ ચડ્ડી પેહેરાવતું હતું. કોઇ હાંસડી ગળામાં નાંખતું હતું વા કોઇ માનતા માનતું હતું. જાડા કે દુબળા વા ગોરા કે કાળા હતા પણ બાલ્યાવસ્થામાં ભોળા ભલા અમે બાળક હતા ત્યારે આનંદ કરતા હતા.

૨. કોઇની તેમના હૃદયમાં બીકકે શરમ નથી. આગળ પાછળ

મર જાવે કોઇ તોભી કુછ ઉનકો ગમ ન કરના
ના જાને કુછ બીગડના ના જાને કુછ સંવરના
ઉનકી બલાસે ઘરમેં હો કયેદ યા કિ ગીરંના
જીસ બાતપર યે મચલે ફિર વોહી કર ગુઝરના
મા ઓઢનેકો ઓ બાબા પગડીકો એચડાલે
કયા એશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે ૩

જો કોઇ ચીઝ દેવે નિત હાથ ઓટતે હય
ગુડ બેર મૂલિ ગાઝર લે મુંમે ઘોંટતે હય
બાબાકી મૂછ માડી ચોટી ઘસોટતે હય
ગરદોં મેં એંટ રહે હૈ ખટકો મેં લોટતે હય
કુછ ભીલ ગયા સો પીલે કુછ બન ગયા સો ખાલે
કયા એશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે ૪

ખુલ્લુ શરીર છે. પેહર્યુ તોયે શું અને નાગા ફર્યા તોપણ શું? એમ પણ વાહ વાહને આમ પણ વાહ વાહછે. આણે આપ્યું તો તેલીધું અને ફલાણાંએ ખવરાવ્યું તો તે ખાધુ એવી નીર્દોષ બાલ્યવસ્થા છે.

૩. કોઇ મરી જાય તો જેનો તેમને શોક પતો નથી શું સુધરે છે તે તેઓ જાણતા નથી. ઘરમા માબાપે બહાર ન જવા દેતાં કેદ રાખ્યા તો કેદ રહ્યા અને રમતા રમતાં કંઇ પડી ગયા તો તેની પણ જેને હરકત નથી. મા ઓઢવાનુ આપે કે પીતા પોતાની પાઘડી ચેચી નાખે તો પણ તેની હરકત નથી એવી નીર્દોષ બાળકોની બાલ્યાવસ્થા. છે.

૪. જો કોઇએ ચીજ આપી તો હાય ઝટ લાંબો કરે છે,

જો ઉનકો દોસો ખાલે ફિકા હો યા સલોના
જીસ જાપે નિંદ આઈ ફીર વહાં હે ઉનકા સોના
હય બાદશાહસે બહેતર જબ મીલગયા ખીલોના
પરવા ન કુછ પલંગકી ના ચાહિયે બિછોના
ભું પું કોઈ બજાલે ફિરકી કોઇ ફિરા લે
કયા એશ લૂટતે હે માસૂમ ભોલે ભાલે. ૫

યે બાલેપનકા યારો આલમ અઝબ બના હે
યે ઉમ્ર વોહે જીસમેં જો હય સો પાદશાહ હે
ઔર સચ અગર્ચે પૂછોતો બાદશાહ ભી કયા હે
અબતો નઝીર મેરી સબકો યેહી દુવા હે

ગોળ, બોર, મુળા, ગાજર ખાતા ખાતા રમે છે. પીતાની મુછો તાણે છ અને માતો ચોટલો પણ ખેચે છે. ધુળમાં રમે છે. અને કાદવમાં કુદે છે. જો કંઇ મળે છે તો ખાઇ લે છે ને કાંઇ પીવાનુ મળે તો પી લે છે. મહાત્મા નઝીર કવી કહે છે કે એ પ્રમાણે બાળકો આનંદ કર્યા કરે છે.

૫. બાળકોને જે આપો તે ખાઈ લેશે પછી મીઠાવાળુ હોય કે ફિકું ખાવાનું હોય. જ્યાં નિંદ્રા આવી ત્યાં સુઈ જશે એના બાળકોને જો રમવાનુ મળી ગયુ તો મોટા બાદશાહથી પણ ચઢીયાતા પોતાને માની લેશે. તેમને પલંગની કે બિછાનાની પરવા નથી. જો વગાડવાની પીપુડી આવી તો ભુંપું ભુંપું કરીને તે બજાવવા મંડી પડશે એવા બાળકો દુનિયામાં નિશ્ચિંતપણે સુખ ભોગવે છે.

જીતે રહે સબોંકે આસ ઔં મુરાદ વાલે
કયા એશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે. ૬

હોલી. ૨૭

ફિર આનકે ઇશરતકા મચા ઢંગ ઝમીપર
ઔં એશને અરસાહી કિયા તંગ ઝમીપર
હર દિલકો ખુશીકા હુવા ઉમંગ ઝમીપર
હોતા હૈ કહીં રાગ કહીં રંગ ઝમીપર
બજતે હૈ કંઇ નાલ કહીં ચંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૧

૬. બાળકોથી ભરેલી દુનિયા કેવી અજબ છે. બાળકોની વય એવી છે કે જેમાં તેઓ બાદશાહ જેવા છે. તેમની નિર્દોષ બાલ્યાવસ્થા આગળ બાદશાહ પણ કોઈ વિસાતમાં નથી. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે મારો બધાને આશીરવાદ છે કે બધાના બાળકો જેમાં જેઓની આશાને ઉમેદ સમાઇ રહેલી છે તે સર્વ જીવતા રહો ?

હોળી. ૨૨

૧. જમીનપર હોળીની ધામધુમ ને રંગ ગુલાલ કેવો છંટાઇ રહ્યો છે. બધાના દીલમાં હોળીના ઉત્સવનો ઉમંગ વધ્યો છે અને કઇ રાગરગ થઇ રહ્યો છે. કઇ તાલ વાગી રહ્યા છે એવો હોળીમાં અજબ રંગ મચી રહ્યો છે.

ઘુઘરૂકી પડી આનકે ફિર કાનમેં ઝનકાર
સારંગી હુઇ બીન તંબુરા કી મદદગાર
તબલોકે ઠેકે તબ લગે સિતારોંકી બજીતાર
રાગોં કે કહીં ગુલ ખિલે નાચો કે બંદ રહેનાર
ઢોલક કહીં ઝંકારિ હૈ મરદંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૨

ઇસ રૂતસેં ચમન પરભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
હર શોખ કે તનપર ભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
ઔર જંગલ દીનપર ભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
આશિ કકે બદનપર ભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
સબ ઐશકે રંગોમેં હૈ હમ રંગ ઝમીપર
હોલીનેં મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૩

---

૨. ઘુઘરાઓના ઝનકાર કાને પડે છે. સારંગી તંબુર વાગી
ા છે. નરઘાં સીતારની ધુમ મચી રહી છે, રાહદારીઓના આલાપ
રહ્યા છે, ઢોલક ખજરી મૃદંગ ઇત્સાદી સાજ્મ લોકો બજાવી
ા છે એવો હોળીમાં અજબ રંગ મચી રહ્યો છે.

૩. આ વસંતરૂતુમાં બાગ બગીચા પણ ખીલી રહ્યા છે. દરેક
ાઁ ઉપર નવા રંગ ચડી રહ્યા છે. આખું વન લીલું છમજેવું થઇ
ં છે. પ્રેમી પુરૂષોના શરીરમાં પણ ઉમંગ ઉત્સાહની વૃદ્ધિ થય
ી છે બધા રગો કરતાં આ હોળીના રંગ જમીનપર અજબ
મી રહ્યો છે.

આરા હૈ લિપટ હોલીકે રંગોને અજબ જોશ
જો રંગમેં ઇક ખલ્ક બની ફિરતિ હૈ ગુલપોશ
હૈ નાચ કહીં રાગ કહીં રંગ કહીં નોશ
પિતે હૈ નશે ઐશમેં સબ લોટે હૈ મદ હોશ
માજુન કંઇ પીતે હૈ કહીં ભંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર.

મયે ખાનેમેં દેખો તો અઝબ સૈર હૈ યારો
વહાં મસ્ત પડે લોટે ઔર કરતે હૈ હાં હો.
મસ્તીમેં સિવા ઐશ નહિં હોશ કિસિકો
શીશોમેં પ્યાલોમેં સુરાહીમેં ખુશી હો
ઉછલે હૈ પડે બાદ યે ગુલરંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૫

---

૪. હોળીના રંગોનું એવું જોર છે કે આખી દુનિયા રંગથી રંગાએલી લાલ સુરખ થઇ ફરે છે. કંઇ નાચ છે કંઈ રાગરંગ થાય છે. કંઇ માદક પદાર્થોનું નોશ અર્થાત સેવન થાય છે. કંઈ નશાપના ઉડાવાય છે. કંઇ માજમ ખવાય છે કંઇ ભાંગ પીવાય છે એવી રીતે હોળીએ જમીનપર અજબ રંગ મચાવી દીધો છે.

૫ દારૂના પીઠામાં જુઓ ત્યાંનો કંઇક પીને પડયા પડયા રહ્યા કરે છે. મસ્તિ સીવાય બીજી જેનામાં શક્તિ નથી. શીશા, પ્યાલા, અને સુરાઈ એમાંજ જેઓ લીન બની પડેલા છે અને હોળી રમમાં ગાયા છે એવો હોળીનો જમીનપર રંગ મચાવી દીધો

*ગાગાકે પુકારે કહીં રંગોકી છીડક હે
મૈના કી ભભક ઔર કહીં સાગરકી ઝીલક હે
તબલોંકી સદાયે કહીં નાલોંકી ઝીડક હે
તાલીકી બહારે કહીં ઠીલીયાકી ખડક હે
બજતા હે કંહી ડફ કહીં મેહુચંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અજબ રંગ ઝમીપર. ૬

મસ્તિમેં ઉડા આનકે જીધર દેખો અહાકા
નાચે હે તવાયફ મટકે હે ભવઈયા
ચલતે હે કહીં જાય કહીં સ્વાંગકા ચરચા
ઔર રંગકે ગલીયોમેં જો દેખા તો હરેકજા
બહુતે હૈ ઉમંડ કર જમુના ઔર ગંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અજબ રંગ ઝમીપર. ૭

---

૬. કેટલીક જગોએ ગાણુ ચાલી રહ્યું છે કેટલીક જગોએ રંગોનો
ટયાવ થઈ રહ્યો છે. દારૂની ભભક કંહી ઉડી રહી છે કંઇ નરઘા
અને ખંજરીઓ વાગી રહી છે કંઇ ડફ અને મોરચંગ વાગી રહ્યા છે
ઈ તાલીઓ બાજી રહ્યા છે એવો હોળીએ રંગ મચાવી દીધો છે.
ગોનો છટકાવ થઇ રહ્યો છે. દારૂની ભભક કંહી ઉડી રહી છે કઈ
ધે રહી છે કઇ નગરા અને ખંજરીઓ વાગી રહી છે કઇ ડફ અને
રચંગ વાગી રહ્યા છે કંઇ તાલીઓ બજાવી રહ્યા છે એવો હોળી
રંગ મચાવી દીધો છે.

૭. જ્યાં ત્યાં જુઓ ત્યાં મસ્તિમાં દારૂ ઠીક થઇ રહી છે.

આમૂર હૈ ખુબીસે ગલિ કૂચ ઔર બાઝાર
ઉડતા હૈ અબિર ઔ કહાં પીચકારિકી માર
છાયા હૈ ગુલાલોંકા હરેક જાવે ધુંઆ ધાર
પડતી હૈ ઇધર દેખો ઉધર રંગકી બૌછાર
હૈ રંગ છિડકનેસેં હરેક દંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર.

ભાગે હૈ કહીં રંગ કિસીપર જો કોઇ ડાલ
વો પોટલી મારે હૈ ઉસ્સે દોડકે ફિર હાલ
યે ટાંગ ઘસીટે હૈ તો વો ખીંચે પકડ બાલ
વો હાથ મરોડે તો યે તોડે ખડા ગાલ

કંઇ તાયફાઓ નાચી રહ્યા છે કંઇ ભવૈયાઓ લટકા કરી રહ્યા કંઇ દારૂના પ્યાલા ચાલી રહ્યા છે કંઇ સ્વાંગો (વેશ) ની ચર થઇ રહી છે. ગલિયોમાં પણ જઇને જોયું તો રંગ બધે છાઇ રહે છે. જમુના ગંગા ધુરવાટથી વહી રહી છે એવો હોલીએ રંગ ચાવી દીધો છે.

૮. ગલિઓમાં અને બજારમાં હોળીની ધામ ધુમ મચી, ર◦ અબિલ ગુલાલ અને પીચકારી ભરી રંગની સેરો વીગેરે ઉડી છે ગુલાલથી દરેક જણના મોઢાં છવાઇ રહ્યા છે અને જ્યાં ત્યાં રંગની સેરો પડતી માલમ પડે છે. આ પ્રમાણે દરેક રંગનો છંટકાવ થઇ રહ્યો છે તેથી જાણે જમીન ઉપર મોટો થયો હોય તેવો દેખાવ લાગે છે. એ પ્રમાણે હોલીએ જમી મોટો રંગ મચાવી દીધો છે.

ઇસ ઠમકે હરેક જાપે મચે ઢંગ છમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ ઢંગ ઝમીપર. ૯

હોલીકી નઝીર અબજો બહારે હૈ અહાહા !
મહબુબ રંગીલોકી કતારે હૈ અહાહા !
કપડોંપે જમે રંગકી ધારે હૈ અહાહા !
સબ હોલીહી હોલિહી પુકારે હૈં અહાહા !
કયા એેશ હૈ કયા રંગ હૈ કયા ઢંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૧૦

---

૯. જો કોઇ બીજાપર રંગ છાંટે છે તો નાસી જાય છે. અને જો રંગ તેના પર પડે છે તો સામા રંગની પોટલી મારવા જાય છે. એક ટાંગ ઘસડે છે તો બીજો વાળ ખેંચે છે. કોઈ હાથ મરોડે છે તો બીજો ગાલ ખેંચી નાંખે છે એ પ્રમાણે હોળીએ દુનિયામાં રંગ મચાવી દીધો છે.

૧૦. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે હોલીની અજબ બહાર જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે જેમાં પ્રેમીઓના ટોળે ટોળાં રંગે રમે છે. તેઓના કપડાં રંગમાં બોળાઇ જાય છે અને જ્યાં જુઓ ત્યાં હોળી જ હોળી એમ લોકો પુકાર્યા કરે છે એવો હોલીએ જમીનપર રંગ મચાવ્યો છે.

ફરાઉનને કિયા થા જો દાવા ચે ખુદાઇકા
શદ્દાદ ભી બહિશ્ત બના કર હુવા ખુદા
નમરૂદ ભી ખુદાહી કહલાતા થા બર મલાં
યે બાત હૈ સમજનેકી આગે કહું મેં કયા
યહાં તક જો હો ચુકા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૩

યહાં આદમીહી નાર હૈ ઔર આદમીહી નુર
યહાં આદમીહી પાસ હૈ, ઔર આદમીહી દુર
કુલ આદમીકા હુસ્નો કલામેં હી યહાં ઝહુર
શયતાન ભી આદમી હૈ જો કરતા હૈ મકરૂર
ઓ આધી રૈન જાગે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૪

બગ જેમનામાં હતું તે પણ આદમી હતા અને જે પરમેશ્વરના પદને પામ્યા તે પણ આદમી હતા.

૩ ફરાઉન જેણે ઇશ્વરત્વનો દાવો કર્યો હતો અને શદ્દાદ પણ જે પરમેશ્વરરૂપ ગણાયો તે પણ આદમી હતો. નમરૂદ પણ ખુદા અર્થાત ઇશ્વર કહેવરાવ્યો તે પણ આદમી હતો. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે, છે કે આ વાત સમજવાની છે કે જે ઇશ્વર સમાન બની ગયો છે તે પણ આદમી છે.

૪. આમ જે તે આદમી છે આદમી રૂપજ નુર બધે ઝળકી રહ્યું છે. આદમીજ પાસે છે ને આદમીજ દુર છે એમ આ દુનિયામાં

મસજીદભી આદમીને બનાઇ હે યહાં મિંયા
બનતે હૈ આદમી હી અમામ ઔર ખુત્બખ્વાં
પઢતે હૈ આદમી હી કુરાન વા નીમાઝ યહાં
ઔર આદમી હી ઉનકી ચરાતે હૈ જુતીયાં
જો ઉનકો તાડત હે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હે સો હૈ વોભી આદમી. ૫

યહાં આદમી પે જાંકો દિલ દેહે આદમી
ઔર આદમી હી તેગસે મારે હૈ આદમી
પઘડી ભી આદમી કી ઉતારે હૈ આદમી
અલ્લાકે આદમીકો પુકારે હૈ આદમી
ઔર સુનકે દૌડતા હે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હે સો હૈ વોભી આદમી.

બધી જાહોજલાલી આદમીથી છે. શેતાન પણ આદમી છે કે બદમા શી કરે છે અને જે અડધી રાત સુધી જાગે છે તે પણ આદમી છે

૫ દુનિયામાં દેવળો, મસ્જીદો, મદિરો પણ આદમીએ બનાવ્યા છે અને દેવ પણ આદમી છે. કુરાન, પુરાણ પણ આદમી ભણે છે અને તેમને જોડા પણ આદમીજ પહેરાવે છે વગા તેઓ મારેછે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમીનો મેળો છે.

૬. આદમી આદમીને દીલ આપે છે અને આદમી આદમીને સમશેરથી મારે છે. આદમીજ આદમીની પાઘડી ઉતારે છે. પ્રભુના આદમીને બોલાવે છે તે પણ આદમીજ છે. અવાજ સાંભળતાંમાં

ાચે હે આદમી હી બજા તાલીયોં કો યાર
ાર આદમી હી ડાલે હે અપની ઈઝાર ઉતાર
'ગા ખડા ઉછલતા હે હોકર ઝલીલો ખાર
ાખે આદમી હી હસતે હે દેખ ઉનકો બાર બાર
ાર વો જો મસખરા હે સો હે વોભી આદમી
નિયામે' પાદશાહ હે સો હે વોભી આદમી. ૭

લતા હે આદમી હી મુસાફર હો લેકે માલ
ાર આદમી હી મારે હે ફાંસી ગલેમે' ડાલ
હાં આદમી હી સૈદ હે ઔર આદમીહી જાલ
..ચ્ચા ભી આદમી હી નીકલતા હે મેરે લાલ
ઔર જુઠકા ભરા હે સો હે વોભી આદમી
દુનિયામે' પાદશાહ હે સો હે વોભી આદમી. ૮

દોડીને આવે છે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમાનું બધું છે.

૭. તાળીઓ વગાડીને નાચે છે તે પણ આદમી છે. અને સુરવાળ ઉતારી નાગો ફરે છે તે પણ આદમી છે તેને જોઇને હસનારા પણ આદમી છે. અને પેલો નાગો ફરનારો મશ્કરો છે તે પણ આદમી છે.

૮. મુસાફર થઇને માલ બાંધે નાખીને જે ચાલે છે તે પણ આદમી છે અને આદમી ગળામાં ફાંસો નાંખી આદમીને મારે છે. એમ આદમી મુક્ત છે અને આદમીજ જાળરૂપ છે. સાચો છે તેપણ આદમી છે અને જુઠાણુથી જે ભરેલો છે તે પણ આદમી છે.

મસજીદભી આદમીને બનાઇ હે યહાં મિ'યા
બનતે હે આદમી હી અમામ ઔર ખુત્બખાં
પઢતે હે આદમી હી કુરાન વા નીમાઝ યહાં
ઔર આદમી હી ઉનકી ચરાતે હૈ જુતીયાં
જો ઉનકો તાડત હે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હે સો હૈ વોભી આદમી.

યહાં આદમી પેં જાંકો દિલ દેહે આદમી.
ઔર આદમી હી તેગસે મારે હે આદમી
પઘડી ભી આદમી કી ઉતારે હૈ આદમી
અલ્લાકે આદમીકો પુકારે હૈ આદમી
ઔર સુનકે દૌડતા હે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી.

બધી જાહોજલાલી આદમીથી છે. શેતાન પણ આદમી છે કે બદમાશી કરે છે અને જે આખી રાત સુધી જાગે છે તે પણ આદમી છે.

૫ દુનિયામાં દેવળો, મસજીદો, મંદિરો પણ આદમીએ બનાવ્યા છે અને દેવ પણ આદમી છે. કુરાન, પુરાણ પણ આદમી ભણે છે. અને તેમને જોડા પણ આદમીજ પહેરાવે છે. વળી તેઓ મારે છે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમીનો મેળો છે.

૬. આદમી આદમીને દીલ આપે છે અને આદમી આદમીને સમશેરથી મારે છે. આદમીજ આદમીની પાઘડી ઉતારે છે. પ્રભુના આદમીને બોલાવે છે તે પણ આદમીજ છે. અવાજ સાંભળતાંમાં

નાચે હૈ આદમી હી બજા તાલીયોં કો યાર
ઔર આદમી હી ડાલે હૈ અપની ઈઝાર ઉતાર
નંગા ખડા ઉછલતા હૈ હોકર ઝલીલો ખાર
સબ આદમી હી હસતે હૈ દેખ ઉનકો બાર બાર
ઔર વો જો મસખરા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૭

ચલતા હૈ આદમી હી મુસાફર હો લેકે માલ
ઔર આદમી હી મારે હૈ ફાંસી ગલેમેં ડાલ
યહાં આદમી હી સૈદ હૈ ઔર આદમીહી જાલ
સચ્ચા ભી આદમી હી નીકલતા હૈ મેરે લાલ
ઔર જુઠકા ભરા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૮

દોડીને આવે છે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમાનું બધુ છે.

૭. તાળીઓ વગાડીને નાચે છે તે પણ આદમી છે. અને સુરવાળ ઉતારી નાગો ફરે છે તે પણ આદમી છે તેને જોઇને હસનારા પણ આદમી છે. અને પેલો નાગો ફરનારો મસ્કરો છે તે પણ આદમી છે.

૮. મુસાફર થઇને માલ બાંધે નાખીને જે ચાલે છે તે પણ આદમી છે અને આદમી ગળામાં ફાંસો નાંખી આદમીને મારે છે. એમ આદમી મુક્ત છે અને આદમીજ જાળરૂપ છે સાચો છે તેપણ આદમી છે અને જુઠાણુથી જે ભરેલો છે તે પણ આદમી છે.

યહાં આદમી હી શાદ હૈ ઔર આદમી બીયાં
કાઝી વકીલ આદમી ઔ આદમી ગંવાં
તાશે બજાતે હે આદમી ચલતે હૈ ખ્વા મુખ્વાહ
દોડે હય આદમી હી મશાલ લે જલાકે વાહ
ઔર બીયાને ચઢા હે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હે સો હ વોભી આદમી. ૯

યહાં આદમી નકીબ હો બોલે હે બાર બાર
ઔ આદમી પ્યાદે હે ઔર આદમી સવાર
હુક્કા સુરાહી જુતિ લે દોડે બગલમેં ચાર
કાંધે પે રખકે પાલકી હૈ આદમી કહાર
ઔર ઉસમેં જો પડા હે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૦

---

૯ આદમીજ આનંદરૂપ છે અને આદમીજ શોકરૂપ છે. કાઝી વકીલ પણ આદમી છે અને ગમાર પણ આદમીજ છે. નગારા વગાડી ચાલે છે તે પણ આદમી છે. મશાલો લઇને જે દોડે છે તેપણ આદમી પોતેજ છે. અને જે પરણવા વરરાજા થઇને વરઘોડે ચડયો છે તે પણ આદમી છે.

૧૦. આદમી નકી પુકારે છે અને જેની નકી પુકારવામાં આવે છે તે પણ આદમીજ છે. આદમી પ્યાદા છે અને આદમી ઘોડા ઉપર સ્વાર છે. હોકો, સુરઇ, જોડા વીગેરે બગલમાં ઘાલીને જે સાથે ચાલે છે.તે પણ આદમી છે અને કાંધે પાલખી ઉંચકીને ચાલે

ઠ હે આદમી હી દુકાને લગા લગા
ાર આદમી હી ફિરતે હે રખ સિરપે ખોમચા
હતા હે કોઈ લો કોઈ કહતા હે લારે લા
સ તરેયકી બેચે હે ચીઝેં બના બના
ોર મોલ લે રહા હ સો હે વોભી આદમી
નિયામેં પાદશાહ હે સો હે વોભી આદમી. ૧૧

હાં આદમી હી કહેર સે લડતે હે પૂરપૂર
ઔર આદમી હી દેખ ઉન્હેં ભાગતે હેં દૂર
ચાકર ગુલામ આદમી ઔર આદમી મઝૂર
જહાંતકકે આદમી હી ઉઠાતે હે જા ઝરૂર
ઔર જીસને વો ફિરા હે સો હે વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હે સો હે વોભી આદમી. ૧૨

છે તેપણ આદમી છે. અને જે પાલખીમાં બેઠો છે તેપણ આદમી છે.

૧૧ દુકાનો લગાવીને જે બેઠા છે તે પણ આદમી છે અને માથા પર ખુમચા ઊચકીને જે ફરે છે તે પણ આદમી છે. કોઈ લો અને કોઈ લાવો એમ જે કહે છે તે પણ આદમી છે અને જે વેચાતુ લઈ રહ્યો છે તેપણ આદમી છે.

૧૨. આદમી કેર કરે છે અને કેર જોઈને નાશી જાય છે તે પણ આદમી છે ચાકર, ગુલામ અને મજૂરો પણ આદમી છે અને એટલે સુધી કે જાજરૂને ઉઠાવનારા ભંગી પણ આદમી છે અને જે

તબલે મંજીરે દાયરે સારંગીયાં બજા
ગાતે હૈ આદમી હી તરજ હરેક જા બજા
રંડી ભી આદમી હૈ નચાતી હૈ ગત લગા
વો આદમી હી નાચે હૈ ઔર દેખ ફિર મઝા
જો નાચ દેખતા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૩

યહાં આદમી હી લાલો ઝવાહીર હૈ બે બહા
ઔર આદમી હી ખાકસે બદતર હો ગયા
કાલાભી આદમી હૈ કિ ઉલટા હૈ જ્યું તવા
ગોરાભી આદમી હૈ કિ ટુકડા હૈ ચાંદકા
યે શિકલ બદનુમા સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૪

બજાર જઇ આવ્યો છે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમી છે.

૧૩. તબલા, મંજીરા અને સારંગી જે બજાવે છે તે પણ આદમી છે અને ગાનાર પણ આદમી છે. ગત ઉપર ધ્યાન લગાવીને જે ગાનારીઓ ગાય છે તે પણ આદમી છે અને તેની મજા લઇ નાચે છે તેપણ આદમી છે અને જે નાચ જુએ છે તેપણ આદમી છે.

૧૪. આ જગતમાં આદમીજ જવાહીર રૂપ છે. અને આદમીજ માટીથી પણ ખરાબ છે. ઊંધા તવાના જેવો કાળો પણ આદમીજ છે અને ચંદ્રમાના ટૂકડા જેવો ગોરો પણ આદમી છે. વળી

એક આદમી હે જીનકે યે કુછ ઝર્ક બર્ક હે
રૂપેકી ઉનકે પાંવમેં સોને કે કૂર્ક હે
ઝમકે તમામ ગર્જેશેં લેતા બશર્ક હે
કમખ્વાબ તાશ શાલ દુશાલોમેં ગર્ક હે
ઔર ચીથરે લગે હે સો હે વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૫

એક ઐસે હે કે જીનકે બિછે હે નયે પલંગ
ફુલોંકી સેજ ઉનપે ચમકતે હૈ તાઝા રંગ
સોતે હે લિપટ છાતીસે માશુક શોખો સંગ
સો સો તરેહકે ઐશકે કરતે હૈ વહી ઢંગ
ઔર ખાકમેં પડા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હે સો હૈ વોભી આદમી. ૧૬

કુરૂપ હોય છે તે પણ આદમીજ છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમીનોજ મેળો છે.

૧૫. એક આદમી એવો છે કે જેને હમેશ ગોઝમાળ છે ... સોના રૂપાના ઘરેણાથી શોભી રહ્યો છે અને શાલ દુશાલાથી ભરપુર છે અને જે ચીથરાં પહેરે છે તે પણ આદમીજ છે.

૧૬ એક તરફ જેના પલંગો નવા બીછાવ્યા છે જેના પર સુવાસિત પુષ્પોની ચાદર અને ગદેલાં બિછાવી દીધેલાં છે સુંદર નવ ગૌવતાઓ જે તેના પર પોઢી વિહાર કરે છે અને અનેક પ્રકારે વિષય ભોગોને ભોગવે છે તે પણ આદમી છે અને બીજી તરફ રાખમાં લોટયાં કરે છે તે પણ આદમી છે

અરનેમેં આદમી હી કફન કરતે હય તૈયાર
નીલા ધુલા ઉઠાતે હૈ કાંધેપે કર સવાર
કલમાબી પઢતે જાતે હૈ રોતે હય બારબાર
સબ આદમી હી કરતે હૈ મુરદેકે કારોબાર
ઔર વો જો મર ગયા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૭

અશરાફ ઔ કમીનીસે લે શાહ તા વઝીર
હય આદમીહી આપે ઇજ્ઝત ભી ઔ ફકીર
યહાં આદમી મુરીદ હૈ ઔ આદમી હી પીર
અચ્છાભી આદમીહી કહલાતા હે અયે નઝીર
ઔર સબમેં જો બડા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી, આદમી. ૧૮

---

૧૭. મરેલાને માટે કફન તૈયાર કરે છે તે પણ આદમીજ છે તે સબને નવરાવી ધોવરાવી કાંધપર ઉઠાવી 'રામ બોલો ભાઈ રામ' એ શબ્દોના ઉચ્ચાર પૂર્વક લઇ જાય છે તે પણ આદમીજ છે અને બીજી તરફ જે મરી ગયો છે તે પણ આદમીજ છે.

૧૮. ગરીબ તવંગરથી માંડીને મોટા વઝીર પાદશાહ સુધી સઘળા આદમી છે. આદમી શિષ્ય મુરીદ છે અને આદમી ગુરૂ કે પીર છે. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે સારો પણ આદમી કહેવાય છે અને સહુમાં મોટો છે તે પણ આદમી કહેવાય છે.

शादमानी—२९

દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં
યે બહારે ઇશ્ક યે શૌરે જવાની ફિર કહાં
સાકી ઔ મુતરીબ શરાબે અર્ગવાની ફિર કહાં
ઐશ કર ખુબામેં અયે દિલ શાદમાની ફિર કહાં
શાદમાની ગર હુઇ તો ઝીન્દગાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૧

યે જો યહાંકે ગુલબદન મિલતે હે સૌ સૌ ઘાતસે
કુછ મઝેહ કુછ લૂંટ હઝ ઉન ગુલ રૂખોંકી ઝાતસે
એકદમ હરગીઝ જુદા મતહો તૂ ઉનકે સાથસે
જીસ કદર પીનાહો પીલે પાની ઉનકે હાથસે
અબ જુનતામેં બ્હોત હોગા પર યેહ પાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૨

આનંદ.

૧. હે મન જરા ગાફલ થયા વગર જો કે આ બાગરૂપી દુનિયાની બહાર ફરી ફરીને મળવાની નથી. તને આ બહાર, આ પ્રેમ, આ જવાની ફરી ક્યાં મળવાની હતી? વળી વળીને હે મન તને એ આનંદ મળવાનો નથી એ નક્કી જાણી પ્રસન્નતાને જાગવજે.

૨. જે સેંકડો ઉપાયે મળી ન શકે એવા તારા પ્રેમીજનોથી એકદમ છુટો ન થતાં તેમને હાથેથી જેટલું પાણી પી લેવું હોય તેટલું પી લે. કારણ કે તે વિશુદ્ધ પ્રેમ વગરે તને ફરી ફરીને પછી કંઇ મળવાનું નથી.

યે જો કડવે હોકે હમકો અબ ઝીડકતે હય યહાં
ઉનકી તલખીમે હઝારો હય ભરી શિરીનયાં
ઉઠસકે જબતક ઉઠા અયે દિલ તૂ ઉનકી સખ્તીયાં
લઝતે જીન્નતકે મેવાકી બ્હોત હોંગી વહાં
પર યે મીઠી ગાલીયાં ખુબાંકી કહાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૩

ઔર હય અયે દિલ સદા મહબુબ રહતે હય જહાં
કરલે ઉનકી ખિદમતે હરદમ દિલો જાંસે યહાં
જો તુઝે દેવેસો લેલે ઔ ગનીમત ઉસકો જાન
વહાં તો હાં હુરોંકે ગેહેનેકે ભૌત હોંગે નિશાન
ઈન પરિઆદોં કે ચોહલોંકી નિશાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૪

હો સકે જીસ તૌર સુન લે દોસ્તોંકી વાર દાત
ઔ બયાં કર આકે ઉનકે હોજો તુજપર મુશ્કીલાત
જીસ ઘડી આઈ કઝા કોઇ ન ફિર પૂછેગા બાત

---

૩. જે જગતમાં બીજાને ઉપદેશ કરવાને લાયક છે અને તે સહન કરીને જે ચાલનારા છે તેઓનો ઉપદેશ પણ સહન કરવાનું કારણ એટલુંજ કે ફરી ફરીને તે ઉપદેશ મળનાર નથી.

૪. હે, મન જ્યાં સંતપુરૂષો રહેતા હોય ત્યાં જઈ તેમની સેવા તનમનથી કરજે જે તને તેઓ આપે તે લઇ લે અને તેને બસ સમજજે, કારણ કે પછી તે દેવાંશી પુરૂષોનો દીદાર પણ થવો તને મુશ્કેલ પડશે.

ઉલ્ફત ના મહેર વા મોહોબત-સે હૈ જીતે જીકે સાથ
મહેરબાનુહી ઉઠગયે, ઔર યે મહેરબાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો શુદ્દફ્શાની ફિર કહાં.
અબજો આગાઝે જવાની કી બહારે હૈ મિયા
એશ ઔર ઇશરતમેં ઉડાલે ઝીન્દકી ખુબીયા
નશા પી કર કોઈ કરલે સૈરે બાગા ઔર વીસ્તાં
વાઝ ઓ નાસે બકે તૂ ઉનકે કહનેકો તમામ
દમ ગનીમત હૈ મિયા યે નૌ જવાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો શુદ્દફ્શાની ફિર કહા.
હોકે હરદમ ખુબરૂઓ કી મોહોબતમેં અસીર
લગા નિગાહ વ સુરમાસાકી નાવકોકે દીલમેં તીર
વરફ્ અબ ઉનકા જો કરના હૈ સો કરલે દિલમે પઝીર
જા પડે ચુપ હોકે જબ શહેરે ખમો શામે નઝીર

—પ તારાથી જેટલી થઇ શકે તેટલી તારા મિત્રોને મદદ કરવ પ્રરનિ કરજે અને તારાપર જો કંઇ મુશકેલી આવી પડી હોય તો તેમને જઇને કહેજે. જવાનીમા એશ આરામની ખુમીયો કરી લીધ નીચાપના કરી લીધો પણ તે શાથી તારામાં દમ હતો, તો યતુ મારે દમ પ્રાણુ ફરી ફરીને મળનાર નથી

પ જે ઘડીએ પછી કોઇ આવીને વાત પૂછશે ને જવાબ દે વાશે નહિ તે વખતે તે તારી પ્રિતિ-સ્નેહ-લગની વીગેરે સઘળુ જી વના છત્નુંજ સમજી લેજે જ્યા અંતર અંતરથી તારો આનમારૂપી મહેરમાનજ ઉડી ગયો પછી મહેરબાની ક્યાં રહી

યે ગઝલ યે રેખતા યે શેરખાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૭

मखवीयां—२०

યારો મેં ચુપ રહું ભલાતા કયે, મખ્ખીયાં તો હો હુઈ દરપે
પહેલે આતે હય ગોલપે દરપે સોરહે, ગુલ હે ભિન્નભિન્નાહટ હે
કોઇ શુકે કોઇ કર રહે હે કયે, ઇસ કદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હે, ૧
પેહેલે મઝદુર કયા હે ખાનેકા ખાકે ફિર ઝિકર કિયા પચાનેકા
કોઇ પીનેકો ઔર ન ખાનેકા યે બુરા હાલ હય ઝમાનેકા
સખ્ત મુશ્કીલ બડી ખરાબી હે ઇસ કદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હે. ૨

---

૭. હમેશાં પ્રેમી થવું, પ્રેમ પ્રત્યેક પ્રતિ રાખવો. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે, જે પ્રેમી છે તેનું હું શું શું વર્ણન કરૂં. જો કે મેં આ રેખતા ગઝલમાં કર્યું છે કે જે ગઝલ રેખતા અને શેરખાની ફરી ફરી તે મળનાર નથી.

માખો.

૧. મહાત્મા નઝીર કવિના આસન ઉપર માખોનું જોર થયું એટલે કે તેઓ એક દીવસ કહેવા લાગ્યા કે હે મિત્રો હું શું ચુપ રહું કારણ કે માખો તો હવે ઘરમાં વધી ગઇ છે. તેમણે ગણગણાટ કરી મુકયો છે. જ્યાં કોઇ થુકે છે કે ઉલટી કરે છે ને કોની તેના ઉપર માખીયો બેસે છે તેવી માખો થઇ ગઇ છે.

૨ પ્રથમ ખાવું અને પછી પચાવું. ખાવાનું અને પીવાનું

દો થનોસે જો મું ચલાતા હે ઉસમે સો મખ્ખીયાં વો ખાતાહે
દાલ રોટીપે કહેર આતા હે ઔર જો મીઠી ચિઝ ખાતાહે
ઉસને અહા જાને ખાયે કયે ઇસ કદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હે ૩
કપડે ઉજલે હે યાકી મેલે હય સબમે ગુ મખ્ખીયોંકે પહેલેહે
સરસે તાપા સદી કુચેલી હય આદમી કયા કિ ગુડકી લેલીહે
લદ ગયે તાર તાર સબ રગો પે પયે ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે ૪
દીલબરોંકી યે કયામત આઇ હે આંખ મખ્ખીને કાટ ખાઇહે
ઠોડી લૌં આંખ સબ સુઝાઇ હે હુસ્નકી ભી યે બદનુમાઇહે
સુ ગયે રૂપ રંગકે સબ રેય ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે ૫
રંડીયાં કસબી અબઝે ગાતીહે મખ્ખીયાં મુમે બેઠ જાતીહે
દમ બદમ થુકનેકો જાતી હય ખાંસ ખખાર સિર હિલાતીહે

જ્યાં સુધી માખીયો સાફ હોય છે ત્યાં સુધી રૂચતુ નથી. તેવો આ બુરા જમાનાના હાલ થઇ ગયાં છે.

૩. જે ચણા બે લઇને ચાવે છે તેમાં સો માખો ખાઇ જાય છે દાળ અને રોટલા પર પણ વમન થાય છે અને જે મીઠી ચીજો ખાય છે તે પર પણ માખો ઉભરાઇ જાય છે એવી માખો એ ધુંધ મચાવી છે.

૪. કપડાં ઉજળા કે મેલાં હોય તોપણ માખોની અધાર તેના પર આવે છે માખો કોઇને છોડતી નથી જ્યાં જુઓ ત્યાં માખોએ ધુન મચાવી છે.

૫. સુંદર નવ યૌવના હોય તો પણ માખી જો આંખે તેને [illegible] તો તે આંખ સુજીને ઠો થઇ જશે અને તેનું સુંદર રૂપ છતાં [illegible] બનાવ્યા, [illegible] [illegible] છે

તોભી બંધતી નહી હૈ ઉનકી લેય ઇસકંદર ધુમ મખ્ખીયોકીહે
કપડા જીનકા ફટા પુરાના હય વોતો-કુલ મખ્ખીયોને સનાહે
પયજામા તમામ છાના હયે બાકી અંદરકા બેઠ જાના હે
વોભી મંઝીલ અબ વો કર લેંગીસયે,ઇસકંદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે ।
દુધમેં મખ્ખીયાંભી દાખી હયં ખાનેમેં મખ્ખીયાંભી ચાખીહે
પાનીમેં તો યે સુર્ગે આખી હયં, અલગરઝ જો ખડે શરાબીહે
વોભી સબ ઉડાતે હય પીકર મંય ઇસકંદર ધુમ મખ્ખીયોકીહે ।
કોઉ ઉકે હે રોટીયોં ખાકર કોઇ ડાલે હય પાની મિતલાકર
કોઇ ખાંસેહે ખોલી ઉલકાકર સદ તોબાહી કહે સખ્ત ગભરાકર
કુંઇ મેં ભી કરતેહે આલત ક્યે, ઇસકંદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હય

---

૬. જે નૃત્ય અને સંગિત કરનારી નાયકા છે તેના મ્હોડાપર પણ વખતે માખો આવીને બેસે છે વારે વારે પાન ચાવેલું તે થુંકવાને જાય છે ખાંસી ખાય છે, ખોખારા કરે છે અને માથું હલાવે છે તો પણ માખો મટતી નથી એવી માખો ઉભરાઈ જાય છે.

૭. જેનુ કપડુ તેટલુ ફાટેલું અને જુનુ છે તેના પર માખોની અધાર ભરેલી છે એમ બદનમા સુરવાળમા આગળ પાછળ જ્યા જુઓ ત્યાં માખો સીવાય બીજુ કશુંજ જણાતું નથી એવી માખોએ ધુમ મચાવી છે.

૮. દુધમાં પણ માખો પડે છે ખાવામાં પણ માખો પડે છે પાણીમાં પણ માખો પડે છે અને જે મધનું સેવન કરનારા છે તેના મધમા અને તેમના મ્હોંપર માખો દેખાય છે એવી માખોએ ધુમ મચાવી મુકીછે

૯ કોઇ ખાઇને વમન કરે છે કોઈ પાણી પેટમાં નાખી વલો-

અયે નઝીર અખતોં શામે મખ્ખી ઘરકે હરકે મકામે ગખ્ખી
શહેરકી હરદુકામે મખ્ખી ભરગઇ સબ જહાંમે મખ્ખી
કોઈ ખાલી નહી ઠોર અબશેય ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકી ૧૦

कृष्णरास—२१

ક્યા આજ રાત ફરહત વ. ઇશરત આસાસ હૈ
હરગુલ બદનકા રંગીન ઓ ઝરી લિબાસ હૈ
મહબુબ દીલબરોંકા હજુમ આસપાસ હૈ
બઝમ તરબ હૈ ઐસીહી ફુલોકી બાસ હૈ
હર આન ગોપીયોંકા યહીં સુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હૈ ૧

વીને બહાર કાઢે છે કોઈ ઉલકાદા કરીને રુધરસ ખાય છે એટલે માખો ઉભરાય છે ને તોબા તોબા પોકરાવે છે એવી માખો એ ધુમ મચાવી મુકી છે.

૧૦. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે જ્યાં જુઓ ત્યાં માખોછે. ઘરના તમામ ઓરડામાં માખો છે શેહેરની દરેક દુકાનમાં માખો છે એટલે આખી દુનિયામાં માખો જ્યાં ત્યાં ભરેલી જણાય છે કોઇ જગા માખો વીનાની ખાલી નથી આ પ્રમાણે માખોએ ધુમ મચાવી મુકીછે.

કૃષ્ણરાસ.

૧. આજે કેવો આનંદ અને આથાએશ છે કે જે રાસ મંડળમાં દરેક ગોપીયોએ સુંદર વદન અને ઝરીના પોશાક પેહેરેલા છે દરેક ગોપીયો જોડે તેમના પ્રેમી કૃષ્ણ પણ આસપાસ છે. સુવાસીન પુષ્પોની પરાગ જ્યાં ફેલાઇ રહી છે એવો આજ કૃષ્ણકનૈયાનો રાસછે.

તોભી બંધતી નહી હૈં ઉનકી લેય ઈસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે
કપડા જીનકા ફટા પુરાના હય વેતો કુલ મખ્ખીયોંને સ નાહ
પયંજામા તમામ છાના હય બાકી અંદરકા બેઠ જાના હે
વોભી મંઝીલ અબ વો કર લેંગી તયે,ઈસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે
દુધમેં મખ્ખીયાંભી દાબી હય ખાનેમેં મખ્ખીયાંભી ચાબીહે
પાનીમેં તો યે ચુગેં આબી હય, અલગરઝ જો બડે શરાબીહે
વોભી સબ ઉડાતે હય પીકર મંય ઈસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે
કોઉ ઉકે હે રોટીયોં ખાકર કોઇ ડાલે હય પાની મિતલાકર
કોઇ ખાંસેહે ખાલી ઉલકાકર સદ તોબાહી કહે સખ્ત ગભરાકર
કુર્ઝ મેં ભી કરતેહે આલત કયે, ઈસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હય

૬. જે નૃત્ય અને સંગિત કરનારી નાયકા છે તેના મ્હોડાપર પણ વખતે માખો આવીને બેસે છે વારે વારે પાન ચાવેલું તે થુકવાને જાય છે ખાંસી ખાય છે, ખોખારો કરે છે અને માથુ હલાવે છે તો પણ માખો મટતી નથી એવી માખો ઉભરાઈ જાય છે.

૭. જેનુ કપડુ તેટલુ ફાટેલું અને જુનુ છે તેના પર માખોની અધાર ભરેલી છે એમ બદનમાં સુરવાળમાં આગળ પાછળ જ્યાં જુઓ ત્યાં માખો સીવાય બીજુ કશુંજ જણાતુ નથી એવી માખોએ ધુમ મચાવી છે.

૮. દુધમાં પણ માખો પડે છે ખાવામાં પણ માખો પડે છે પાણીમાં પણ માખો પડે છે અને જે મદ્યનુ સેવન કેરનારા છે તેના મદ્યમા અને તેમના મ્હોપર માખો દેખાય છે એવી માખોએ ધુમ મચાવી મુકીછે.

૯ કોઇ ખાઇને વમન કરે છે કોઈ પાણી પેટમાં નાખી વલો-

કહે નઝીર અબતો શામે મખ્ખી ઘરકે હરકે મકાંમેં મખ્ખી
શહેરકી હરદુકામે મખ્ખી ભરગઇ સબ જહામે મખ્ખી
કોઈ ખાલી નહી જાગે અબશેય ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોકી ૧૦

कृष्णरास—२१

કયા આજ રાત ફરહત વ ઇશરત આસામ હે
હરગુલ બદનકા રંગીન ઓ ઝરી લિબાસ હે
મહબુબ દીલબરોકા હજુમ આસપાસ હે
બઝમ તરબ હે ઐશહી ફુલોકી બાસ હે
હર આન ગોપીયોકા ચહી સુખ બિલાસ હે
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હે ૧

વીને બહાર કાઢે છે કોઈ ઉલકાટા કરીને રૂધરસ ખાય છે એટલે માખો ઉભરાય છે ને તેગા મોગા પોકરાવે છે એવી માખો એ ધુમ મચાવી મુકી છે

૧૦ મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે જ્યાં જુઓ ત્યા માખો છે ઘરના તમામ ઓરડામા માખો છે શેહેરની દરેક દુકાનમા માખો છે એટલે આખી દુનિયામા માખો જ્યા ત્યા ભરેલી જણાય છે કોઇ જગા માખો વીનાની ખાલી નથી આ પ્રમાણે માખોએ ધુમ મચાવી મુકી છે

કૃષ્ણરાસ.

૧ આજે કેવો આનંદ અને આશાએશ છે કે જે રાસ મંડળમા દરેક ગોપીઓએ સુંદર વસ્ત્ર અને ઝરીના પોશાક પેહેરેલા છે દરેક ગોપીઓ જોડે તેમના પ્રેમી કૃષ્ણ પણ આસપાસ છે સુવાસીત ખુશ્બો આવી રહી છે એવો આજ કૃષ્ણકનૈયાનો રાસ છે

બીખરી પડી હૈ ફર્શપે મુકેશ ઔર ઝરિ
બજતે હૈ તાલ ઘુઘરૂ મરદંગ વા ખંજરી
સખીયા ફિરે હૈ ઐસે કે જો હુર ઔર પરી
સુન સુનકે ઉસ હજુમમેં મોહનકી બાંસુરી
હરઆન ગોપીયોંકા યહી સુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારેં આજ કનૈયા કી રાસ હૈ ૨

આઈ હૈ ધુમસે જો તમાશેકો ગુલબદન
ગોયાકી ખીલ રહેહૈ ગુલોકે ચમનચમન
કરતે હૈ નીરત કુંજ બિહારી બસદ હરન
ઘુઘરૂઓકી સુનકે સદાયે ઝનનઝનન
હરઆન ગોપીયોંકા યહી સુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારે આજ કનૈયા કી રાસ હૈ ૩

હલકા બનાકે કૃષ્ણ જો નાચે હૈ હાથ જોડ
ફીરતે હૈ ઇસ મઝેહસે ફિ લેતે હૈ દિલ મરોડ

---

૨. જમીનપર જરીયાનની ભૂકી નાચવાથી વીખરાયલી પડી છે. તાલ મરદંગ અને ખંજરી વાગી રહ્યા છે. મોહન અર્થાત કૃષ્ણની બંસીને મારી અપ્સરાઓને પણ શોભાવી નાંખે તેવી વાગી રહી છે. એવી રીતે દરેક ગોપીયોનો આ સુખવિલાસ છે કૃષ્ણકનૈયાનો રાસ છે.

૩. સર્વે ગોપીયો આવી ધામધુમથી રાસમાં ભાગ લેવા આવેલી છે. જાણે કે ગુલ રૂપી પુષ્પોની કળાઓ વિકાસિત થઇ રહેલી હોય. તેની અંદર કુંજવિહારી શ્રીકૃષ્ણ ઘુઘરૂઓના તાલ અને રમક ઝમક પ્રમાણે નાચ નચાવે છે. એ પ્રમાણે કૃષ્ણકનૈયાજીનો રાસ રમાય છે.

અગર કિસિકો પકડે હય દેહે કિસિકો છોડ
યે દેખ દેખ કૃષ્ણકા આપસમેં તોડ જોડ
હરઆન ગોપીયોંકા યહી સુખ બિલાસ હય
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય. ૪

નાચે હૈ ઇસ બહારસેં બનઠનકે નંદલાલ
સિરપર મુકુટ બિરાજે હય પોશાક તનમે લાલ
હસતે હૈ છેડતે હૈ હરઇકકો દિખા જમાલ
સખીયોકે સાથ દેખકે યે કહાનજીકા હાલ
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હય
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય. ૫

હયરૂપ કૃષ્ણજીકા જો દેખો અજબ અનુપ
ઔ ઉનકે સાથ ચમકે હય સબ ગોપિયોંકા રૂપ
મહેતાબીયા છોટે હય ગોયા ખિલ રહી હૈ ધુમ
ઉસ રોશનીમેં દેખકે વો રૂપ ઔર સરૂપ
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હય

---

૪. કૃષ્ણ પોતે હાથ જોડી નાચી રહ્યા છે. કોઇને પકડે છે કોઇને છોડે છે આ પ્રમાણે કૃષ્ણ અને ગોપીયોનો પરસ્પરનો તોડ જોડ થયા કરે છે તેવાં આજ કનૈયાનો રાસ છે.

૫. આ પ્રમાણે બની ઠનીને ગોપીયોમાં, નંદલાલ નાચે છે જેના માથાપર મુકટ બીરાજે છે અને શરીરે પરી જેવું લાલ પોશાક ધારણ કરેલો છે દરેકને હસે છે છેડે છે અને પોતાની વરણાગી જનતાવીને શોભાવે છે. આ પ્રમાણે કહાનજીનો ગોપીઓ સાથેનો હસ છે એવો કનયાનો રાસ છે

દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય ૬
હસ્તી હુઇ જો ફિરતિ હય સાથ ઉનકે ગોપીયાં
હૈ ઉનમે રાધા ઐસી કિ તારોમેં ચંદ્રમા,
કરતે હૈ કૃષ્ણજીમે હરેક આં આં બાન
આપસમેં ઉકે રમ્ઝવા ઇશારાત કરકે ધ્યાંન
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હૈ. ૭

ઇસ શહેરમેં નઝીર જો બેકસ ગરીબ હૈ
રેહેતા હય મસ્ત હાલમેં અપને બગૈર મયે
સબકો કયા થા રાસમેં કુછ કરકે રાંહતે
જાકર જો દેખતા હય તો હાં સચ હૈ કહકે જય
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હય
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય ૮

સમાપ્ત.

---

૬. આજે આ ગસમંડળમાં કૃષ્ણજીનુ રૂપ અનુપમ બની ગયેલુ છે અને તેની સાથે બધી ગોપીયોનુ રૂપ ચમકે છે એવો આજે કનૈયાનો રાસ છે

૭. કૃષ્ણની સાથે હસતી ગોપીયો ફર્યા કરે છે જેની અંદર ગધાજી એવા શોભે છે કે તારાઓમાં જાણે ચંદ્રમા શોભતો હોય કૃષ્ણ દરેક ગોપીયો જોડે ચરતા લગાવી નૃત્ય કરે છે એવો આજ કનૈયાનો ગમ છે.

૮. મહાત્મા-કવિ નઝીર કહે છે કે આ શેહરમાં જે ગરીબ છે તેપણ કનૈયાનો રાસ જોઇને એમ કહેશેકે સત્ય છે શ્રી કૃષ્ણનો જય હો. શ્રી લક્ષ્મીપતિનો જય થાઓ.